گوڵسوو

مجلەیەگ مانگانە گشتی‌یە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەگ

شماره (٧٥) ئەیلوول (٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی

- شوورِش ئەیلوول و نەخش و دەور کورد فەیلی
- کورد فەیلی لە (کاڵین) جمشت نیشتمانی عیراقی تا (درەو) سەردەم دیموکراسی
- گیر وگرفت زووان کوردی لە ناوراِس و باشوور عیراق

گوڵ سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ مانگانە گشتیە لەلاین دەزگای رووشنهویری
ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەگ

شمارە (٧٥) ئەیلوول (٢٧٠٩-٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی

12

یانەیشە گشتیان وەختی یەکەو
بگرن بوونە مایەی پەیابوین
نەخوەنەواری نیشتمانی.....

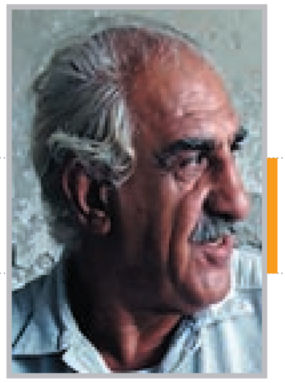

36

فۆتۆگرافەر فوئاد شاکر لە
شاریگ لە دایگ بوی و ئەوزەڵ
کرد ك شەوق کویچەو .....

49

فرە کەس لە ئیمە هەر
لەوەختیگ منالیش بویمنە ناو
دویرگە یا جزیرەی (واق واق) ...

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەرێوەبەر نویسانن

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نەسرین میرزا
ئارام حەسەن
هەوراز ئەمین

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

- کوردەیل دەیشت هەرێم و ئەرك حکوومەت عیراق و هەرێم کوردستان............ ٦
- ئایا کەیس کوردەیل فەیلی هیمان وە گووش کوومەڵگای ناودەوڵەتی نەرەسیە... ٨
- مەشق دیموکراسی هووکار سەرکەفتن هەرێم کوردستانە ١٠
- وازی رەسانن و کاریگەری لەبان کوومەڵگا ٢٨
- دەهانە ... کەلەپووریگە بایەسە زینگەو بکریەی ٣٤
- نەخش ودەور کورد فەیلی لە شاکارەیل رووشنهویری عیراقی ٤٢

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

مطبعة الطباع

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

شوورش ئەیلوول, لاپەرەیگ پرشنگدار لە مێژوو مللەتەگەمان

لە شوون شوورش ١٤ی تەمموز ساڵ ١٩٥٩ وەسەرکردایەتی جەنەرال عەبدولکەریم قاسم, سەرکردایەتی کورد بریاردا تا ئەورەگ وەپی کریەی هاوکاری شوورشەگە ودەسکەفتەگانی بکەیگ لەوەر ئەوەگ ئومید داشت مللەت کورد لە سایەی رژیم کۆماری تازە برەسیگە مافە رەواگانی. وەلی فەرە وەپی نەچی ك بریگ لە ئەفسەرەیل سوپا و سیاسەتمەدارەیل رەگەزپەرەس چینە ژیرپای عەبدولکەریم سەرکردەی شوورش و تویەنستن بیروباوەری لە باوەت کیشەی کورد ئاڵشت بکەن و ئەویش لە ژیر کاریگەری ئەو هویرەیل شۆفینیە کەم کەم خوەی لە سەرکردایەتی کورد کیشاوە و لەو بەڵێن وقەوڵەیلە ك وەرجلە ئەوە داویگەیان پەشیمانەو بوی, ئەوە بوی لە سەرەتای مانگ ئەیلوول ١٩٦١ هێزەیل حکوومەت وە تەیارە و تووپخانە و دەبابە, ئاوایەیل و شارەیل و بارەگایەیل هێز پێشمەرگەی کوردستان لە شوونەیل جیاجیا دانە وەر پەلامار دڕندانەی خوەیان و کوردیش رێیگ بیجگە دیفاع کردن لە خوەی نەیاشت و سەرەنجام جەنگ سەختیگ لە سەراسەر کوردستان دەس کردە پی. لەی شوورشە هەر تاکیگ کورد لە ژن و پیاو پیر و جوان و سەرجەم توێژ و چینەیل مللەت وەرگری یا دیفاع لە ئاو و خاك خوەیان, وەئەرکیگ کوردانە و نیشتمانی زانستن و ئەوە بوی ماموستایەیل و تەلەبەیل و فەرمانبەرەیل و جفتیارەیل و کارگەرەیل کورد لە هەرشوونیگ ئی وڵاتە دەس لە کاروبار خوەیان ئەڵگردن و روی کردنە کویەیل کوردستان ومەردانە دیفاع لە کێشەی رەوای مللەتەگەمان کردن و وەیەك دەنگ ویەك دەس و وە چەکەیل سووك و لە نەبەردیگ ناوەراوەر وە ئیرادەی پوولایین تویەنستن لە وەراوەر دوژمنیگ پرچەك بوسن و زەرەد و زیانەیل گەورایگ لە سەرجەم بەرەیل جەنگ وەپی برەسنن و سەرکەفتنەیل گەورایگ ئەرا مللەتەگەیان توماربکەن, بی گومان دەسکەفتەیل ئمروومان بەر یا سەمەر ئەو یەکگرتن و یەك دەنگیەسە ك لە ئەنجام شوورش ئەیلوول هاتە دی و یەیش وە لاپەرەیگ پر لە شانازی و پرشنگدار لە مێژوو مللەتەگەمان تیەیگە ئەژمار و ئەگەر ئمروویش بتوایم پاریزگاری لە حکوومەت و پەرلەمان و دەسکەفتەیلتر مللەتەگەمان بکەیم بایەد وە هەمان ئیرادە و بیر و باوەر شوورش ئەیلوول کار بکەیم و وەیەکیەتی وتەبایی خوەمان دوژمنەیلمان نائومید بکەیم.

سەر نویسەر

شوورش ئەیلوول

و نەخش و دەور کورد فەیلی

گوڵ سوو

مللەت کورد وەك گشت مللەتەیل جەهان هەمیشە لە هەوڵ و تەقەلای خوەی نەوسیاسەوە ئەرا رەسین وە ئازادی و سەرفرازی و داد پەروەری سیاسی و کوومەڵایەتی و شوورشەیل فرەیگ بەرپاکردیە لە خاتر رەسین وەو ئاما نجەیل پیرووزە و قوربانی فرەیگیش لەی ریگە پیشکەش کردیە. یەکیگ لە مەزنترین و وەرفراوانترین شوورشەیل مللەت کورد لە ١١ ئەیلوول ساڵ ١٩٦١ بەرپابوی وە سەرکردایەتی بارزانی نەمر و پارت دیموکرات کوردستان وە بەشداری کردن گشت چین و لایەنەیل کوومەڵگای کوردی لە پیاو و ژن و جاێل و ماموٚستا و کارکەرەیل و جفتیارەیل و...هتد

... کورد فەیلییش وەك بەشیگ لەی مللەتە نەخش ودەور دیارییگ داشت لە پشتگیری کردن سیاسی و ئابووری و رووشنهویری و لوٚجستی لە شوورش و هەزاران جاێل و جوان کورد چەك وەرگری کردن لە مللەت خوەیان هەڵگردن و وە خوین ئاڵ خوەیان خاك کوردستان رەنگ کردن وناو خوەیان لە دەفتەر یادگاری تاریخ کورد وە ئاو تەلا نویسانن و رووژگار شایەتی ئازایەتی و نەخش و دەوریان دەید.

یەدەڵا کەریم وەزیر وەرین هەریم کوردستان لە باوەت ئی نەخش و دەورە ئویشی:"کورد فەیلی وەك بەشیگ سەرەکی لە مللەت کورد یەکیگ لە خشتەیل بنەرەتی شوورش ئەیلوول بوین، ئەوە بیجگە بەشداری کردنیان لە دامەزرانن پارت دیموکرات کوردستان ك سەرکردایەتی شوورشەگە کرد".

زیاتریش وت :" وەختی شوورشەگە بەرپا بوی لایەن رەسانن یا ئعلامی لە ئاست گونجیاییگ نەوی، لەوەر ئەوە کوردەیل فەیلی هەوڵ ئەوە دان ك ئی کەلێن و کەمیە پڕەو بکەن وە بەشداری کردن لە دامەزرانن یەکم دەزگای رەسانن شوورش رادیوٚی (دەنگ کوردستان) ك بویە زووان حاڵ شوورشەگە".

ئەوەیشە ئاشکرا کرد ك :"بەرپابوین شوورش ئەیلوول و قورسایی گەورای لە بەغدای پایتەخت دیاردا ك کورد فەیلی لەتی جیگیرن لەوەر ئەوە بەشداری کردن لە پەیوەندیەیل دەرەکی و ناوخوٚیی لە لایەن سیاسی".

یەدەڵا کـەریم

یەدەڵا کەریم ئەوەیشە رووشنەوکرد ك:" کوردەیل فەیلی سەرکردایەتی ریکخریایەیل جەماوەری پارت دیموکرات کوردستان کردیان، وەی جوورە حەبیب مەحەمەد کەریم سکرتێر پارتی بوی و یەدەڵا کەریم سەروٚك یەکێتی لاوان کوردستان بوی، و عادل موراد سەروٚك یەکێتی قوتابیان یا تەلەبەی کوردستان بوی و زەکیە ئسماعیل حەقی سەروٚك یەکێتی ژنەیل کوردستان بوی".

لەباوەت لایەن سەربازی، یەدەڵا کەریم ئویشی:" لە لایەن سەربازیەوە، سکرتێر پارتی ك یەکیگە لە سەرکردەیل پارتی نەخش و دەور خوەی داشت ، ئەوە بیجگە بەشداری کردن قوتابیەیل و جاێلەیل و ژنەیل ك بوینە پێشمەرگەی وەرگری کەر لە شوورش چ لە کوردستان و چ لەو ناوچەیلە ك هانە دەیشت کوردستان".

لە لایەن ئابوورییش یەدولا کەریم ئویشی : وەختی شوورش ئەیلوول بەرپا بوی هویچ توانای دارایی دیارییگ لە کوردستان نەیاشت و چوینکە کوردەیل فەیلی قورسایی خاسیگ داشتن لە لایەن بازرگانی لە عیراق، بریگ لە خەرجی شوورشەگە دابین کردیان".

لەلای خوەیەو دکتوٚر تالب موراد راوێژکار یا مستەشار حکوومەت هەریم کوردستان ئەوە باس کرد ك :" کوردەیل فەیلی ئەوسا و ئیسەیش خاوەن هەست نەتەوایەتی گەورایگن و بریگ لە لیان سەرکردە بوین لە پارت دیموکرات کوردستان و نەخش و دەور گەورایگ داشتن لە شوورش ئەیلوول و کەس نیەتویەنی ئەوە ئینکار بکەید، ئەوە بیجگە ئەو کوومەکەیل پویلیە ك پیشکەشی کردیانە شوورش".

تالب موراد باس ئەوەیشە کرد ك :" هەزاران جاێل وجوان کورد فەیلی چوینە ریز شوورش و تا ئەو وەختە جەوەل وەچەوەیل خوەیان نەدوین و جەنگیش نەکردوین و وەل ئەوەیشەوە خاوەن ئیرادەت و خواست گەورایگ بوین لە وەرگری کردن لە کێشەی مللەتەگەیان ئازایەتی و قوبانی داین خوەیان ئەرا گشت لایگ سابت کردن".

بەڵی چل و نوو ساڵ لە بان ئی شوورش مەزنە رەی بوی و ئەوەگ ئیسە هەریم کوردستان لەتی ژیەید یەکیگە لە بەرهەمەیل ئی شوورش مەزنە و ئەو قوربانیداینەیل گەورا ك گشت چینەیل مللەت کورد پیشکەشی کردن، وە تایبەتی کورد فەیلی ك وەختی وەرەو پیری شوورش چوی وەتەمای هویچ نەوی و تەنیا هەست نەتەوایەتی کوردی خوەی پاڵ وەپیەو نیاد تا وەو شیوە بەشداری بکەن و قوربانی بیەن و هەر لەوەر ئەوەیشە بوی ك رژیمەیل دیکتاتوٚری یەك لەشوون یەك عیراق دوشمنایەتی ئی چینە کردن و گشت جوورە زولم و ستەمیگ هاوردنە سەریان لە تەسفیر کردن و کووچ وەپیکردن وەزوور و کوشتن و برین و بی شوون و نوین کردن هەزاران جاێل و جوانیان.

د. تالب موراد

کوردەیل دەیشت هەریم کوردستان چەوەڕی چە کەن لە سەرشماری گشتی؟

گوڵ سوو

وەدریژایی هەیشتا ساڵ، هەیشت ئۆپەراسیۆن سەرشماری گشتی لە عیراق ئەنجام گرتیە، یەکمیان لە ساڵ ١٩٢٧ ودویاسەرشماریش لە ١٩٩٧/١٠/١٦ ئەنجام گرت ک تەنیا ١٥ لە پارێزگاگان عیراق گرتەوە، چوینکە هەرێم کوردستان لەی سەرشماریە بەشداری نەکرد. ئیسەیش دویای رمیان رژێم وەرین لە ساڵ ٢٠٠٣ و ئەو گوێرانکاری و باروەزع نووە ک بەرقەرار بوی، هەوەجەی گەورایگ هەس ئەرا سەرشماری گشتی نوویگ ک بنکەی زانیاری و (داتا بەیز) ورد و فراوانیگ دابین بکەید لەخاتر پلاندانان دروسیگ و بیناکردن دام و دەزگایەیل وڵات لەسەر بنەما و نمرەیل ڕاس و دروس و واقعیانەیگ.

ئەرا زیاتر رووشنایی خستن وەبان ئی مەسەلە و گرینگی ئەرا مللەت عیڕاق وە گشتی و مللەت کورد وەتایبەتی، بریگ لە تایبەتمەندەیل ڕاو ئەرای چوین خوەیان لەی باوەتە ئەراٖمان ئاشکراکردن.

دکتۆر ساحب قەهرەمان لەی باوەوتەوە ئویشی:" ئامار و سەرشمارگشتی کار فرە گرینگیگە ک زانیاریەیل و نمرەیل فرەیگ لەلی کەفیدەو ک کاریگەری یا تەئسیر گەورایگ دیری لەبان واقع عیراقی وە گشی و کوردی وەتایبەتی، چوینکە ئامار و سەرشماریەیل دویایی نەگرتیەسەیانەو".

زیاتریش وت ک :" یەکیگ لە گرینگترین مەرجەگان سەرشماری گشتی دروس و راسەقینە ئەوەسە ک هەرچی عیراقیە لە ناو و لە دەیشت عیراق بگریدەوە و شمارە بکریەن".

لەباوەت گرینگی ئی سەرشماری نووە قەهرەمان وت :" گشت لایگ چەوەریین ک ئی سەرشماریە لەگشتی وردتر بوود چوینگە تەکنۆلۆجیای نوو لەتی وەکارتیەریەید، وەلی مەترسی ئەوە هەس ک زانیاری ورد و ڕاسکانی نەدریەید لە لایەن چەن پیکهاتەیگ عیراقی لەوەر ئەوە ک گومان لە یەکتری دیرن، هاووڵاتیەیل بایەسە نەخش و دەور چاودێر بوینید و دلنیا بوود لە راسی و دروسی ئەو زانیاریەیلە ک سەرشمارەگە نویسنیدەیان".

بریگ کەس هیمان قەیری مەترسی ها دڵیان لە باوەت سەرشماری گشتی و یەیشە نیەلیدەیان زانیاری ڕاسەقینە بنویسن و لەی باوەتە دکتۆر قەهرەمان ئویشی:" وە ڕووڵەیل مللەتەگەمان ئویشیمن ک زەمانەی ترس گوزەیشت و بایەسە هەر هاووڵاتیگ نەتەوە ڕاسەقینەگەی خوەی بنویسید و شناسنامەی خوەی وە گشت ئازادییگ ئاشکرا بکەید چوینکە ئیجارە ئی سەرشماری گشتیە چارەنویسسازە و ئایندەی گشت لایگ دیاری کەید".

لە باوەت نەخش و دەور ڕەسانن ک بایەسە دەستەی تایبەتمەندیگ وە سەرشماری ئەنجامی بیەید دکتۆر قەهرەمان وت :" بایەسە ئی دەستەی ڕەساننە نەخش و دەور خوەی داشتوود لە وشیارکردن ئەو کوردەیلە ک کووچ کردنە و کووچ وەپیان کریاس تا سەربیەنە سەفارەتەیل عیراق و لەی سەرشماریە بەشداری بکەن".

بەڕێوەبەر فەرمانگەی ئامار (سەرشماری) لە هەرێم کوردستان سیروان ئەحمەد لەلای خوەیەو وت :" لەی باوەتە ئیمە وە ریکخستن وەل دەزگای ناوەندی ئامار لە بەغدا ئەرا ئەوە کار کەیمن ک ئی ئۆپەراسیۆنە شەفاف و سەرکەفتی بوود و سیاسەت دەخالەت لەتی نەکەید".

لەباوەت فۆرم تایبەت وە زانیاری سیروان ئەحمەد وت :" وەشیوەی بنەرەتییگ ریککەفتیمن لەبان ئەوەگ لە فۆرمەگە نویسیاس وەلی جیاوازی تەکنیگییگ هەس لەباوەت هیما دانایین یا تەرمیز".

لە باوەت عیراقیەیل دەیشت سیروان وت:" فۆرم تایبەتیگ هەس ئەرا ئەو عیراقیەیلە ک لە دەیشت عیراق ژیەن تا شمارەیان بزانیمن وەتایبەتی کوردەیل دەیشت عیراق، یانەیشە تویەنن وە ئیمێل زانیاریەیل خوەیان کل بکەن دویای ئەوەگ وەل دەزگای ناوەندی ئامار ریککەفیمن لەبان ئی کارە وئەگەر لە بان ئەیە ڕیکنەکەفتیمن مینەی میکانیزمەیلیگتر کەیمن".

> " زەمانەی ترس گوزەیشت و بایەسە هەر هاووڵاتییگ نەتەوە ڕاسەقینەگەی خوەی بنویسید و شناسنامەی خوەی وە گشت ئازادییگ ئاشکرا بکەید چوینکە ئیجارە ئی سەرشماری گشتیە چارەنویسسازە و ئایندەی گشت لایگ دیاری کەید "

نوێنەر هاوپەیمانی کوردستانی ئالاٚ تاڵەبانی لە لای خوەیەو باس ئەوەکرد ک بایەد بوی ئی ئامارە پارەکە ئەنجام بگرتیاد و زیاتر وت :"وەلی ئی سەرشماریە لەوەر چەن هووکاریگ سیاسی دویاخریا و لە وەخت خوەی هاوپەیمانی کوردستانی نارەزایی خوەی پیشکەشکردە دادگای یەکگرتی و ئەوە لەتی باس کرد ک ئی دویاخستنە شکانن دەستوورە و حکوومەت ئەو هەقە نەیری دەس بخەیدە ناو ئی کارە و هەڵوێست دادگای یەکگرتی وەل ڕا و هەڵوێست کوردەو بوی".

تاڵەبانی زیاتر وت :" ئیمە داوای ئەوە کردیمن ک لەو ناوچەیلە گوێرانکاری دیمۆگرافی و پاکتاوی ڕەگەزی و جینۆساید لە تیان ئەنجام گرت ڕاپرسی ئەنجام بدریەید، وەلی ئیمروو دویای ئەو گوێرانکاریە ک ڕوی دا و بریگ لەو ناوچەیلە هاتنەو ئەرا هەرێم و کەمیگ ئاسایی کردن باروەزع لە تیان ئەنجام دریا، ئیسە دی فرە گرینگە سەرشمار گشتی لە تیان ئەنجام بگری ئەرا ئاشکراکردن ڕێژەی راسقانی پێکهاتەگانی وە تایبەتی لەو ناوچەیلە ک زیاتر لە یەک پێکهاتە هاتیان ".

حەمدیە نەجەف بریکار یا وەکیل وەزارەت کووچ کەرەیەیل و کووچ وەپی کریایەیل وت :" وەزارەتەگە نەخش و دەور خاسیگ داشت لە تۆمارکردن ناو ئەو کوردەیلە ک لە دەیشت هەرێم ژیەن لە هەر پارچەیگ لە جەهان بوون لەوەر سیاسەتەگان رژێم وەرین دەروەدەر وڵات و شارەیل دنیا بوین و ئیمە لۆجنەیگ پیکهاوردیمن ئەرا مسۆگەرکردن هەق کوردەیل دەیشت هەرێم لە خاتر ناونویسکردنیان لە هەر کورا بوون، ئەویش وە نیشاندایین یەک بەڵگەنامە ک عیراقی بوینیان چەسپنی بی ئەوەگ داوای شناسنامەو شەهادەی جنسیە لەلیان بکەن".

حەمدیە نەجەف داوا لە کوردەیل دەیشت هەرێم کرد ک : " وشیار ئاکامەگان سەرشمار گشتی بوون چوینکە وە شیوەی ئەرێنی یا ئیجابییگ کاریگەری دیری وەبان گشت سیاسەتەیل بەشەری و پەرەوەپیدایین لە عیراق و وە هەمان شیوە کاریگەری لە بان ئایندەیان دیری".

لە کووتایی قسەگانی حەمدیە نەجەف وت :" ئیمە ئەرا ئەوە کار کەیمن ک هەرچی عیراقیە شمارە بکریەن و شوونەیل نیشتەجابوینیان دیاری بکریەید، تا گشتیان بەشداری لەی سەرشماری گشتیە بکەن، و جەخت کەیمن لە بان وڵاتەیل هاوسا و لەوانەیش ئیران ک شمارەی گەورایگ مەردم کوردمان لەتی ژیەن".

ئایا کەیس کوردەیل فەیلی هیمان وە گووش کوومەڵگای ناودەولەتی نەڕەسیە؟

گوڵ سوو

هەرچەنی ك کوومەڵگای ناودەوڵەتی وە دام و دەزگا قانوونی و سیاسیەگانیەو بایەخ فرەیگ داسە قوربانیەیل ڕژیم وەرین لەوانەگ تویش زەرەد مادی و مەعنەوی هاتن لە ئاکام جەنگەیل و سیاسەتەیل دوشمنکاریەیلی و تەنیا ئیرادەت ناودەوڵەتی هات و ڕیشەکەنی کرد، و ڕیکخریایەیل ناودەوڵەتی و لەلیانیش ئەنجوومەن ئاسایش ناودەوڵەتی چەن بڕیاریگ دەرکردن ك پابەند حکوومەتەیل عیراق کەید وە قەرەبوو کردن قوربانیەیل و کەس وکارەیلیان،

وەلی ئەوەگ مایەی سەرسوڕمانە ئەو شمارەی قوربانی فرەو ئەو زەرەدەیل مادیەسە ك مللەت عیڕاق تویشی هات وەتایبەتی چین کورد فەیلی ك هیمان وەردەوامن لە قوربانی داین و زەرەدکردن لە ئاکام ئەو سیاسەتەیل دوشمنکاریە ك ڕژیم وەرین وە هەقیان ئەنجامی دا...بڕیك کەس ئویشن ك کوردەیل فەیڵی خوەیان کەمتەرخەمی و سسی نیشاندانە دەرهەق خوەیان وەختی پەنا نەوردنە دادگایەیل و ڕیکخریایەل ناودەوڵەتی ئەرا ئەوەگ هەقەیل چەپاوکریای خوەیان بسیننەو.
ئیمەیش ئەوە وە گرینگ زانستیمن ك ڕا و ئەرای چوین چەن کەسیگ پەیوەندیدار بپرسیمن و لەسەرەتا قانوون شوناس ئەیمەن نعمەت لەی باوەتەوە ئویشی: "کوردەیل فەیلی لە وڵاتەیل ئاوارەیی جوور ئەوباقی عیراقیەیل پەنا بردنەسە ئەو دەوڵەتەیلە و چەن هەقیگ وەرگردنە ك قانوونەیل کووچکردن مسۆگەریان کەید؛ وەلی کوردەیل فەیلی لە ناو عیراق تا ئمروو هەق خوەیان وەرنەگردنە و هووکارەگانیشی فرەن چ سیاسی بوود یا نەتەوەیی...
لەیرا بایەسە ئاماژە وەو قانوونە بیەم ك ئەوەگ تویش مللەت کورد لە هەرێم کوردستان هات وە جینۆساید شمارە کرد و لە رووژنامەی ڕەسمی وەقائع عیراقیە بلاویەوکریا و یەیشە هەق و ئمتیازاتیگ ئەرایان مسۆگەر کەید، وەلی کوردەیل فەیلی ئی بڕیارە نەگردەیانەو هەرچەنی ك لە سەردەم ڕژیم وەرین تویش جینۆساید هاتن".
ئەیمەن زیاتر ئاشکرا کرد ك :" لە خاتر ئەوەگ کەیس کوردەیل فەیلی وە کەیسیگ ناودەوڵەتی شمارە بکریەید و بخریەیدە وەردەم دادگایەیل ناودەوڵەتی جوور کەیسیگ جینۆساید و قڕانکردن وەجەم، بایەسە وە ڕیگەی وەزارەت خارجیەوە، وە پەیوەندی کردن وە دادگای ناودەوڵەتیەوە و وەڕیگەیل دیپلۆماسی و قانوونیەوە ئەنجام بگری".

لەلای خوەیەو شێخ مەحەمەد سەعید نوعمانی ئەمیندار گشتی کۆنفرانس نیشتمانی گشتی کوردەیل فەیلی ئەوە ئاشکرا کرد ك:" ئەوەگ لە باوەت کەمتەرخەمی و سسی کوردەیل فەیلی وتریا لە دەرخستن و نیشانداین کەیسەگەیان لەوەردەم دادگایەیل ناودەوڵەتی ئەوپەڕ ڕاسیە".
زیاتریش وت :" عێراقیەیل وەگشتی هیمان باج سیاسەتەیل زاڵمانەی ڕژیم وەرین دەن ك وڵات خستە گیژاوەی کارەساتەیل و چەمەریەیل گەورایگ ك هیمان شوینەوارەیلی دیارن، وەلی کوردەیل فەیلی تویش دوقات ئەوە هاتن لەوەر ئنتمای نەتەوەیی و مەزەوییان".
نوعمانی زیاتریش وت :" ئەرا ئەوەگ ڕاسگوو بویمن نەبایەد تاوانەگە گشتی بخەیمنە مل لایەنەیل وەرانوەر، چوینکە خوەمانیش کەمتەرخەمی فرەیگ داشتیمن و هەرچی لایەن خوەمانە گردەو نەکردیمن تا داواکاریەگان خوەمان بخەیمنە یەك و بخەیمنەیانە وەردەم لایەنەیل ناودەوڵەتی، بایەسە ئەوەیشە بزانیم ك لایەنەیل ناودەوڵەتی هویچ دوشمنایەتییگ وەل ئیمەوە نەیرن و ئەگەر بوینن ك داواکاریەگانمان ڕاسەقینە وقانوونین بی گومان وەجددیەو نوورنە پییانەو".
نوعمانی لە کووتایی قسەگانی وت :" داوا لە گشت کوردەیل فەیلی کەم و لە هەردوگ پارت کوردی (ی ن ك) و (پ د ك) و ئەو لایەنەیلە ك هانە ژیر چەتر کۆنفرانس نیشتمانی گشتی کوردەیل فەیلی داواکەم ك لە دیداریگ یەکەو بگرن و هەوڵ وتەقالای خوەیان بخەنە یەك تا ئی کەیس هاوبەشمانە بخەیمنە وەردەم کوومەڵگای ناودەوڵەتی".
نویسەر و پەیجووریکەر لە کاروبار کوردەیل فەیلی ریاز جاسم فەیلی لەی باوەتەوە ئویشی:" میکانیزم و بنەمایەیل قانوون ناودەوڵەتی فرە سەختن و لەو وەختە دەرفەت ئەرا کورد فەیلی پەیا نەوی ئی ڕیگە بگرنەوەر چوینکە پیچ و پەنای فرەس، ئەوە بیجگە نەیاشتن توانای سیاسی و قانوونی و مادی ك ماوە بیەیدە پیان ئی کەیسیانە بڕەسننە ئاست دادگایەیل ناودەوڵەتی".

لەباوەت چوینیەتی مامڵەت کردن وە قانوون ناودەوڵەتی لەو ماوەی گوزەیشتە ریاز فەیلی وت :" قانوون ناودەوڵەتی لەو وەختە، لەوەر وجوود دو لەنگەر ناودەوڵەتی سەرەکی جوور ئەمریکا و یەکێتی سۆڤییێت، کەیسەگان وەشیوەیگ سیاسی زیاتر جمیان لەوەگ وەشیوەیگ قانوونی یا لە چوارچیوەی ماف ئادەمیزاد بجمیەن، و چوینکە ئی کەیسە کەیسیگ زیاتر سیاسی بوی نەك قانوونی و کەفتە ژیر فشار ئەو زوورانە ك لە ناونی ئەو دو لەنگەرە بوی".
ریاز فەیلی ئەوەیشە ئاشکراکرد ك :" وەگوورەی میکانیزم ریکەفتننامەیل ناودەوڵەتی لەو سەردەمە بایەس بوی شکات و سکالاگان لە سەرەتا لە ناو دادگایەیل خود عیراقەو ڕەی بویاتان و لە شوون ئەوە بەرزەو بکریان ئەرا ئاست ناودەوڵەتی، وەی مەعنا بایەس بوی شکاتەگانیان ئەرا ڕژیم سەدام بەرزەو بکردیان ك خوەی لایەن وەرانوەر شکاتەگە بوی و لەیرا پرسیمن ئایا ئی کارە ری داشت وەل ڕژیمیگ جوور ڕژیم سەدام ك دەس ناویدە بان گشت دام و دەزگاگان دەوڵەت و لەژیر کۆنترۆڵ خوەی بوین".

لەباوەت مامڵەت کردن وەل ئی کەیسە لە سایەی گوێرانکاریەیل ناودەوڵەتی ئمروو ریاز فەیلی وت :" ئمروو لە سایەی جەهانگیری و وازبوین و میدیای ئازاد و جیوەجیکردن بنەمایەیل ماف ئادەمیزاد، کێشەگە وەشیوەی ڕیشەییگ ئاڵشت بویە، وەلی کوردەیل فەیلی هەر لە دویا ئۆپەراسیۆنەیل کووچوەپیکردنەو ك لە ساڵ ١٩٨٠ ئەنجام گرت تا رووژ ئمروو تویش جوداجودبوین و کوت کوتەو بوین کوومەلایەتی و ئابووری فرەیگ هاتنە و ئۆپەراسیۆنەیل کووچوەپیکردن وەزوور بویە مایەی ئاڵشت بوین فۆرمەی کۆمەلایەتی و ئابوورییان، و دی بنکەیگ ئەرایان نەمەن لەوراو دەس وەپی بکەن لە سەر ئاست شکاتکردن و هەمیش لە سەر ئاست تیکلاوەبوین وەناو کوومەڵگای عیراقی".
لەلای خوەیەو ، پسپۆر قانوونی تارق حەرب لە قسەگانی لەی باوەتەوە وت :"نوورستن وە کەیسەیلیگ جوور کەیس کورد فەیلی لە ئەرك و کارەیل دادگایەیل ناودەوڵەتی نیە، بەڵکوو تویەنریەی بخریەیدە وەردەم لوجنەی وەرگری کردن لە ماف ئادەمیزاد ك سەر وە نەتەوەیل یەکگرتیە، و دادگای تاوان ناودەوڵەتی لە لاهای پەیوەندی وەی کەیسەیەیلەو نیە، و بایەس بوی دادگایەیل ناوخۆیی ئی کەیسە وەربگردیاتان و بڕیار گونجیای لە باوەت ئەو تاوانەیلە وەربگردیاتان ك کوردەیلی فەیلی لەو وەختە تویشی هاتن".

مەشق دیموکراسی هووکار سەرکەفتن هەرێم کوردستانە

گوڵ سوو

وائل عەبدوڵڵەتیف

جەمال بەتیخ

ئەزموون هەرێم کوردستان نموونەیگە شایستەی ئەوەسە چەو وەپی بووریەید لەو رویەوە ك کورد ئەوە وەخاسترِ زانستن ك چارەسەر فیدرالی هەڵوژنن ئەرا مەنین لە چوارچیوەی عیراق و مسۆگەر کردن یەکپارچەیی خاکەگەی، وە تایبەتی لە شوون ئەوەگ لە سەرەتای ساڵەیل نەوەد سەدەی گوزەیشتە پاراستن ناودەوڵەتی پەیا بوی ئەرا روی وەروی بوین ئەو تاوانەیل درندانە ك رژیم سەدام دژ وە کورد ئەنجامیان دیاد. وەی جوورە هەرێم کوردستان بویە مایەی سەقامگیری وە پەیرەوی کردن سیاسەت دەس نەخستن وەناو کاروبار وڵاتەیل هاوسا و رێزگرتنی لە گشت پەیماننامەیل ناوخوەیی و ناودەوڵەتی. و هەوڵ و تەقەلای سەرکردەیل هەرێم ك بکەنەی نموونەیگ لەی ناوچە دویای قەڵبەوکردن لاپەرەی گوزەیشتەی پر لە مەینەتی و روی کردن وە ئاییندەیگ خاسترِ و پاکەو کردن ئەزموونەگە لە خڵت و خەوش غەڵەتەیل و درزەیلی لە مەیدان دیموکراسی و ماف ئادەمیزاد و ئازادی را و رەخنەگرتن و ئاڵشت کردن دەسلاّت وە شیوەیگ ئاشتیانە و جەنگ دژ وە گەناتەکاری لە فەرمانگەیل حکوومەت و مسۆگەرکردن ماف کەمایەتیەیل نەتەوەیی و دینی ك لە کوردستان وەل کوردەو وەیەکەو ژیەن، و ئاراستەکردن هەرچی هەوڵ و تەقەلایە ئەرا ئۆپەراسیۆن پەرەوەپیداین فراوانیگ ك پشت وە داهاتەیل ناوخۆ و وەبەرهاوردن یا ئستسمار دەرەکی بەسید، یەیشە گشتی وە ئەو خەبات دویر و دریژ و قوربانیەیل فرەو فراوانە ك کورد پیشکەشی کرد لە ریگەی دیموکراسی و ئازادی.

لەی باوەتە نوێنەر لیست عیراقیە جەمال بەتیخ ئویشی:"هەرێم کوردستان هەر لە ساڵ ١٩٩١ ئامادەبوی ئەرا ئەو گوێرانکاری گەورا ك عیراق لە ساڵ ٢٠٠٣وەخوەیەو دیەی، وکاریگ ئەلاّجەوی و ناکاو نەوی ئەرایان وەك عیراقیەیل ناوراس و باشوور، و باروەزع کوردستان وە دریژەی دەیەیگ لەژیر کۆنترۆڵ خود کورد بوی، و حکوومەتیگیش داشتن و تویەنستن خاڵەیل ئەرێنی یا ئیجابی گوێرانکاریەگە وەشیوەی نموونەییگ بەرهەم بکەن".

خزمەتگوزاری و چەسپانن بنەمایەیل سەقامگیری سیاسی و ئاسایشی و جەختکردن لە بان ئاڵوگۆرکردن دەسلاّت وەشیوەیگ ئاشتیانە".

لەلای خوەیەو نوێنەر هەڤاڵبەندی یا ئئتلاف نیشتمانی وائل عەبدوڵڵەتیف وت :"وەختی هێزەیل سیاسی مللی بتوان لە سستەم حوکم ناوەندی یا مەرکەزی دویرەو بکەفن، روی کەنە سستەم پەرلەمانی و فیدرالی، و فیدرالی لە چەمکە دەستووری و سیاسیەگەی مەعنای ئەوەسە ك دەسلاّتەگان دابەش بکریەن لە ناونی حکوومەت ناوەندی و حکوومەتەیل هەرێمی و پارێزگایەیل، و سستەم فیدرالی لە ٢٥ دەوڵەت سەرکەفت و لە هویچ دەوڵتیگ فەشەل نەهاورد، و نزیکترین نموونەی وڵاتەیل عەرەبییش دەوڵەت ئیمارات عەرەبی یەکگرتیە، و ئەو پەرەوەپیدایینە ك لە ئەبوزەبی و شارقە و عەجمان روی دا نموونەی سەرکەفتن سستەم فیدرالیە".

لەباوەت ئەو ئەزموون سەرکەفتیە لە هەرێم کوردستان عەبدوڵڵەتیف وت:"سەرکەفتنەیل هەرێم کوردستان پەیوەسن وە ئەوە ك خوەی

دکتۆر عامر حەسەن فەیاز عەمید کۆلیج زانستەیل سیاسی لە زانکۆی بەغدا لەی باوەتە ئویشی :"گرنگترین هووکارەیل سەرکەفتن لە ئەزموونەگەی هەرێم کوردستان ئەوەسە ك مەشق دیموراسی خریاسە نووای گشت چشتیگ، یەیشە گەرەنتییگە ئەرا سەرکەفتن ئەزموون فیدرالی".

فەیاز زیاتر وت :" وەختی بتواید هەر ئەزموونیگ سەربکەفی بایەسە لەسەر بنەمای دیموکراسی بنیات بنریەی، و مەشق دیموکراسی لە هەرێم ئەرا ساڵەیل وەرج لە ٢٠٠٣ چوودەوە، یەیشە ئاشکرا و دیاری بوی لەلایەن گشت هێزەیل سیاسی لە هەرێم".

فەیاز لە کووتایی قسەگانی وت:"ئەو سەرکەفتنە ك لە هەرێم روی دا پەیامیگ رەسنید ئەرا گشت پارێزگایەیل عیراق و لەوانەیش ئەنبار و بەسرە و ئەو پارێزگاگان ترەك ئی پەیامە ئویشی ك ئەو فیدرالیە ك پشت وە دیموکراسی بەسید چارەسەر نموونەییگە ئەرا گشت گیروگرفتەگان عیراق".

لەباوەت سەرنەکەفتن ناوەند جەمال بەتیخ ئویشی :"ئەو شیوایشیوە ك لە ناوراس و باشوور وڵات روی دا لە ساڵ ٢٠٠٣ و هەڵوەشانن زوورمی دام و دەزگایەیل ئاسایشی و سیاسی کاریگەری خراویگ داشت لە بان باروەزع ئاسایشی و سیاسی و باروەزع گشتی لە وڵات وە ئەوەزی ئەوەگ لە کوردستان روی دا".

بەتیخ زیاتر وت :" یەکیگ لە هووکارەیل سەرکەفتن لە ئەزموون هەرێم ئەرا ئەو سیاسەتەیلە چوودەو ك سەرکردەیل هەرێم پەیرەویی کردن لە قەڵبەوکردن لاپەرەی گوزەیشتە و گشت لایگیان وەیەکەو روی کردنە ئاوەدانکردن هەرێم و دابین کردن خاوەن بریار بوی، وەلی ئیمە وەختی توایمن پرووژەیگ لە یەکیگ لەی ١٤ پارێزگا جیوەجی بکەیمن ئی فەرمانە هەواڵەی وەزارەت شارەوانیەگان کریەید و لە لایەن داراییشەو هەواڵەی وەزارەت دارایی کریەید، وەی جوورە ئی پرووژە وە چەن دەروازە و ریگەی پیچ و پلووچیگەو رەی بوود و فرەجاریش کەفیدە ژیر ئیرادەت و خواست تاکە کەسیگ ، وەلی ئی کارە لە حکوومەت هەرێم کوردستان وەی جوورە نیە ك هەم سەرۆك و هەم ئەنجوومەن وەزیرەیل دیری، و وەی جوورە هەرێم بویە خاوەن بریار خوەی و یەیشە پرووژەیل پەرەوەپیداین لە هەرێم تون و پیشکەفتیەو کرد".

نەخوەنەواری نیشتمانی

کفاح مەحموود

یانەیشە گشتیان وەختی یەکەو بگرن بوونە مایەی پەیابوین نەخوەنەواری نیشتمانی و من داوای وەخشین کەم ک ئی زاراوە یا مستەلەحە وەکار تیەرم وەمەمەرم لەلی نەزانین نیشتمانە و تەم مژاوی لە چەمك یا مفهوم هاوولاتێری یا مواتەنە و بویچگەوکردن ولات لە ناو ئاوایی یا شار یا هووزیگ، لەوەر وەردەوام بوین دەیشتەکێری یا بەداوەت و کەلەکەبوین دویاکەفتن و نەخوەنەواری دلئەنقەز وەدەس زوورمی ئەو ڕژیمەیلە ک زاڵ بوینە بان ولات، ئەویش وەریگەی شووردن مەغزەیل و ساکار و سادەکردن عەقلەیل ک هاوولاتیەیل وەدریژی دەیان ساڵ تویشی هاتن هەر لە سەرەتای دامەزرانن دەولەت عیراق لە سەرەتای سەدەی وەرین تا رەسیە بویچگەوکردنی لە ناو پارت یا رەگەز یا دین یا تەنیا یەك کەسایەتییگ لەی نیم سەدەی دویاییە.تویەنیم بویشیم ک لە کووتاییەگان سالەیل هەفتای سەدەی وەرین هەولەیل جددییگ بوی ئەرا دانایین سنووریگ ئەرا نەخوەنەواری ئەلفوبێی، ک پرووژەی مەزنیگ لەتی بوی ئەرا گشت عومرەگان لە دەیشت سن وساڵ مەدرەسەی سەرەتایی، وەلی ولات تویش بڕی جەنگ هات ک لە سەرەتای سپتەمبەر ١٩٨٠ وە دەس کردەپی و وەردەوام بوی تا رمیان رژیم لە نیسان ٢٠٠٣ و بویە مایەی وسانن ئەو پرووژە و سەرنەکەفتن تەمامی وەل خەراوبوین ئاست خوەنین لە مەدرەسە و زانکۆگان عیراق وەگشتی، وەل ئەوەیشەوە بەرنامەی ڕیکخریای و سەختیگ لە لایەن حزب حوکمدار دەسکردەپی ئەرا وەسەربازیکردن یا عەسکەرەی کوومەڵگا و شووردن مەغز مەردم و کەمەو کردن عەقل و هوشیارییان وە چروپرەو کردن زانیاری لە باوەت کەسایەتی سەرۆك و حزب و دام و دەزگایەیل پرۆپاگەندەکردنیان ک کار خوەیان کردن لە بویچگەوکردن و سووکەو کردن چەمك هاوولاتێری و شیواننی تا رەسیە رادەیگ ک چەمك عیراق جوور دەولەت یا نیشتمانیگ کریا بەش یا (قوتر)یگ نەك زیاتر وەریگەی تاواننەوەی لە ناو قەوارەیگ خەیالی و تۆباوی، و بیناکردن تووریگ سایکۆلۆژی و فکری لەلای تاکەکەس ک تەنیا شعارەیل و راسپاردەیل سەرکردە وچەمکەیل جەنگ و عەسکەرتاریا و دوشمن خەیالی ک هەرەشە لە ولات و ناموس و خاك و دین دەید، هویچتڕەك لەتی نەوی؟!

ئەیەیشە بویە هووکار پەرش وبلاوەو بوین نەخوەنەواری لە چەمکەیل نیشتمانپەروەری و نەوین چەمك هاوولاتێری راسکانی لە سەر حساب کوومەلەیگ بنەمای ترەك ک کالیا و چەسپیا و نیشتمان کورتەو کردە ناو ئاواییگ و مللەت وەناو هووزیگ یا خێزانیگ دیاریکریای وەختی بازنەی زانیاری لە تاکەکەس و رووشنهویری و ئارەزوو و ئنتمائەگەی خریا چوارچیوەی تەنگ کەسایەتی سەرکردەی تاریخی و (زەروورەت) و ئایدیۆلۆژیای تۆتالیتاری حزب حکومدار تەکرەو ک هەمیشە وە وەرانوەر دگان نیەنەید، مەگەر سەر وە رووشنهویری رێن (سەقافەی قەتیع) ک بنەمایەیل ئەو حزبە و رەفتارەیل سەرۆکەگەی چەسپانەیان و کەمەکەمە کریا سستەم هووز یا عەشیرەت و شێخ. و یەیشە لە ماوەی نزیکەی ٤٠ ساڵ بویە مایەی دیاردایین چین فراوانیگ لە مەردم کەمرووشنهویری وملکەچ ک لە بان بنەمای (جیوەجی بکە ئینجا تاوتوێ بکە)* پێکهاوریا ک بینای کەسایەتی ئنسانی شیوان و دەسپیشخەریەگەی کوشت و ترسانەی و گیان سەرنەکەفتنی و پاڵ و دوی تەکانن و سادەیی و نەیاشتن متمانە وە خوەی و دودلی و دلسەختی و ملکەچ بوین لە لایان پەیاکرد و هیشتەیان هویچ را و ئەرای چوینیگ نەیاشتوون.وە راسی ئەووەگ ئمروو تویش عیراق هاتیە تەنیا تیرۆر ریکخریای و دەسخستن موخابەراتی و سیاسی بیگانە نیە، وەلی لەوە زیاتر جیخوەشکردن نەخوەنەواری و ساکاریە ک پیشوازی لە گەل گەل تیرۆریست و بکوش و سیخورەیل وبازرگانەیل سیاسەت کەید، ک لە ئاکام ئەو نەخوەنەواری نیشتمانیە پەیابوی لە دریژایی دەیان ساڵ نەخوەنەوارکردن و بویچگەوکردن و رووشنهویری رێن ک کەسایەتی ملکەچ و دویر لە نیشتمان ومللەت لە لی هاتە عەمەل و تا بویچگەو بویە ناو تاکە کەس و تاکە حزب و تاکە ئاوایی و هووز ، ک یەیشە بوودە یەکیگ لە ئەرك و ئەولەویات هێزەیل کارا لە ناو کوومەلگا لە پارتەیل سیاسی و ریکخریایەیل کوومەلگای شارسانی و کەنالەیل رەسانن تا کار بکەن ئەرا دوبارە بینا کردن کەسایەتی نیشتمانی لە سەر بنەمایەیل دیموکراتی بەرز و چەمك بالای هاوولاتێری دویر لە دین و مەزەو و رەگەز و رووشنهویری سەرۆك فەرماندە و پارت قورتارکەر، وە پشت بەسانن وە ئۆپەراسیۆن فراوانیگ ئەرا نووەو کردن کتاوەیل پەروەردەو خوەنین و ئالشتکردن فەلسەفەتیل پەروەردە وەگوورەی بنەمای هاوولاتێری و دیمۆکراسی و ماف ئادەمیزاد لە عیراق نوو.

ئەووەگ ئمروو تویش عیراق هاتیە تەنیا تیرۆر ڕیکخریای و دەسخستن موخابەراتی و سیاسی بیگانە نیە، وەلی لەوە زیاتر جیخوەشکردن نەخوەنەواری و ساکاریە ک پیشوازی لە گەل گەل تیرۆریست و بکوش و سیخورەیل وبازرگانەیل سیاسەت کەید

یەکیگ لە گرنگترین ئەووەگ تویش ئۆپەراسیۆن گوێریان وەرەو ڕیرەو دیمۆکراتی هاتیە لە بیناکردن عیراق نوو، مەسەلەی نەخوەنەواریە وە گشت شێوەگانیەو، و لە نووای گشتیان نەخوەنەواری ئەلفوبێی و ژیاری و سیاسی ک پەرش و بلاو بویەسە ناو کەرتەیل فراوانیگ لە مەردم ناو شار و وەشیوەی زیاترەکیگ لە ناوچەیل دەیشتەکی،

کورد فەیلی لە (کاڵین) جمشت نیشتمانی عیراقی تا (درەو) سەردەم دیموکراسی

گوڵ سوو

لەو وەختەگ کوت فرەی سیاسەتمەدارەیل و پەیوەندیدارەیل وە کاروبار کوردەیل فەیلی لە بان ئەوە ریککەفتنە ك یانە هەڵوێستەیل نیشتمانپەروەری گەورایگ داشتنە و وە فراوانی بەشداری کردنە لە گشت مەسەلەیل گەورای تاریخ سیاسی عیراق، ئمروو کوردەیل فەیلی وە ئەوپەڕ سەرسورمانەو نوورنە هەڵوێست برێگ لەو لایەنەیل و هێزەیل سیاسیە ك بوینەسە خاوەن دەسڵات و جلەو حوکمرانی گرتنەسەو دەس، چوین ئەو هەڵوێستەیل نیشتمانپەروەرانەی کوردەیل فەیلی و ئەو هەمکە قوربانی داینیانە و ئەو شەهیدەیلیانە لە ریگەی ئازادی و دیموکراتی ئەرا عیراق، لە هویر خوەیانەو بردنە؟!...

ئیمەیش لە را و ئەرای چوین چەن سیاسەتمەداریگ عیراقی لەی باوەتە پرسسیمن ك باس بەشیگ لە کاروان نیشتمانپەروەری کورد فەیلی کردن.

ئەندام لوجنەی مەرکەزی پارت کۆمۆنیست یا شیوعی عیراقی مەحەمەد جاسم ئەللەبان لەی باوەتەوە ئویشی:"ئی چینە ك بەشداری گەورایگ داشتنە لە ئابووری نیشتمانی عیراقی و گشت کارەیل بەرهەمدار و خزمەتگوزاری، لە گشت چین و لایەنەگان مللەت عیراق زیاتر تویش زوڵم و زوور هاتنە هەرچەنی ك دەور گەورایگیش داشتنە لەجمشت نیشتمانی و دیموکراتی عیراقی".

ئەللەبان لە باوەت نیشتمانپەروەری کوردەیل فەیلی وت:"توام ئاماژە وە چشتیگ بیەم ك تا ئیسە کەس ناوی نەهاوردیە، یەیش ئەوەسە ك کورد فەیلی لە گشت چینە عیراقیەگان زیاتر چەسپیاسە قەی نیشتمان و لە هەر کورە بوینە هەمیشە عیراق لەناو دڵ و دەروینیان بویە، تەنانەت ئەوانەیش ك رژیم دیکتاتۆری ئاوارەیان کرد، و چوینکە دیموکراتی خوازن و بەشداریش کردن لە جمشت نیشتمانی و قوربانیەیل فرەیگ پیشکەش کردن و هەر لەوەر ئەوەیشە بوی ك رژیمەیل دیکتاتۆری وە چەو دوشمنایەتیەو نووریانە پیانەوە و بوخت تەبەعیەت کردیانە پیان و تەسفیریان کردیان".

ئەللەبان ئەوەیشە ئاشکرا کرد ك پارت کۆمۆنیست عیراقی فەخر و شانازی کەید وە کوردەیل فەیلی چوینکە :" سەدان و هەزاران کەس لە کوردەیل فەیلی هاتنەسە ریزەیل پارت کۆمۆنیست عیراقی ئەرا بەرگری کردن لە زەحمەتکیشەیل و کارکەرەیل و زویترین وەخت هەقەیل کورد فەیلی بکەن داوا بکەن و پشتگیری لە هەقەیل رەوایان بکەن و لەوانەیش شناسنامە عیراقیەگەیان".

عەبدولخالق زەنگەنە ئەندام وەرین هاوپەیمانی کوردستانی لە پەرلەمان عیراق لەی باوەتە ئویشی:"هەر لە ساڵەیل بیس و سی و چل سەدەی وەرینەو کوردەیل فەیلی بەشداری کارایگ داشتن لە بیناکردن دەوڵەت عیراق و لە جمشت نیشتمانی لە خاتر دەسەوەرکردن سەروەری و بی لایەنی

کشت ئەوانەگ وە دەس و وەهویر کارکەن و قوربانی فرەیگ دان و ئیمەیش هەر لە سەرەتاوە وشیار مەینەتیەیل کورد فەیلی بویمن و داوای هەقەیلیان کردیمن و ئەوەیش داواکردیمن ك جوور هاووڵاتی پلە یەك شمارە بکریەن".

ئەللەبان لە هێزەیل سیاسی داواکرد ك :" ئەرك سیاسەتمەدارەیل عیراقە ك وە عیراق ، لە هەمان وەخت نەخش و دەور خوەیان داشتن لە دروسکردن ریکخریاوەیل و پارتەیل کوردستانی و لەوانەیش لە دامەزرانن پارت دیموکرات کوردستان و یەکیگ لە سەرکردەگانیان بویە سکرتێر پارتی ك خەباتکەر حەبیب مەحەمەد کەریم بوی، ئەوە بیجگە بەشداری کردنیان لە شوورش ئەیلوول، و لەلایگ تریشەو دیفاع کردنیان لە شوورش ١٤ تەمموز ك لە ساڵ ١٩٦٣ ئی چینە تویش گرتن و تازیانە داین هاتن لەوەر هەڵوێست نیشتمانپەروەریان و بەشداری کردنیان لە جمشت کوردستانی".

زەنگەنە ئەوەیشە ئاشکرا کرد ك :" یەکم ئۆپەراسیۆن ئەنفال دەرهەق ئی چینە ئەنجام دریا، ئەویش وەل هاتن حزب بەعس ئەرا دەسڵات تا دویا ئۆپەراسیۆنەگان بی شوون و نوین کردن و لە سێدارە داین و کووچوەپیکردنیان لە ساڵ ١٩٨٠".

زەنگەنە لە کووتایی قسەگانی وت :" ئی چینە تویش زوڵم و زوور فرەیگ هات، وەلی وەداخەوە هیمان لایەنەیل پەیوەندیدار لایگ لەلیەو نەکردنە تا برەسنە هەقەیل رەوای خوەیان".

دکتۆر فوئاد مەعسوم یەکیگ لە سەرکردەیل یەکێتی نیشتمانی کوردستان و سەرۆك ساڵ ئەنجوومەن نوێنەرەیل عیراق وەی جوورە لەی باوەتە ئەرامان قسەکرد:"فەیلیەیل کوردەیل رەسەن و پاکیگن و لە بەغدا جەمەو بوین و لە مەیدانەیل ئابووری و سیاسی و رووشنهویری کارکردن و نەخش و دەور گەورایگ داشتن لە جمشتەیل چەپ عیراقی ك داوای دیموکراسی کردیان و لە جمشت کوردیش چەن سەرکردەیگ لەریز یەکم داشتنە".

لە دریژەی قسەگانی مەعسوم ئەوە ئاشکراکرد ك :"کوردەیل فەیلی بیجگە ئەوە ك کورد رەسەن و پاکیگن، فرە پابەند بوین وە عیراقیەتیان ، وەلی مەیل مەزهەوی چەن لایەنیگ سیاسی ،کاریگەری گەنیگ لەبانیان داشت، چوینکە ئەو لایەنەیلە وەچەو گومانەوە نوورنە چالاکی و هەڵوێستەیل کوردەیل فەیلی و لەیراوە هەڵمەتەیل وە ئامانجکردنیان دەس کردەپی لەوەر هەڵوێستەیل نیشتمانییان و ئنتمای مەزەوییان و نەخش و دەوریانیش لە جمشت کوردی".

لەباوەت بارووەزع ئمروو کوردەیل فەیلی مەعسووم لە کووتایی قسەگانی وت :"ئیسە دویای ئەو گوێرانە ك لە عیراق روی دا بایەسە بایەخ و گرینگی بدریەیدە ئی چین وەفادار و قوربانیدەرە و قەرەبوویان بکریەید لەوەر ئەو زەرەدەیلە ك لە سەردەمەیل وەرین تویشی هاتن".

کی لەبان لەهویرەوبردن

نەفتپاڵوو (وەند) وەرپرسە؟

جەلیل حەسەن

جوێر ئاشکراو دیارە نەفتپاڵوو (وەند) لە خانەقی یەکیگە لەگرینگترین یا موهمترین سەرچەوەیل ئابووری لە عیراق، تویەنیم بویشیم ئی نەفتپاڵووە لەکووتایی بیسەیل سەدەی وەرین دامەزریا لەناوچەی خانەقی، لەهەمان وەخت ئەو نەفتپاڵووە گشت ناوچەی خانەقی و دەروەری ئاڵشت کرد ئەرا ناوچەیگ پڕ لەخەیر و لەبەرەکەت، بیگومان ئەویش لەئەنجام وەکارخستن شمارەی فرەیگ لەمەردم ناوچەگە ك لەو نەفتپاڵووە دامەزریان و کەفتنە کارەوە، ئەیە بیجگە ئەوانەك دەسەو کارەو بوین لە نەفتخانەو ئیدارەو شوونەیل تر و مەحەتەی چەمەندەفەر خانەقی ك لەری ئەو مەحەتەوە بەرهەم نەفتی لە نەفتپاڵوو (وەند)ەوە جیواز بویاگ ئەرا گشت شارەیل عیراق. لەلایگ ترەوە، هەر وەل سەرەتای دامەزرانن نەفتپاڵووەگەی وەندا، ماڵ و خانگیش ئەرا کارگەر و وەزیفەکارەیل لەنزیك مەسفاگە دروس کریا، ئەیە بیجگە دروسکردن شوونەیل خوەش وەخت وەسەربردن و بازار سەردەمیانە و خوندنگا و چشتەیل تر، ئمجا لەوەخت خوەی ئیدارەی نەفتپاڵووەگە خزمەتگوزاری فرەیگیش پیشکەش کردە وەزیفەدارەیلی جوێر دروسکردن دەواخانە ئەرایان و سەیارەی جیوازکردن کارگەرەیل و منالەیلیان ئەرا شار، وەل ئەوەیشا کارەبا ئەرایان دەسەوەر کریا و ئاو خواردن پاك و لەتاوسانیش یەخ وە پەتی دیانە پیان. لە راسی ئەو ماوە بایەسە وەپی بویشیەیگ ماوەی تەلایی لەژیان خانەقی و ژیان ئەوانەگ لەو پرووسەیل نەفتیە کار کردیان، وەلی دویاخر ئەوە بوی ك حکوومەتەیل یەك لەشوون یەك کەفتنە دەرکردن وەزیفەکارەیل و کارگەرەیل کورد وە مەهانەی جیوازکردنیان ئەرا بەغدا لەوەر خاتر وەکارخستن نەفتپاڵووەگەی دۆرە لە بەغدا، دی وەو جوورە لەوەوە دەسکریا مەسەلەی تەهجیر و تەعریب ك دەسڵاتەیل دیکتاتۆری ئەنجامی دان، نەك هەر ئەوەیش، بەڵکوو نەفتپاڵووەگە لاورد و گشت ئەو دەزگایەیلیشە ك پەیوەس بوین وەپیەوەو تەنانەت ئەو خەت ئاسنین چەمەندەفەریشە ك بەغدا بەسا خانەقیەوە نەیشتەی و هەرچی پاشمەندەی ئەو کۆمپانیایەیلە مەندویگەوە جوێر مەزاد فرووشتەی مەردم، دی وەو جوورە ئەو نەفتپاڵوو وەندە وەخوەی و هەرچی خانگ و شوونەیلیەوە بویە بیاوان چووڵیگ و بیجگە بنجگ و درگ هویچ تر لەتی نیە. ئیسەیش لەشوون رمیان دیکتاتۆریەت و هاتنەوەی مەردم رەسەن خانەقی ئەرا شوونەیل خوەیان و ئەرا بان زەوی و زاریان ئومید فرەیگ هەس دەوڵەت سەرلەنوو ئەو نەفتپاڵووە دامەزرنیگ لەوەر خاتر ئابووری ناوچەگە و هەر لەوەر ئەوەیش دەوڵەت ئاشکرای ئەوە کرد ك چەنەها نەفتپاڵوو تازەی تر لەسەرانسەر عیراق دامەزرنیگ و بایەسە لەوانەیش نەفتپاڵوو (وەند) بووگ.

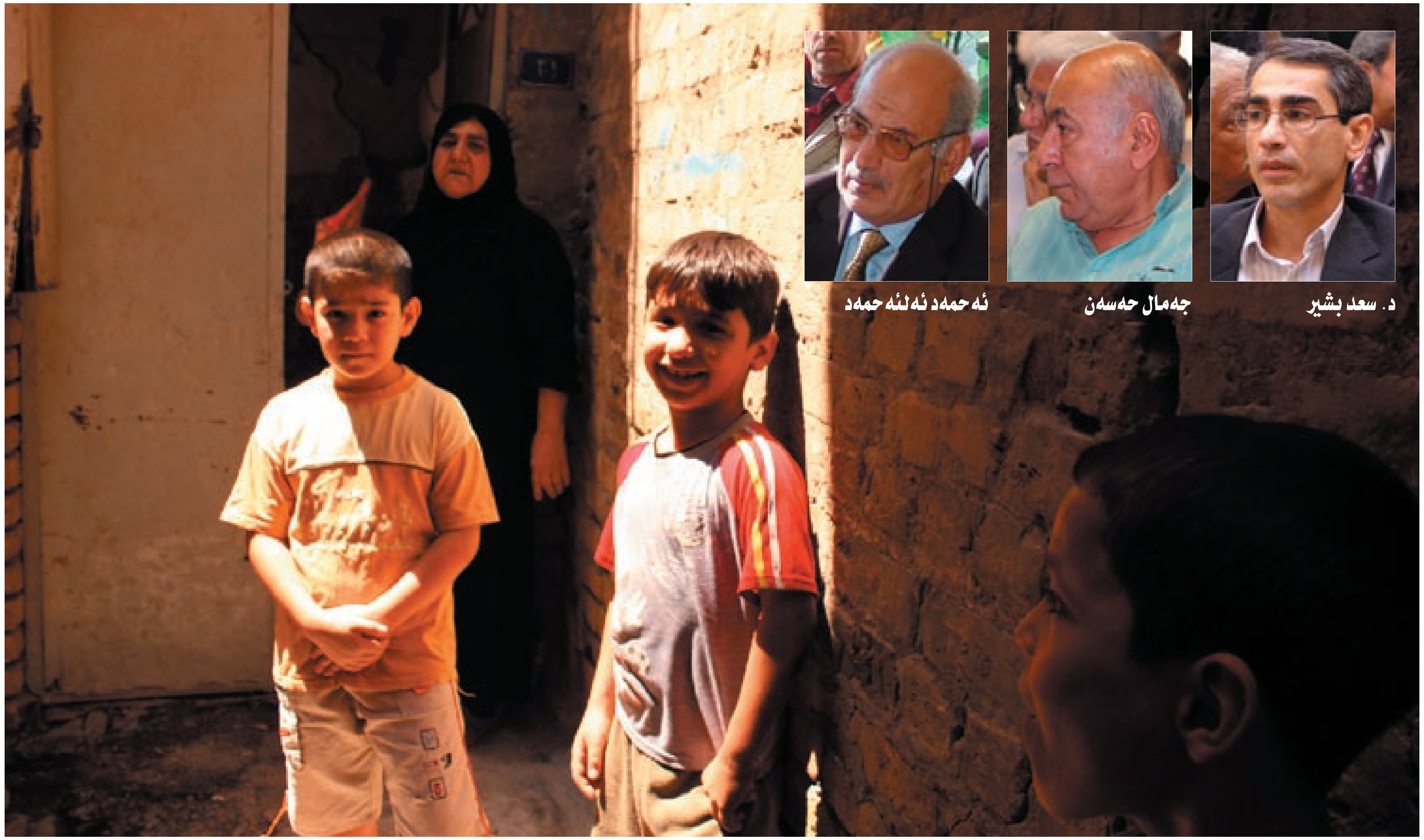

د. سعد بشیر

جەمال حەسەن

ئەحمەد ئەلئەحمەد

گیر وگرفت زووان کوردی لە ناوڕاس و باشوور عیراق

گوڵ سوو

بی گومان زووان یەکیگە لە سیما سەرەکیەگان شناسنامەی هەر نەتەوەیگ، و ئەو کوردەیلیشە ك لە ناوڕاس و باشوور عیراق ژیەن وەتایبەتی کوردەیل فەیلی هیمان خەم زووانەگەیان هەڵگرتنە، ئەو زووانە ك هەمیشە کریاسە دەنگیگ خنکیای ك وەدزیەو وەپی قسەکردیان لە ترس ئەوەگ برەسیدە گووش ڕژیم دیکتاتۆری وەرین، ك هەمیشە ئی زووانە کردیانە یەکیگ لە بەڵگەنامەیل تومەت و بوخت ئەوە ك یانە عیراقی نین... ئیمروویش خەمەیلیگتر ئەرا شیوەزووان کوردی فەیلی پەیا بویە، بریگ لەو کوردەیل فەیلیە ك چەومان کەفتە پیان وەی جوورە باسی کردن ك لە قسەیلیان دیار دەید.

هاووڵاتی ئبراهیم عەلی حوسێن ئویشی :"ئەو دەورووەر عەرەبیە ك لەتی ژیەیمن هیشت منالەیلمان زووان داڵگی خوەیان لە هویرەو بووەن و وە زووان عەرەبی قسە بکەن ".

هاووڵاتی کەریمە عەلی عەبدولحوسێن ك چوار کوڕ و دویەت دیری وە دەنگیگ پڕ لە خەمەو باس ئی مەسەلە کرد و وت :" ئیمە ئەوسا وە شیوەزووان کوردەیل خانەقین قسەکردیایمن لە ترس جاسووسەیل ڕژیم وەرین تا وە تەبەعیەت ئیران تومەتبارمان نەکەن ك ئاکامەگەی گرتن و تەسفیرکردن بوی، منالەیلمان ئمڕوو هویچ لە باوەت شیوەزووان کوردی فەیلی نیەزانن، و یەیشە مایەی خەمباری و دڵتەنگیمە".

لەلای خوەیەو هاووڵاتی جمهوریە جەعفەر مەهدی گلەیی لە کاروەدەسەیل کرد و وت :" کاروەدەسەیل ئمڕوو دەربەن ئیمە نین و لە هەوەجەیل ئنسانی ئیمە نیەپرسن ك بایەسە لای کەم کەرەستەی ژیان سەرووەریگ ئەرامان دابین بکەن، وەلی نەکردن، ئەی دی چوین لا لە زووان و هەوەجەیل مەعنەویمان کەن؟!".

نویسەر و میدیاکار ئەحمەد ئەلئەحمەد ئەوە ئاشکراکرد ك :"شیوەزووان کوردی فەیلی شیوەزووان دێرین یا عەریقیگە، وەلی ڕژیم وەرین وە سیاسەتەیلی هەوڵدا ئەرا تاوانن گشت ڕووشنهویریەیل لە ناو ڕووشنهویری عرووبی(ناسیۆنالیزم عەرەبی) و کورد فەیلی یەکم بازنەی زنجیرەی گومەوکردن و تاوانن نەتەوە و ئیتنیکە عیراقیەگان بوی لە ناو یەك نەتەوە".

ئەلئەحمەد زیاتریش وت :" ئیمڕوو لە شوون ڕمیان ڕژیم دیکتاتۆری چەوەڕی ئەوە کردیمن هەرچی زوڵم و زوورە لاوریەید وەلی هیمان مەردممان وە زووان داڵگی خوەیان قسە نیەکەن لەوەر چەن هووکاریگ سیاسی و کوومەڵایەتی و ڕووشنهویری".

ئەلئەحمەد ئەوەیشە ڕووشنەوکرد ك : " هاووڵاتی کورد فەیلی هیمان هس وەوە کەید ك بەعزی لایەن شەڕ وەپی فرووشن و هیمان متمانە وە ئی سەردەم نووە نەیرن چوینکە نەوین دام و دەزگایەیل ڕووشنهویرییگ ك جار ئەرا شیوەزووان کورد فەیلی بیەن و پشتگیری لەلی بکەن، بویەسە هووکار گرینگیگ لە هووکارەیل لاوازەو بوین شیوەزووان کوردی فەیلی، تەنیا دەزگای شەفەق نەود ك نەخش و دەور گەورایگ دیری لە بەرزەوکردن شانیەت شیوەزووان کوردی فەیلی و پەرش و بڵاوکردنی".

ئەلئەحمەد ئارەزوومەند ئەوە بوی ك :" هەرچی دام و دەزگای فەیلیە چەو بوورنە دەزگای شەفەق لە بڵاو کردن شیوەزووان کوردی فەیلی و بەرزەوکردن ئاست ڕووشنهویری و خوین نوویگ بکەنە گیانی، و دەزگای شەفەق لەی باوەتە تا ئیسە سەرکەفتیە".

نویسەر جەمال حەسەن لەلای خوەیەو وەی جوورە مەسەلەگە دوینی ك: " دویرەوکەفتن فرەکەس لە ڕوولەیل ئی چینە لە قسەکردن وە شیوەزووان کوردی فەیلی لە بەغدا و ناوەند شارەیل زیاتر دیار دەید، وەلی لە ناوچەیل دویر و کنار شارەیل هیمان کوردەیل فەیلی شیوەزووان خوەیان پاراستنە".

لە باوەت هووکار دویرەوکەفتن کوردەیل فەیلی لە شیوەزووانەگەی خوەیان جەمال حەسەن وت:"هووکاری فرەس جوور نەوین خوەنستن وە زووان کوردی لە ناوڕاس و باشوور وڵات، و نەوین دام و دەزگایەیل و ناوەندەیلیگ وە شیوەزووان کوردی فەیلی قسە بکەن، و نەوین کەناڵیگ ئاسمانی (سەتەلایتیگ) وەی شیوەزووانە وەل مەردم قسە بکەید".

جەمال حەسەن لە کووتایی قسەگانی وت :" بژاردە یا نوخبەیل فەیلی ئەرك سەرشانیان جیوەجی نەکردنە لە جارکیشان و پشتگیری کردن لە زووان کوردی و شیوەزووان فەیلی چوینکە یانە سەرقاڵ یا مەشغووڵن وە کاروبار لاوەکی یا جانبی و شەخسی خوەیان".

لەلای خوەیەو دکتۆر سەعەد بەشیر بەڕێوەبەر گشتی ماڵ کتاب و بەڵگەنامەگان وەی جوورە باس ئی مەسەلەکرد و وت: "ساڵەیل سەرکوتکردن و زوڵم و زوور ئێتنیکی و تایفی دژ وە کوردەیل فەیلی هیشتەیان لە زووان داڵگی خوەیان دویرەو بکەفن، ئەو بیجگە نەوین خوەنستن وە زووان کوردی لە ناوچەگانیان و کەمی ناوەندەیل ڕووشنهویری بایەخدەر وە شیوەزووان کوردی فەیلی و ئەگەر بویەسەیان ئەوە نەخش و دەوریان کەم بویە و هویچ کاریگەرییگ نەیاشتنە".

سەعەد بەشیر ئەوەیشە ئاشکراکرد ك :" زووان مینێدە گیاندار و هەوەجە وە چاودێری و پویلدارکردن و پیشخستن و هووکارەکردن دیری، لەوەر ئەوە هووکارەیل سیاسی و ڕووشنهویری و هونەری وماددی وە یەکەو بوینەسە مایەی وەرەودویا چوین شیوەزووان کوردی فەیلی".

سەعەد بەشیر ئەوەیشە پرسی :" ئایا مەدرەسەلیگ هەس زووان کوردی یا وە شیوەزووان فەیلی هووکارە بکەید، شمارەیان چەنیگە؟".

لە کووتایی قسەگانی سەعد بەشیر وت : "یانە گشتی وەو ئاکامە ڕەسنەمان ك: هویچ گوێرانکاری گەورایگ نیە لە ژیان کورد فەیلی لە لایەنەیل سیاسی و ڕووشنهویری و کوومەڵایەتی و ئابووری و تاوانەگەیشی ها بان هەردوگ حکوومەت ناوەند و حکوومەت هەرێم کوردستان وە یەکەوە".

كول سوو 18
شماره(75) ئەيلول 2010 ميلادى

تا چەنی عیراقی ئەتوینی دەرفەت کار پەیدا بکا؟

نەسرین میرزا

بی کاری وشیوەی گەورایگ لەوڵاتەگەمان پەرش و بلاوەو بویە و یەدەرفەت گەورایگ لەگشت لایەنیگەو واز ئەکاد لەوەراوەر ئەو کەسەیل و تیرەریستەیلەك چەویان هاوەمل وڵاتە گەمان لە ئەوانەگناتویەنن وەل واقع تازەبژیەن و هویچ شوینیگ لەناونی روڵەیل مللەتەناویننەو ، وەی خاترەئستغلال دەرفەتەیلیگ ئەکەن تا جی وەجی نیەتەیل خراویانبکەن. وەی بیکاریەیش تەنیا لەوەراوەر بەرقەراری و ئەمن سیاسی کوومەڵایەتی ناوسی وەلی کار ترسناکیگەلەوەراوەر پلان و بەرنامەیل حکوومەتی و برۆژەیلی. و وەل ئەو داهاتەوئەو هەمگەسەروەتەیلەك وڵاتەگەمان دیریدەیوەتایبەت لەشوون رمیان دیکتاتۆریەت و ئەو حکوومەتەوەرەو پی چوی لەریك و پیك کردن بودجەو شیوەپاك و شەفاف و ئاشکرایگ وەگوورەی ئەو نیاز و هەوەجەیلە چارەسەر گونجیاگیگ نانیدەو تا وەشیوەی ئاخریگ لەناو بووریەد. و ئەوەزیاگ دەرفەتەیل خاسەوکردن ئی کارەکرد خوەی کووتایی هاوردن ئەو جەنگەیلەبوی ك رژێم دیکتاتوری وەخاتر ئامانجەیل شەخسی تەنیگ وەدی هاوردان و لەدریژەی ساڵەیل حوکمی دەس نان لەبان نسبەت فرەیگ لەبودجەیعیراق و فیشتر مللەتەوە کەمدەسی و فەقیری ژیان وهەتەنیا ئەوانەوەل حکوومەتەوین وئەو تاوانبارەیلەوەتویش ئی کەم دەسیەنەهاتن، و حکوومەت ئیرنەمانیش ناچارەبەرنامە وەری یا ئستراتیجیەی علمی ودەقیقیگ بنید تا شوونەوارەیل گوزەیشتەلەغوو بکریەد و تا نسبەت بیکاری لەدریژەی پەنج ساڵ ئایندەکەمەوبید ، لەری دابین کردن دەرفەتەیل کار ئەرای رووڵەیل مللەتەلەشوین پەرە سەنین ئابووری وگەشەکردن رەوا هەمیش لەری جووروەجووری ریکخستن ئابووری تا کارەیل پەرەسەنین ئابووری ئاسانەو بکریەد وئعتماد لەبان داهات پویلی ترەك بیژگەنەفت وە تیکلاً بوین یا بەشدارکردن یا هاوکاری لەناونی کەرت تایبەت و گشتی ئەرای سەرمایەگوزاری وەگوورەتایبەتمەندیەیل ئەو وڵاتەوئعتمادیش لەبان سەرمایەدارەیل عیراقی و بیگانەئەکریەد . و وەل دەوڵەمەنی وڵاتەگەمان وئەو هەمگەك دیریدەیوەلی نسبەت بیکاری ئەرای نزیکەی ٢٨ ٪ رەسی وئی نسبەتیشە سابت نیەو بەردەوام زیاگ یا کەمەو ئەدی. یەیش وەل بری پیشەیل بەرهەم نەکریاگ ك نسبەت کارگەرەیل لەتی فیشترەك لەرادەیا حەد خوەیە و یەیش وەبیکاری ماسکدار یا مقنع ناسریاس دویر لەو دورشمەیلەك هەر رووژ دوبارەو ئەکریەن. وەتایبەت لەری پەخشەوکردن حەمەلات هەڵوژاردنی لەی لایەنەو ، ولەدەرەیل دابین کردن خزمەتەیل گشتیگ ئەرای هاووڵاتیەیل چوین ئەمن و بەرقەراری هووکارەیل گرنگ یا موهمیگن ئەرای رەهەتی و گەشەکردن ئابووری هەر وڵاتیگ و لەو کارەیل گرنگەك فەرز وەملمان ئەکاد هەوڵ و تەقالا بدەیم و کار بکەیم تا دابین بەرقەراری سیاسی و بەرنامەرژانن و بەرنامەیل علمی دەقیقیگ ئەرای ئابووری وڵاتەبکەیم، و لەهەر گام و کار بریاگیگ لەهەر قوناغیگ بید بایەد تایبەتمەندیەیل وڵاتەلەوەراوەر چەوەیلمان بید.

نەدار ... سەرخوەی بەیگ لەدار

عەلی چەوجوان

مەسەلەی فەقیری و نەداری هەر لەسەرەتای پیکهاتن کوومەڵگاوە تا رووژ ئمروو دیار و ئاشکراس، چوینکە گشت کوومەڵگایگ مەحاڵە بی فەقیر بووگ و پەخشەوبوین دیاردەی فەقیری نەك هەر تەنیا لەچەن وڵاتیگ ، بەڵکوو جەهان وەگشتی گریگەوە.

ئیمە ئەگەر بایگ و باس فەقیری وەگشتی بکەیم، دوینیم هەر وڵاتیگ و نسبەیگ دیریگ لەدیاردە، وەلی ئەگەر پەیمانەی بکەیم وەل داهات و حاڵەت دارایی وڵاتەگەیا شایەت برەسیمنە ئەو باوەرە ك بویشیم تارادەیگ دەوڵەت یا حکوومەت بویەسە هووکار دیاردەی فەقیری و لەیوا نسبەی فەقیر لەوڵاتەیلیان وجوود دیریگ. ئەگەر پرسیار بکەیم و بویشیم چوین؟ جوواوەیل فرەیگ هەس ئەرا ئی پرسیارە، لەوانەیش نسبەی گەورایگ لەفەقیری چووگەوە ئەرا بیکاری، چوینکە مەسەلەی بیکاری ئمروو لە وڵاتەیل فرەیگ بویەسە مانشێت سەرەکی میدیا و رووژنامەیل، یەیش مەعنای ئەوەسە ئەگەر بایگ و ئەو حکوومەتەیلە هەوڵ وژدانی و خاسیگ بیەن تویەنن برەسنە ئەنجامیگ خاستر و نەکەفنە ژیر رەخنەی جووراوجوور، مەعنای ئەوەسە تارادەیگ چارەسەر فەقیری کریەیگ و نیەچووگە چوارچیوەی مەحاڵەوە، وەتایبەت لەناو ئەو دەوڵەتەیلە ك لەسەرەتاوە ئشارەت وەپیان کردیم ك باروەزع ئابووریەگەیان ها ئاست خاسیگ. لە(عیراق)یش مەسەلەی فەقیری و نسبەی فەقیر لەی وڵاتە هیمان هەر زیاترەو بووگ نەك کەمتر، تەنیا هەرێم کوردستان نەوگ ك لەسایەی خودا و هەوڵ وتەقلای خاوەن وژدانەیل گام فرە خاسیگ ناگە و لەوساوە ئازادە خەریکە رووژ وە رووژ نسبەی فەقیر لەتی کەمترەو بووگ و یەیش ئاشکرا و دیارە، وەنا لەشوونەیل تر عیراق هیمان هەر ناڵەی فەقیرەیل بەرزە و چارەسەر ئی دیاردە لەتی تائیسە بنەبەسە. عیراق وڵاتیگە خاوەن خەیر و داهات رووژانەی فرە بەرزیگ، زەویەگە تەلای سیەس و هویچ هاووڵاتییگ باوەر نەیریگ ك عیراق بارووەزعە ئابووریەگەی کز بووگ، چوینکە لەمەیدان نەفتەوە دەوڵەمەنە، وەلی سیاسەت دەوڵەتەگە بویەسە تەوقیگ ئەرا فەقیر و تا ئیسە وەربەس بویە لەزنگەوکردن حاڵ فەقیر و کەمدرامەت، وەنا عیراقیش بایەسە وەك بەعزە دەوڵەتەیلیگ خاوەن نەفت هەر کەسیگ و نسبە بیاشتاگ لەو سەرمایەی گەورا ك دیریگەی و دی وەو جوورە فەقیر تویەنست وەبەختەوەر بژیەیگ ، مەعنای ئەوەسە چارەسەر فەقیری لەی عیراقە فرە ئاسانە، وەلی جی وەجیکردنی گرانە، چوینکە کەس نیەزانیگ خەیرات وڵاتەگە چووگە گیرفان کی و چوین بریەیگ؟.

هەرێم کوردستان وەبان ئەو هەمگە دەردەسەری و بەدبەختیە ك تیەیگە تویشیەوە نووریدە ئاست فەقیری لەتی فرە نزمە وە بەراورد یا مقارنە وەل بەشەیل تر عیراقاو گشت کەسیگ لەتی تویەنیگ بژیەیگ و ژیان خاسیگ بووەیگە سەر، ئمجا لەیرا تویەنیم بویشیم : سەبەب فەقیری لەی جوورە وڵاتەیلیگ چووگەوە ئەرا رەفتار و هەڵسوکەفت حکوومەتەگەیا وەل هاووڵاتیەیل خوەیا و لەوەر بەرژەوەندی خوەیان لایگ نیەکەنە لای مەردم کەمدرامەت و نەدار و رووژیگ لە رووژان هویچ وەرپرسیگ ئامادە نەویە وە وژدانەوە باس لەمەسەلەی فەقیری و بەش(حصە)ی فەقیر بکا لەی وڵاتە، وەلی ئامادەن مانگیگ کوومایگ پویل بخەنە گیرفان و داوای چشت زیاتریش ئەرا خوەیان بکەن و ئامادەن کام زەوی خاسە ئەرا خوەیان زەفت و تاپووی بکەن و نەداریش سەر خوەی بەیگ لەدار.

هووکارەیل کوومەڵایەتی و دەروینی نارِەحەتی مەیل ئادەمیزاد

د. ئەفرام محەمەد

ئەرا تاریفکردن نارِەحەتی مەیل ئادەمیزاد، بایەسە روی بکەیمنە لای خود تاکەیل، ئەویش لەوەختی ك هس وە دڵتەنگی یا هس وەشادی کەن یا ئارەزوویان کەم بووگ یا زیای بووگ، مەعنای ئەوەسە لە گشت وەختیگ بارووەزع ئاسایی خوەی لە دەسدەیگ. ئی دو حاڵەتە وەتەواوی دژ یەکترِن، هەر لەوەر ئەوەیش لە زوورم نیشانەیل وەتەواوی چەواشەی یەکترِن، وەل ئەوەیشا فرە ئاساییە ئەگەر هەردوگ حاڵەتگەیش لەیەك کەس روی بەیگ ك کەس تویشتهاتگ ماوەیگ خەمووکی یا کەئابە داشتووگ و ماوەیگیش شاد و دڵخوەش بووگ، یا هەردوگ نیشانەیل ئەو حاڵەتەیلە تیکەڵ یەکترِ بوون و لەکەسیگ هەردوگ نیشانەگە وجوود داشتووگ.

ئەگەر بتوایم لەلایەن تاریخیەوە قسە لەبان پەشیوی مەیل یا مەزاج بکەیم، ئەوە بیگومان قەیریگ نەخوەشیەو لە گشت جەهان وجوود دیریگ و هویچ وەختی تاریخ ئنسانیەت وەبی ئەو نەخوەشیە نەویە. ئمجا ئەرا یەکمجار لەساڵ ۱۸۹۹ (ئیمسل کرپلن) باس حاڵەت شادی و خەمووکی کردگە، وەلی چەمك شادی یا چەمك رەشبینی یا تەشائوم ئەرا یەکمجار لەلایەن (هیبۆکرات)ەوە جویر واژە یا مستەڵەحیگ جەهانی وەکار هاوریا ئەرا تاریفکردن شیویانەیل دەروین و بیجگە ئەوەیش پەشیوی مەیل یا خولقیش وە یەکیگ لەنەخوەشیەیل گرینگ یا موهم ئی سەردەمە شماریەیگ، یەیش وەسەبەب فرەیی نسبەی تویشبویەیل لە جەهان، ئەگەریش بتوایم لەلایەن رەگەزیەوە باس لەی نەخوەشیە بکەیم، دوینیم نسبەی تویشبوین لەژِن دو ئەوەنەی رەگەز پیاوە، ئمجا هووکار سەرەکی یەیش چووگەوە ئەرا ئەوەك ژنەیل فشاریگ فرەی کوومەڵایەتی ها لە بانیان و دویای ئەوەیش لە روی لاشەییەوە گویرانکاری فرەیگ تیەیگە بان لاشەیان وەتایبەت لەوەختیگ دوگیانن.

ئەگەر بایگ و لەلایەن عومر ئادەمیزادیشەوە قسە لەبان پەشیوی مەیل یا رەشبینی بکەیم، دوینیم ئی نەخوەشیە لە گشت عومرەیل جیاواز رویدەیگ وەبی جیاوازی وەتایبەت لە ناونی عومر ۲۰ ساڵی تا ۵۰ ساڵی ئادەمیزادەیل تویش ئی نەخوەشیە تیەن، وەل ئەوەیشا مناڵەیل و گەورایەیلیش لەی نەخوەشیە دویر نین و زیاتر لەو کەسەیلە سەرهەڵدەیگ ك لە پەیوەندیەیل کوومەڵایەتی کزن .

لەباوەت ژنەیلیش ئەگەر بایگ و قسە بکەیم، دوینیم زیاتر ئەو ژنەیلە تویش ئی نەخوەشیە بوون لە تەڵاقدریاگ و بیوەژنەیلن. ئمجا لەباوەت هووکارەیل پەشیوی مەیل ئادەمیزاد ك بەحسەیل جەخت لەبانی کەن، یەکم هووکار پیکهاتگە لە مەسەلەی وەختی ك کرۆمۆسۆمەیل وەرپرسن لە جیوازکردن گشت چشتەیل وەختی لە باوگ و باپیرەیلەوە ئەرا نەوەیل، ئمجا زانایەیل مەسەلەی کەمخوڵقی و بی مەیلی وەتایبەت لە کرۆمۆسۆم شمارە ۱۱ و ۱۸ وە وەرپرس سەرەکی زانن. هووکار دویمیش پیکهاتگە لە ئاست وەرگرەیل دەماری مەژگ. وەل ئەوەیشا هووکارەیل کوومەڵایەتی و دەروینی وەیەکەوە کاریگەری فرەیگ دیرن وەل وجوود خەمووکیا وەتایبەت لەبەعزە حاڵەتەیلیگ جویر لەدەسداین پویل و دارایی فرەیگ یا لەدەسداین کەس ئەزیزیگ یا ئەندامیگ لە خیزان یا هاوری خوەشەویسیگ یا ئاوارەبوین و دەروەدەری و لەگشت ئەیانەیش گرینگترِ دوینید بیکاری هووکار فرەیگ لە نەخوەشیەیلە.

کورتەیگ لە باوەت قانوون ناودەوڵەتی هەق ئادەمیزاد

فەیسەڵ زێباری

لەماوەی چەن ساڵیگ دەوڵەتەیل جەهان یەکرزییگ دروس کردن لە دەرکردن پەیماننامە و دەرکردن بەیان و دامەزرانن دەزگایەیل ناودەوڵەتی ئەرا مقەیەتیکردن هەقەیل. ئەو پەیماننامەیلە دەرخستنیگ بوی لەباوەت ریککەفتن دەوڵەتەیل لەبان پابەندبوین و مقەیەتیکردن و مسۆگەرکردن بنەمایەیل هەق ئادەمیزاد، ك لە ئەمریکا و ئۆروپا و ئەفریقیا ئەو دەوڵەتەیلە سستم هەرێم سەروەخوەیان دامەزرانن ئەرا مقەیەتیکردن و پەرەوپیداین هەق ئادەمیزاد، ئمجا لەو چوارچیوە کەفتنە خوەیان ئەرا داناین بەیان و پەیماننامە و میکانزم بەرپا کردن ئەرا پیادەکردنیان و لەناونی بەڵگەنامەیل ناودەوڵەتی سەرەکی ئەوە بوی هەق ئادەمیزاد لە نەتەوەیل یەکگرتگ دیاردا ك شوونیگ گرینگ یا موهم لە قانوون ناودەوڵەتی داگیر کرد ك ئەویش جار جەهانی هەق ئادەمیزاد بوی ك لە ساڵ ١٩٤٨ ئاشکرا کریا. وەل ئەوەیشا هەردوگ پەیماننامەی ناودەوڵەتی تایبەت وە هەقەیل مەدەنی و سیاسی لە ساڵ ١٩٦٦ و پەیماننامەی تایبەت وە هەقەیل ئابووری و فەرهەنگی و کوومەڵایەتی هەمان ساڵ ئاشکرا کریا.

دیارە ئەو بەڵگەنامەیلە لە جار جەهانی هەقەیل ئادەمیزاد ئەرا ئەوە بوی ك گشت ئادەمیزادیگ وە ئازادی و گەورایی و خاوەن هەق لەدایگ بووگ و هووش و دەروین وەپیان بەخشیاگە و بایەسە گشتیان وەك برا رەفتار وەل یەکا بکەن و جیاکاری لەناونیان نەکریەیگ، ئمجا ئاشکرای ئەوەیش کریا ك هەق ژیان و ئاسایش کەسایەتی دیرن و عەبدایەتی و ئازاردان و سزادان تون وتیژ و کارەیل نائنسانی دەرهەقیان و دەسگیرکردنیان قەیەغەس. دی وەگوورەی ئەوە گشت ئادەمیزادەیل هەق خوەیانە کەسایەتی قانوونی داشتوون و لەلای قانوونەوە یەکسان بوون و لە دانیشتنیگ گشتی وەشیوەیگ دادپەروەرانە دادگایی بکریەیگ و بیجگە ئەوەیش بایەسە دادگا بیلایەن بووگ، بایەسە خیزان دروس بکەن وەبی کیشە و گرفت و لەبان بنەمای ئارەزوو خوەیان، وەل ئەوەیشا ئاشکرای ئەوەیش کریا ك بایەسە گشت کەسیگ هەق لە ئاسایش کوومەڵایەتی داشتووگ و بایەسە باروەزع کارکردن گونجیاگ بووگ ئەرایان و ژیان خاسیگ ئەرا خوەی و خیزانەگەی دەسەوەر بکریەیگ، وەل ئەوەیشا جاریگ تر ئەوانەك پەیماننامەیل ناودەوڵەتی داناوین جەخت لەبان ئەرك دەوڵەتەیل کردن ئەرا پابەندبوین وە پەرەوەپیداین هەقەیل ئادەمیزاد.

ئەوەك گرینگ یا موهم و شایستەی باسکردنە، ئەوەسە ك ئەوانەك قانوون ناودەوڵەتی هەق ئادەمیزاد ئامادە کردنە رای خوەیان نیشاندان لە باوەت ئەو حاڵەتەیلە دەوڵەتیگ ها لە باروەزع ناخوەش و ناسەقەمگیری و لەی جوورە باروەزعەیلە ئاشکرای ئەوە کردن دەوڵەت تویەنیگ قەیریگ پاشیلکاری لە باوەت ئەو هەقەیلە ئەنجام بەیگ، وەلی پەیماننامەیل ئەو مەرجە دیاریکردنە ك دەوڵەت تویەنیگ دعایەی ئەو جوورە باروەزعەیل خوەیە بکا وەجووریگ پابەند بووگ وەئاشکراکردن هەر جوورە ژیرپاخستنیگ ك ئەنجامی دەیگ، وەل ئەوەیشا ئەو دەوڵەتە وەهویچ شیوەیگ نیەتویەنیگ خوەی بووەخشیگ لە مسۆگەرکردن هەق ژیان و قەیەغەس هەق ئادەمیزاد لە کەسیگ بسینیگەوە.

خیزانیگ تەندروس یەعنی کوومەڵگایگ تەندروس

سەرکەوت عومەر

سەرەتا خیزان وەك دەزگایگ کوومەڵایەتی گرینگ یا موهمە لەناو کوومەڵگا و ئاشکراس ك دەور فرە خاس و کاریگەر دیریگ لەبان رەفتار و هەڵسوکەفت مەیدان کوومەڵایەتی و دروسکردن و رەسانن تاك خاس و نەفدار ئەرا کوومەڵگا.

ئەگەر لە روی کوومەڵایەتیەوە بەحسیگ بکەیم ئەرا دەسنیشانکردن نەخش و دەور کەناڵەیل وەرپرسیاریەتی یا مەسئوولیەت لە ئەنجام و هەڵسوکەفت تاکەیل ناو کوومەڵگا، ئەوە بیگومان خیزان بەش سەرەکی کەفیگە وەری لە وەرپرسیاریەتی و بیجگە ئەوەیش کەفیگە وەردەم ئەرك یا واجب فرە گەورایگەوە، وەتایبەت لەکوومەڵگایەیل رووژهەلات ناوراس، چوینکە جویر ئەوەك ئاشکرا و دیارە، پەیوەندیەیل کوومەڵایەتی لەی جوورە کوومەڵگایەیلە ك لە بنەرەتەوە کوومەڵگای کشتوکاڵیین لەبان بنەمای سووز و خوین و نەریت چنە رییەوە. ئمجا هەر لەوەر ئەوەیش تویەنیم بویشیم خیزان نەخش و دەور فرەیگ دوینیگ لەبان پەروەردەی تاکەیلی، دی لەیرەوە ئەو خیزانە بریار یا قەرار دەیگ لەگشت چشتیگ وەتایبەت لە باوەت هەڵسوکەفتەیل تاك و دیاریکردن دویاروژ و ئایندەی.

وەختی لە خیزانیگ تارادەیگ بنەمای پەیوەندیەیل لەبان شیواز ریزگرتن لە نرخەیل ئنسانی و ئەنجامەیل جوان وەرییەوە چووگ، لەیرا تاك پەیام ئەو خیزانە تیەریگە ناو کوومەڵگا و بووگە دەوردیدەی خاسیگ، وەلی ئەگەر ئی هاوکیشە چەواشەوە بکەیم و دەور خیزان بووگە دەوریگ خراو و هەمیشە لەجیای خوەشەویسی ئنسانیەت مەرگدووسی باریگە بەرهەم و لە جیای قسەی جوان و لۆژیك یا مەنتق شەرەنگیزی و تونرەوی باریگە بەرهەم، ئەوە ئی جووورە بەرهەمە خراو لەلی کەفیگەوە و بووگە گرفت لەوەردەم ئنسانیەت و دویاخریش بووگە ڤایرۆس لەناو کوومەڵگا.

لەیرا ئویشیم دەور خیزان وەرجە پەروەردە و خوەندگا و شوونەیل تر وەپلەی یەکم تیەیگ و مەسئوولیەت یەکم ها لەبان ئەندامەیل خیزان. ئەرا نموونە : گیان خوەشەویسی وڵات و نیشتمان ها لەوەك هەر لەمناڵیەوە هووکارەی مناڵەیلیان بکەن، پاك و تەمیسی مناڵ هەر لەمناڵیەوە ها لەبان خیزان ك بایەسە وەو جوورە هووکارەیان بکەن حەز لە پیسی نەکەن و بچنە هەر شوونیگ، ئەو شوونە پیس نەکەن و هەمیشە وەچەو باغچەیگەوە تەماشای نیشتمان بکەن نەك وەچەو تەنەکەی خوڵ، بایەسە دەرس ئەخلاقیەت نیشانیان بیەن نەك دەرس رویداری و تونرەوی، ك گشت ئەیانە بوونە مایەی دروسکردن خیزانیگ هوشیار و تەندروس و لەتی هەق و ئازادیەیل و ژیان گشتی زامنەو مقەیەتیکریاگە.

دەلاکی لە بەغدا ... پیشەی نرخەیل جیاواز و هەوەسەیل جیاجیا

موشتاق ڕەمەزان

دەلاکی یا سەرتاشین ئەگەر پێناسە یا تەعریفی بکەیم وەپی ئویشن قژن بڕین چ موی سەر بوی چ ڕیش، ماوەی بەین سەرتاشینیگ تا سەرتاشینیگتر جیاوازە لە پیاویگ تا پیاویگتر و پیاو هەس مانگی جاری سەری تاشی و پیاویش هەس مانگی دوجار وەلی ئەرا ڕیش تاشین و وەرسیوڵ گردن پیاو هەوەجەی ها ئەوە هەفتەی دوجارئی کارە ئە نجام بیەی...

پیشەی دەلاکی و سەرتاشین لە بەغدا پیشەی فرە کوێنیگە و ئەوسا دەلاك یا حەلاق لە دەیشت و دەر سەرتاشی کردیاد و غەراز و ئەسپاوەگان پیشەگەی لە ناو جام و جامیلك مس هەڵگردیاد تا ڕەسیە ئەو رادە ك دوکانە بویچکەلانەیگ گردیاد و لەتی کار کردیاد و ئیسەیش ڕەسیەسە ئەو رادە ك وە ئاخر مۆدێل قژ بڕین کار کەید و جوورەیل فرەیگ شامپۆ و سابوون و مکیاج وەکار تیەرید و کەم و کوڕی سەر و دەمچەو وەپی شارێدەو. سالۆنەیل دەلاکی لەی وەخت حازریمانە لە بەغدالە ناوچەیگ وەرەو ئەو ناوچەگەی تر جیاوازە و لە لایەن وەکار هاوردن خاسترین جوورەیل مەکینەی دەلاکی پیشکەفتی و وەکارهاوردن خاسترین جوورەیل کەرەستەیل دەموچەو پاکەوکردن و دابین کردن خاسترین جوورەیل سبووغ و ڕەنگەیل قژ(ئەرا شاردنەوەی پیری) و قژ بڕین وە ئاخر مۆدێل..تاد.ئەوە دونریەید ك ئی پیشکەفتنە لەی مەیدانە لە ناوچە پیشکەفتی و ئاست بەرزەگان بەغدای پایتەخت ڕوی دایە جوور: کەرادە و عەرەسات و مەنسوور و جادەی فلستین و یەرمووك و ئەعزەمیە ك زیاتر لەی ناوچەیلە دیار دەید نەك لە ناوچەیل مللی یا شەعبی، بی گومان نرخ سەرتاشین لەی ناوچەیلە جیاوازە، ئەرا نموونە لە ناوچە پیشکەفتیەگان شایەت بڕەسیدە (٢٥) هەزار دینار و شایەت زیاترەکیش وەلی لە هەمان وەخت لە ناوچەیل مللی لە(٥) هەزار دینار زیاتر نیە. مەعمویلەگان ئی پیشە وە کوو دەنگ ئویشن ك دەلاکی یەکیگە لەو پیشە یلە ك فرە وە دەگمەن دەلاکەگە نرخیگ دیاریکریای بتوای لە مەعمویلەگەی ك وەختی لەلی پرسی چەنی کەید؟ ئەویش ئویشی (کەیف خوەدە ، هەرچی دەید لە خودا وە زیای) و وەلیا هەمیشە ئویشی : ئاغا وە عافیەتد. لەی ئانە مەعمویلەگە بریگ پول دەیدە دەلاکەگەو لەو وەختە وەسیمای دەمچەو دەلاکەگەوە زانیمن ك پویلە کەمە تا فرەس!. لەو لایشەو دەلاکەگان ئویشن ك پیشەگەیان خراوی خوەیشی دیرێد لەوانەیش ئەوەسە ك دەلاکەگان مەجبوورن ئەرا ماوەی دویر و دریژیگ وەپاوە بووسیەن لە ئان سەرتاشینەگە ك شایەت (تاشین موی سەر و ڕیش تاشین و حفەی گونایەیل و پاکەوکردن دەمچەو و، سشوار...تاد) بگریدەوە و یەکیگ تر لە خراویەگان ئی پیشە ئەوەسە گەرەکە هەوەس و مزاج مەعمویلەگان تەحەمول بکەید ك یانەیش جیاوازی فرەیگ ها ناوبەینیان لە لایەن خواست و مەیلداشتن و ڕەنگ و ئاست کوومەڵایەتی و ئابووری و چین کوومەڵایەتییان، بیجگە ئەوە ك سالۆنەیل سەرتاشی فرەجار بوونە مونتەدا یا دیوەخانەیل تاوتوێ کردن یا مناقشەی باوەتەیل گەرم و گوڕ سیاسی و ئابووری و وەرزشی، ئەوە سەربار هەڕەشە و گوڕەشەی ئەو گرووپەیل تیرۆریستی توندڕەوە ك دویای ڕمیان ڕژیم وەرین دیاردان و هەوڵدان ئەرا قەیەغەکردن پیشەی دەلاکی و ڕیش تاشین و حوفەکردن و ك هەڕەشە دان بکوشنان ئەگەر ئی کارەیلە بکەن و لە هەمان وەخت هەڕەشەی کوشتن دانە ئەو کەسەیلە ك جویر سەربازەیل مارینز ئەمریکی سەرتاشن. ئەوە مەنیە ك باس مۆدێلەیل سەرتاشین و قژ خاسکردن ئەرادان بکەیم و لەلیانیش: مۆدێل سپایکی و تایکی و نیگرۆ و کارێە، ڕیشیش جوورەیل و مۆدێلەیل خوەی دیری جوور : ڕیش کولەنجی یا کولاژدم و ڕیش شەیتانی، لە هەمان وەخت سەکسووکە (ڕیش زنج) ناو نوویگ دیری لە لای دەلاکەیل بەغدا جوور : سەکسووکەی کوەیتی و ئیماراتی و سێگووشە و ئاسایی، زوڵفیش(قژ لاجانگیە) ك هالە شان گووشەو ئەویش ناو و مۆدێل خوەی دیری جوو: زوڵف تیژ و سێگووشە و عەکس و بسمار زوڵف شمشێر.

کامیان وەفادارن ئەرا یەکتر (پیاو تا ژن)؟

زانکۆ محەمەد

لە بەحس تازەیگ ك لەبان ئاست وەفاداری و خوەشەویسی ناونی ژن و پیاو لە خیزانەیل ئەمریکی ئەنجام دریاگە، ئەوە دیاردا ك لە ڕی وەفا و خوەشەویسیەوە تویەنریەیگ هس و سووز ژن و هاوسەرەیل دیاری بکریەیگ، ئمجا وەگوورەی ئەو بەحسەیلە ك لەبان چەنەها خیزان ئەنجام دریاگە ئەوە نیشانداگە و دەرکەفتگە ك ئەو خیزانەیلە جویر شوی یا هاوسەرەگەی تویش نەخوەشیەیل دریژماوەو ترسناك بوون لەیەکتری جیا بوونەوە، یەیش چەواشەی ژنەیلە ك وەردەوام وەلیانا میننەوەو هاوکار و دەسمیەتدەریانن و زیاتر وەفا ئەرایان دیرن.

لەلایگ ترەوە رووژنامەی دەیلی تەلەگراف ئەنجام بەحسیگ پەخشەو کردگە و لەتی ئشارەت داسە ئەوە ك بەحسەگە وەسەرپەرشی چەنەها کەس شارەزا لە مەیدان کوومەڵایەتی کریاگە و ئەرایان دەرکەفتگە لە ئەنجام بەشداریکردن ژن و پیاویگ ك زیاتر لە هەفت جار ژنەگەی هیشتگەسە جی و دویاخر لە ناونی ماوەیگ و ماوەیگتر هاتگەسەوە ئەرا لای، وەچەواشەی پیاگەیلیشەوە ئەو ژنەیلە ك بەشداری لەو بەحسە کردنە ئەوە دەرخستنە ك کاردانەوەی ژنەیل لە (٥٠٠) کەسیان تەنیا (یەك) کەسیان داوای جیابوینەوە کردگە، ئەویش جویر ئەوەك ئاشکرا کریاگە وەناچاری بویەو هووکارەگەیشی هاتگەسەوە ئەرا خەراوی بارووەزع تەندروسی یا سەحەت شویەگەی، وەلی ئەوەك پیشبینی یا تەوەقع کریاگە وەشیوەیگ گشتی پیاوەیل لە خیزانەیلیان دویرەو کەفن و هویچ وەفاو سووزیگ نەیرن ئەرا خیزانەیل نەخوەشیان لە وەختی تویش نەخوەشی ترسناك تیەن وەك شیرپەنجە و نەخوەشیەیل تر.

ئیمە ئەگەر بایگ و بنووریمنە ئەنجام ئەو دراسەتەیل ك لەی باوەتەوە ئەنجام دریانە، وەل ئەوەیشا لەو بەحسەیلە دەرکەفتگە، ك وەسەبەب نەخوەشی جووراوجوورەوە لەماوەیساڵیگ (٢٣) حاڵەت جیابوینەوەی پیاو لە هاوسەرەگەی تۆمار کریاگە و (٢٢) حاڵەت جیابوینەوەی ژن لە هاوسەرەیلیان ڕویداگە، بیگومان یەیش ئەوە نیشان دەیگ ك ژنەیل زیاتر لە پیاوەیل وەفادارن ئەرا هاوسەرەیلیان.

هەر لەبان هەمان باوەت لە بەحسیگ تر زانکۆ یا جامعەی (واشنتۆن) دەرکەفتگە، وە بەراورد یا مقارنە وەل ژنا، وەگشتی پیاوەیل کەمتر توانای نزیکەوبوین و چەودێریکردن خیزانەیل نەخوەش دیرن، هووکارەگەیش چووگەوە ئەرا ئەوەك ژنەیل زیای لە ڕادە ئامادەیی دیرن ئەرا یارمەتیداین و پابەندبوین و هاوکاریکردن هاوسەرەیلیان لەوەختی تویش نەخوەشی ترسناکیگ بوون، وەیەیش ئەوە دەرکەفیگ ك ژنەیل زیاتر لە پیاوەیل وەفاو سووز دیرن ئەرا هاوسەر ژیانیان.

کورد فەیلی لە قانوونەیل هەق ئادەمیزاد

گوڵ سوو

لە سایەی سیاسەتەیل دوشمنکاریانەی ڕژیم وەرین، کوردەیل فەیلی تویش پایماڵی کردن دیارییگ هاتن لە هەقەیل مەدەنی و سیاسییان و شمارەیگ لە بایەخدەرەیل وە مەسەلەی ماف یا هەقەیل ئادەمیزاد وە یەکیگ لە کێشەیل ئی چەرخە شمارەکەن، ك نەك هەر کورد فەیلی بەڵکوو زوورمی ڕوولەیل عیراق تویش پایماڵکاری گەورایگ هاتن وەدەس ڕژیم وەرین.

قازی و دپیەکەوکەر قانوونی زوهێر کازم عەبود جەخت لە بان ئەوە کرد ك :" ئەو حکوومەتەیلە ك قانوونەیل و بەڵگەنامەیل ناودەوڵەتی شکنن بی گومان هەقەیل ئادەمیزاد پایماڵ کەن و هویچ ئادەمیزادیگ نیەود وەبی ڕەگەزنامە ئەرا تاکە ڕووژیگیش بمینی وەگوورەی ئەوەگ لە لیستەگان هەقەیل ئادەمیزان هاتیە".

لە باوەت پایماڵکردن هەقەیل ك کورد فەیلی تویشی هاتنە عەبود وت :" کورد فەیلی لە گشت چینەگان مللەت عیراق زیاتر تویش زەرەد هاتنە لەی وڵاتە، لەوەختیگ یانە یەکیگن لەو چینەیلە ك خەبات کردنە لە خاتر ڕەسین وەی عیراق نووە".

زوهێر کازم عەبود داواکرد ك :" دەستەی تەشریعی ك ئەنجوومەن نوێنەرەیلە هەڵەپەڵە بکەید لە دەرکردن قانوونەیلیگ دەس داشتوون لە لاوردن زوڵم و زوور و زەرەد لەبان ئی چینە، چوینکە وەردەوام بوین زوڵم مەعنای شکانن بەڵگەنامەیل هەقەیل ئادەمیزادە وەگشتی نەك هەر کوردەیل فەیلی".

عەبود داوا لە پەرلەمانتاریەیل حازری کرد ك :" خاس بنوورنە حاڵ ئی چینە و ئەوەگ هاتیەسە سەریان لە زوڵم و پشتگووشخستن، نەك هەر لە لایەن ڕژیم وەرین، بەڵکوو لە لایەن حکوومەتەیل پیشینتریش و ئیمە بایەسە ڕویچەی ئنسانی جوانیگ نیشان جەهان بیەیمن وە پابەند بوین وە دەستوور ك عیراقیەیل لەتی یەکسانن، و کورد فەیلی لەگشتی خاستر بایەسە یەکسانەو بوون لەی وڵاتە چوینکە قوربانی و شەهیدەیل فرەیگ پیشکەش کردنەسە ئەی نیشتمانە ك پەرلەمانتارەیل لەتی بوینەسە خاوەن دەنگیگ ك گوزارش لە مللەت کەید".

لە لای خویەو فائزە باباخان ئەندام وەرین کوومەڵەی نیشتمانی و هەڵسووڕاو یا چالاك مەدەنی وت: " جارنامەی جەهانی ماف ئادەمیزاد چەن هەقیگ جاڕ دایە، لەلیانیش هەق ژیان کەرامەتداریگ و هووکارەبوین یا تعلیم و کارکردن و دەسەوەر کردن خزمەتگوزاریەیل کوومەڵایەتی و ڕووشنهویری و ئنسانی و هەق داشتن ڕەگەزنامەیگ ك هاولاتیبوینی دیاری کەید و کەسیش نەتویەنی ئی ڕەگەزنامە لەلی بخەید مەگەر وە قانوونیگ یا حوکمیگ قەزایی نەود".

لەباوەت هەقەیل ئادەمیزاد لە دەستوور عیراقی باباخان ئەوە ڕووشنەوکرد ك :"ئی دەستووره جەخت کەید لە بان هەق ئادەمیزاد لە ژیانیگ سەروەر و هەق هووکارەبوین یا تعلیم و گشت کاروبار مەدەنی دیموکراتی و هەق هاوردنەوەی ڕەگەزنامە ئەرا ئەوانەگ لە سەردەم ڕژیم وەرین لەلیان برياس لەوەر هووکارەیل تایفی یا سیاسی و لەوانەیش کورد فەیلی".

باباخان زیاتر وت :"دەستوور عیراق هەقەیل کورد فەیلی مسۆگەر کردیە، وەلی لەو ڕووژەو ڕژیم وەرین ڕمیاس تا ڕووژ ئیمڕوو یانە زوورمی هەقەیلیان وەدەسیان نەکەفتیە لەوەر وجوود چەن درز و کەمییگ لەو قانوونە ك ئی مەسەلە چارەسەر کەید".

دکتۆر سەعدولا فەتحولا بەڕێوەبەر پەیمانگای ماف ئادەمیزاد لە عیراق ئەوە دوینی ك :" دەستوور عیراق یەکسانی خستە ناونی گشت تاکەگان لە ماف و ئەرکەگانیان، وەلی ئەو بارووەزع نائاساییە ك عیراق لەتی ژیەید، وەتایبەتی لە لایەن سیاسی پاڵ وەرەو ئەوە نا ك تەعدای فرەیگ لە ڕوولەیل کوومەڵگای عیراق بکریەی، وەلی زوورمی وە شیوەی بەرنامەدار نەوی؛ و کوردەیل فەیلی لە سەردەم ڕژیم وەرین وەزوور کووچ وەپیان کریا ئەرا دەیشت وڵات و ماڵ و موڵکەیلیان زەفت کریا".

لە باوەت ئەو گوێرانکاریە ك لە بارووەزع کوردەیل فەیلی ڕوی دا لە عیراق دویای ڕمیان ڕژیم وەرین فەتحولا ئەوە ڕووشنەوکرد ك :"دویای ساڵ ٢٠٠٣ نیشانەیل گوێراناکری دیاردان لە ژیان ئی چین گەورا لە مللەت عیراق و حکوومەتەیل یەك لە شوون یەك هەوڵدان لە قەیری لە هەقەیلیان ئنسافیان بکەن وە تایبەتی لە ئەرا هاوردنەوەی ڕەگەزنامە و ماڵ و موڵکەیلیان لە لایەن دەستەی داواکاری ماڵ و موڵك ئەرا بریگ لە لیان وەلی گشت ئی کارەیلە وە ئاست خوازریای نەوی ئەگەر بەراوردی بکەیم وەل ئەو مەینەتی و کارەسات گەورا نەوی ك فەیلیەیل تویشی هاتن".

دکتۆر فەتحولا داوا لە لایەنەیل پەیوەندیدار کرد ك: " کار خاسیگ بکەن و ئجرائات ڕووشن و سیاسەتەیل ڕووشنتر پەیرەوی بکەن ئەرا جیوەجیکردن و پیشخستن قانوونەیلیگ دەسمیەت بیەن ئەرا ئەوەگ ئی چینە هەقەیل ماددی و مەعنەوەی خویان بسیننەوە".

وازی ڕەسانن و کاریگەری لەبان کوومەڵگا

د. موزەفەر قاسم

ڕەسانن یا ئعلام وەشیوەی گشتی دەزگا یا ئامیر تەکنۆلۆجییگە ك شیوەیل جووروەجووریگ دیریگ یا نویسیاگە جوور(ڕووژنامەیل و گۆڤارەیل و ڕووژنامەیل ئەلیکترۆنی و.....) یا دەنگیە جوور (رادیۆ) یا تەماشاکردنیە جوور (کاناڵەیل تەلەفزیۆن و سایتەیل ئەنتەرنێتی و سینەما و شانۆ یا مسرح) ك لەلایەن دەزگایل یا سستمیگ پشتگیری لەلی کریەیگ، دەزگایل ڕەسانن دامەزریەن ئەرا وەدەسهاوردن دوو تەوەر سەرەکی ك ئەوانەیش (سەبەب و ئامانجن) وەلی پسپۆرەیل قانوونی تەوەر سێیەمیگیش وەپی زیایەو کردنە ك ئەوەیش (دیدگاس). چونکە ڕەسانن پەیوەندی راستەخۆیگ وەل تەکنۆلۆجیاوە دێریگ؛ وەیخاترە بەرژەوەندیەیل گرنگیگ ئەرا خوەی زامن کردگە، ئەرا نموونە وەل پیشکەفتن تەکنۆلۆجی ئعلامیش وە توندی یا سورعەت فرەیگ پیشکەفیگ و نووەو بووگ، ڕەسانن توندترین یا سەریعترین ئامێریگە ك تیەیگەناو ماڵەیلمان بی ئەوەگ ئیجازەیگ وەربگریگ و لەبان گەورا و بویچگ، ژن و پیاو کاریگەری نەیگ، هەمیش توانا دیریگ گوێرانکاریگ لە باوەڕەیل و دابونەریت و رووشنهویریەیل و ڕەفتار و تەنانەت دین و مەزهەبیش وەدی باریگ، یەیش لە وەختیگە جارجار ئەگەر گشت لەشکرەیل و حکوومەتەیل و هویرەیل و دەزگایل وەکار بوەیم نیەتویەنیم یەکیگ لەو چشتەیلە ئاڵشتەو بکەیم ك ڕەسانن بی هویچ سەختییگ، لەبانیان کاریگەری نەیگ. ڕەسانن تویەنیگ شوورش مەردمییگ لە دژ دەسلاَت ڕێکبخەیگ و لە ئاڵشتەو کردن دەسلاَتەیل بەشداری داشتوود، وەیخاترە ڕەسانن دەسلاَتیگە ك کاریگەری ئاشکرایگ لەبان کوومەڵگا دیریگ و تویەنیگ هەر کوومەڵگایگ ئەرا ئاستیگتر بەرزەو بکەی، ئەی توانایيە دیریگ کوومەڵگایەیل مەدەنی پیشکەفتگیگ دامەزرنیگ . ڕەسانن چەك دوو رویگ نیە بەڵکوو دەسلاَتیگە ك بایەد بزانیم چوین وەکاری بوەیم!!.

MEDIA

نەخش ڕەسانن لە دامەزرانن دیموکراسی

میعاد تائی

گشتلایگ لە گرنگی نەخش و دەور ڕەسانن یا ئعلام لە هەر گوێرانکاری لە ئاست سستمەیل و حکوومەتەیل لە جەهان نوو ئاگاداریم و وەچەو دوینیم ك سستمەیل جووروەجوور چ گرنگیگ دەنە ڕەسانن یا ئعلام . ڕەسانن هەمیش نەخش و دەوڕ گرنگیگ لە چاوەدێری و دەسمیەتداین دەوڵەت لە پرۆسەی گەشەداین و پیشکەفتنی لە گشت بوار یا مەجالەیل دیریگ و کار کەی ئەرا چاودێری لە هەق و ئازادیەیل و لەناو بردن گەناتەکاری وەگشت جوورەیلی و هەمیش چاودێری لە نەخش و دەور حکوومەت. ڕەسانن نەخش و دەور گرنگیگ لە هەر گوێرانکاری کوومەڵگا دیریگ و هەمیش لایەن سەرەکییگە ئەرا گەشەداین دیدگایەیل و دەسمیەت دەیگ ئەرا پیشکەفتن ئابووری و کۆمەلاَیەتی و رووشنهویری و دامەزرانن کوومەڵگایگ ك لەوەڕاوەر گشت باوەڕەیل و هویرەیلتر کریاسەو. دامەزرانن دیموکراتی وەی ماناس ك تەقالا کریەیگ ئەرا ڕەسین وە ئامانجەیل و دیاری کردن ستراتیجیەتیگ ك یەکم ئامانجی پەروەردە کردن ئادەمیزاد خاوەن باوەڕ وە بنەوایل دیموکراتی و هەقەیل ئادەمیزادە. دەزگایل ڕەسانن لە ولاَتیگ گوێرانکاریەیل دیموکراتی فرەیگ ها لەتی کارەیل فرەیگ دیرن لەوانەیش ئاگادار کردن و بەرزەو کردن ئاست هاوولاَتیەیلە تا بتویەنن بڕیار یا قەرارەیل ڕاس و دروسیگ بوەن و نیشتمانیش هەوەجە دێریگ ك ئەی زانیاریەیلە وەشیوەی ڕاس و گونجیاگ و بی هویچ کەموکورتی و ئاڵشتەو بوینیگ بدریەیگە هاوولاَتی, لەیراسە ك ڕەسانن بایەد وە پاکی کارەیلی پابەند بوود و گشت توانایی خوەی وەکار بوەیگ ئەرا نیشانداین راسیەیل. ڕەسانن ئازاد بایەد زیاتر لە یەك دیدگا نیشان بدەیگ و وەشیوەی بیلایەن کار بکەی و دەسمیەت هاوولاَتی بدەیگ تا هەلوێست و بڕیار گونجیایگ لەی باوەتە بوەیگ. رووژنامەنویسەیل لە هەرکاملا ك هەن بایەد نەخش چالاك خوەیان جیوەجی بکەن و مەردم لە گشت زانیاریەیل و باوەتەیل ئاگادار بکەن وەلی لەوەخت جیوەجی کردن ئەرکەیلیان بایەد گرنگی بدەنە بنەوایل ئەخلاقی و پیشەیی و قانوونی ك هالە بەرژەوەندی پرۆسەی دیموکراتی لە ولاَت و دویرە لە بەرژەوەندیەیل تاکەکەسی.

ڕیککەفتنامەی لۆزان لە دید تاریخەوە

د. کەیوان ئازاد

نزیکەی سەدەیگ وەرجە ئیسە ڕیککەفتنامەیگ لە (٢٤ تەمووز ١٩٢٣) کەفتە مەیدان جی وەجیکردنەوە، ك دویاخر شوونەوارەیل خراوی دەرکەفت و ئەویش ڕیککەفتنامەی (لۆزان) بوی. لۆزان شاریگ سەر وە وڵات سویسراس لە ئۆروپا ك ڕیککەفتنامەیگ لەتی ئمزا کریا.

قسەیل فرەیگ لەباوەت ئەو ڕیککەفتنامەوە دیریم، وەلی ئەوەك بایەسە دویای ئەو ماوە دراسەتیگ تاریخی ئەرای بکریەیگ، ئەویش دەرەنجام و ئاست پەیوەندی کورد بویَ وەپیەوە. ئمجا وەرجە ئەوەیش لایگ بکەیمنە لای ئەو خاڵەیلەوە، نیەوگ ئەو ڕاسیە فەراموش بکەیم ك ئمزاکردن هەر پەیمان و ڕیککەفتنامەیگ دەرەنجام مقەیەتیکردن و لەوەرچەوگرتن بەرژەوەندی چەن دەوڵەت و دەسڵاتیگ بوی و بیجگە ئەوەیش کپەوکردن و خستنەژیر پرسیار چەن هیز ولایەنیگ تر بوی ك پرووسەیگ کردەیانە قوربانی، لەوەر ئەوە یەکیگ بوی لە دیاردەیل ئاسایی تاریخ ئنسانیەت. ئەویش وە دریژایی تاریخ، نەتەوەو مللەتەیل سەردەسە هەق و بەرژەوەندی خوەیان خستنە بان هەق و بەرژەوەندی نەتەوەو مللەتەیل تر، هەر لەوەر ئەوەیش هەمیشە هیزەیل سوار و بیدەسەیلیش پیادە بوین. لۆزان، ڕیککەفتنامەیگ بوی لە دو دەورە کار لەبانی کریا، ك هەر دەورەیگ و چەن ڕووژیگ دریژە داشت. یەکەمین دەورەی لە تاریخ ٢٠ تەشرین دویم ١٩٢٢ دەس وەپیکرد و لە ٣١ کانوون دویم ١٩٢٣ کووتایی وەکارەیلی هاورد، وەلی دەورەی دویم لە تاریخ ٢٣ی نیسان ١٩٢٣ دەسکردەپی و لە ٢٤ تەمووز هەمان ساڵ کووتایی وەپی هات. وەل ئەوەیشا یەکیگیش بوی لەو ڕیککەفتنامەیلە ك فرەترین قسە لە بانی کریاو ماوەی فرەیگ گرتە خوەی، چوینکە بەرژەوەندی چەنەها دەوڵەت و هیز جەهانی خستویگە ژیر پرسیارەوە، لەوانەیش (بریتانیا، فرەنسا، ئیتالیا، یابان، یۆنان، ڕۆمانیا، سربیا، کرواتیا، سلۆڤینیا، تورکیا) بوین ك ئامادەی دانیشتنەیل و ئمزاکردن مادده و برگەیلی بوین، ئمجا لەیراوە جویر یەکیگ لە ڕیککەفتننەیل تاریخی چیە ناو تاریخ هاوچەرخ جەهانەوە. هەر لەو کۆنگرەیشە (عسمەت ئینونۆ)ی سەرۆك وەزیرەیل تورکیا، وەك نوینەر حکوومەت تورکیا و (لۆرد کرزون) سیاسەتمەدار ناسریاگ ئنگلیزی وەك نوینەر حکوومەت بریتانیا لەبان مەسەلەی ولایەت موسڵ، کەفتنە گفتوگووکردن گشت لایەنیگ.دیارە ئەنجامداین و سازکردن هەر کۆنگرەیگ هووکار و دەرەنجام خوەی دیریگ، وەتایبەت کۆنگرە ئەرا مەبەسیگ سیاسی و دیاریکردن بەرژەوەندی ڕووشنایی دویارووژ چەن دەوڵەتیگ، ئەمجا تویەنیم بویشیم لەی ناونییشە ڕیکخستن ئەو ڕیککەفتننامە لەو شارەو لەو ماوە، چەنەها هووکار گرینگ یاموهم لەپشتیەوە بوی ك گرینگترینیان ئەیانە بوین:-

١- دراسەتیگ بوی ئەرا ئەو ماددەو برگەیل (پەیمان سیڤەر)ە ، ك لە تاریخ ١٠ی ئاب ١٩٢٠ لە ناونی وڵات و هیزەیل سەرکەفتگ جەنگ جەهانی یەکم ئمزا کریاویگ.

٢- تەماشاکردن و دراسەتکردن مەرز (دەوڵەت عوسمانی)، ئەو دەوڵەتە ك لە جەنگ جەهانی یەکم شکەست خوارد و ناوچەیلی بویە شوون چەوبرین وڵاتەیل سەرکەفتگ لەجەنگ. ئمجا لەیرایش دەرکەفتن (دەوڵەت تازە)ی تورکیا، ك لەبان کەلاوەیل دەوڵەت عوسمانی و لەبان دەس(مستەفا کەمال ئەتاتورك) ئەوە بوی ئەو مەعنا گرتە خوەی ك لە ئیسەو دویا لەو سەردەمە(کۆمار تورکیا) وە هویچ جووریگ (دەوڵەت عوسمانی) نیە، وەلی وەل ئەوەیشا خاسترین دەسڵاتە شوون دەوڵەت عوسمانی بگریگەوە و بەرژەوەندی وڵاتەیل سەرکەفتگ جەنگەگە لەوەرچەو بگریگ.

٣- جوواوادانەوەیگ لەو مللەت و هیزەیلە ك لە پەیمان سیڤەر هەقەیلیان لەوەرچەو گیرپاویگ، وەلی دویای ئەو پەیمانە دوشمنایەتی بەرژەوەندی وڵاتەیل سەرکەفتگ جەنگ کردن.

٤- چارەسەرکردن کیشەی (ولایەت موسڵ) لەناونی (دەوڵەت تورکیای تازە و دەوڵەت عیراق و حکوومەت بریتانیا) .

ئمجا بیجگە ئەو خاڵەیلیشە، چەنەها هووکار تر لەپشت سەر ڕیکخستن ئەو کۆنگرەوە بوین لە شار (لۆزان)، وەلی دیارترینیان ئەو خاڵەیلە بوین ك ئشارەت وەپیان کریا. ئەو ڕیککەفتننامە ئەرا قسەکردن و مقەیەتی چەنەها هیز و لایەن ڕیکخریا، هەر لەوەر ئەوەیش خوەی لە چەنەها مادده و برگە یا فەقەرە دیەوە، لەناو ئەو برگە و ماددەیلیشە ماددەیل (٣٧ – ٤٥) تایبەت بوین وەهەق کەمینەیل لە چواچیوەی دەوڵەت عوسمانی، لە ناونی ئەوانەیش گرینگترین یاموهمترین ئەو ماددەیلە ك تایبەت بوین وەکورد، ئەیانە بوین:-

⋆ ماددەی (٣٧): ك وتیاگ حکوومەت تورکیا هەق ئەوە دیریگ لەدەرکردن هەر بڕیاریگ ك نەگونجیەیگ وەل بڕیار و بەرژەوەندیەیلیا.

⋆ ماددەی (٣٨) حکوومەت تورکیا قەوڵ دەیگە مەردم تورکیا، ك مقەیەتیکەر بووگ لە هەق و ئازادی و داراییان، وەبی جیاوازی (ڕەگەز و دین و زووان).

⋆ ماددەی (٣٩) حکوومەت تورکیا هویچ گرفتیگ نەخەیگە وەردەم کەس، ك هانە ژیر چەودیری تورکیا و ئازادن وە زووان خوەیان بازرگانی و رووژنامەگەری و خوداپەرسی و چاپەمەنی و گشت چالاکی سیاسی خوەیان بکەن. دیارە هەر پەیمان و ڕیککەفتننامەیگ لەوەخت ئمزاکردنی تا ئەو ماوە ك دانریاگە ئەرا جی وەجیکردن مادده و برگەیلی لە چەوەڕیکردن چەنەها دەرەنجام بویە، ئامانجیش لەلی ئەو خواست و داواکاریە بویە ك دەوڵەتەیل هاوپەیمان لەلایگ و کۆمار تورکیا لەلایگ ترەوە تواسیاگەی. لەی ناونیە ئمزاکردن ئەو ڕیککەفتننامەو تا ئەو ئاستە ك تایبەت بووگ وەکورد و جموجویلە ڕزگاریخوازەگەی، ئەرا دەسوەشانن لە کورد و دابەشبوین خاکەگەی ڕەسیە ئەنجام، ئەویش جویر ئەوەك لە دەق یا نەس ماددەیل هاتویگ خریاروی. دیاریترین دەرەنجامەیل خراویش ئەرا کوردستان ئەوە بوی، ك (ولایەت موسڵ) وەرەسمی خریا بان دەوڵەت تازەی عیراق. وە ئەوەیش لەلایگەوە بەشیگ خاکەگەی ك (باشوور کوردستان) بوی داوریاو خریا بان ئەو دەوڵەتە ك لە(٢٣ی ئاب ١٩٢١) ئەرا (فەیسەڵ کوڕ حسەین حجازی) دروسکریا. لەلایگ تریشەوە ئەو بەشە لە دەوڵەت تورکیا داوریا، ك ئەرا نزیکەی (چوار) سەدە سەر وەدەوڵەت عوسمانی بوی.

بیجگە ئەوانەیش سیاسەتیگ تازەی هەریمی دژ وەکورد پەیا بوی، ك لەلایگەوە دابەشبوین خاکەگەی ئاسان کرد و، لەلایگ تریشەوە نەتەوەگەی لەبان چەن هیزیگ هەریمی دابەش و تەرفوتوینە کرد. دیارە ئەگەر بەعزە کەسیگ یا لایەنیگ لە برگە یا فەقەرەیل (٣٨ و ٣٩)ەوە تەماشای ڕیککەفتننامەگەیان کردویگ، وە ئەوەك داوا لە حکوومەت تورکیا کریاگە مقەیەت بووگ لە(ئازادی ڕەگەز و زووان و دین و ژیان و مەیدانەیل سیاسی و ئابووری و رووژنامەگەری و چاپەمەنی و ڕووشنهویری) نەتەوە و دینەیل ژیر دەسڵاتی ، ئەوە لەماددەی (٣٧) فرە وە ئاشکرا ئشارەت وە ئەوە کریاگە ك حکوومەت تورکیا هەق ئەوە دیریگ گشت ئەو بڕیار و داوایەیلە ڕەتەو بکا ك دژایەتی بەرژەوەندیەیل و سەروەری دەوڵەتەگەی بکا. لەی مەیدانیشە گەوراترین دژایەتی ئەرا تورکیا دابەشبوین خاکەگەی بوی لەبان بنەمای ڕەگەز. لەیراو لە شوون سەردەمەیلیگ لەو ڕویداگە، هەق خوەیە هەر تاکیگ کورد وە تەواوی بنووریگە ئەو تاریخەوەو کار لەبانی ئەنجام بەیگ، چوینکە ئەرا نەتەوەیگ وەك کورد ك ئەزموونەیل تاریخ ئەرای قانجاز نەیاشتووگ بایەسە وەرەو لای بچووگ و چوینکە گشت سەردەمیگ ئەرا کورد ئەگەر نەچووگەوە ئەرا ئەزموونەیل گوزەیشتەی هەر (لۆزان)یگە.

مللەت کورد لە تاریخ کویەن ئاریەیل

گوڵ سوو

خاسترین لەیکەوداین ك پەیوەس بووگ وە کوردەوە لە چەرخ کویەن لەوەردەس بووگ چووگەوە ئەرا گزەینەفون، ئەوە بوی گزەینەفون رابەرایەتی لەشکریگ کرد ك پیکهاتویگ لە ١٠ هەزار سەرباز و لە خزمەت کۆرش بویچگ بوی لەجەنگیگ دژ براگەی ئەردەشیر دویەم هاخامەنشی، ئمجا دویای کوشتنی ئەوە بوی کۆرش بویچگ هاتەوەو ئەرا یۆنان، لەدیم ژویەر ئۆرفە و موسڵ دوچار پەلامار تون و کەمین مەردم ئەو ناوە بوی ك زوورم لەشکرەگەی لەدەسدا و گزەینەفون ئەو شوونە وەخاك کاردۆیی ناوبردگە.

نویسەرەیل و لەیەکەودەرەیل یۆنانی و رووومی ناو نزیك وەمستەلح کورد چەن جاریگ لە شوونەوار خوەیان باسکردنە و لەوانەیش (کوردوئین – گوردیای – کاردۆك) ك هەزاران ساڵ وەرجە ئیسە ئەوانە لە ناوچەگە ژیانە، وەلی تاریخنویسەیل و جوگرافیاناسەیل عەرەب وەل ئەوەیشا وە کەمی قسە لە بان بنەچەك و شوون کورد کردنە ك لەلیانیش ناونیشان ئاشکرا کردنە ، وەلی ئەو نویساننەیلە کەمن و نازانستی و مایەی متمانە نین تا بتویەنیم وەك سەرچەوە قانجاز لەلیان بکەیم.لەبنەرەتەوە وشەی (کورد) و (گورد) وەمەعنای ئازا و جەنگاوەر تیەیگ، وەو شیوە تویەنیم ئەوە لە (کرینلوس) تاریخنویس رووم جیواز بکەیم و ئیرانیەیلیش وە سوپاگە وتنە (کورداس) یا (گوردۆ)، وەو جوورە کاردۆ لە زووان سامی هاوشیوەسە و لەناو نموونەی تابلۆیەیل بابلی و ئاشووری هاتگە ك کوردۆ وەمەعنای هیزدار و پاڵەوان تیەیگ، لەلایگ تریشەوە لە سەرچەوەیل عەرەبی وشەی کورد وە مەعنای دەوارنشین تیەیگ، مەحەمەد ئەمین زەکی تاریخنویسیش، کورد و خالدی وە یەکەم قەوم داناگە.

سێرمارك سایکس و پرۆفیسۆر (سپایزەر) ك گەردینەسە شوون تاریخنویس کوردا، تا شەش هەزار ساڵ وەرجە زایین نویسانە ك کوردوئین لەناونی ناوچەیل دیار بەکر و سەرچەوەیل ئاو ژیانە، ك وجوود داشتنە تا ئیلام و لەتاریخیش وجوود دیرن، ئمجا گزەینەفون شوون و ماوای رەسەن و خاك کوردەیل وە (کاردۆشۆ) کویەن زانیگ، (ئۆژن پیتار) ك رەگەزناسیگ سویدیە ها بان ئەو باوەرە ك کوردەیل لە مللەتەیل ئیرانین و جەوەڵنشینن و هاتوچوو لەو ناونیە وە زەحمەت تاریف کەن، ئەوانە کەمتر نەعرەتە کردنە، وەلی شوون دانیشتنیان مەرزدارە لەناونی کوردستان (زاگرۆس). لەیەوە بەشیگیان چینەسە ناوراس و ژویەر دجلە، وەمەعنای گشت خاك ئاشوور، وەل ئەوەیشا بەشیگ لە (ئەرمەنستان)یش بویەسە قەڵەمرەو ئەو رەگەزە. ئمجا لە پەیوەندی سێ تیۆری یا نەزەریە

هەس ئەرا باسکردن لەو رویەوە ك تویەنیم لەیرا ئەو تیۆری یا نەزەریەیلە بخەیمنە روی :

یەکەمین تیۆری: ك کورد وەبەشیگ لەمللەتەیل رووخ باکوور دەریای بەلتیك ناسنن ك کووچکردنە ئەرا خاك کوردستان، ئمجا لەو کەسەیلە ك ئەو تیۆریە دانانە (ڤۆن لۆشان و باشماکۆف) لەیە ئویشن : کورد ناوچەی موکریان وەگوورەی باڵاو کرکرەی پشتیانەوە چنە بان کەسەیل موتلایی(دو لیکوسفال)یش لەبان هەمان رایە و کووتایی وەی تیۆریە تیەریگ، ئی تیۆریە وەگوورەی بەڵگەیل زانستی نەتویەنستگە مقەیەت پایەی زانستی و مەنتقی خوەی بووگ، چوینکە لەناو مللەتەیل لە ئەنجام تیکلاییان چەن جووریگ لە قیافە و رەنگ و دەموچەو جیاواز هەس، ئی تیۆرییشە دویرە و نیەچووگە ئەقڵەوە، چوینکە ئەوانەگ کریانە ئەرا بنەما ئەرا ئەو لەیەکچگن هاورەگەزە نیەتویەنیگ ئەو جیاوەکردنە دروس بکا و ئەو ناسینە لە چوارچیوەی قانوونیگ گردەو بکا و تیۆرییگ وەو گەوراییەو بەڵگەداریەوە ئسپات بکا ئەرا ئەوەگ بکادەی برپاریگ گونجیاگ ئەرا کوردستان.

> **نویسەرەیل و لەیەکەودەرەیل یۆنانی و رووومی ناو نزیك وەمستەلح کورد چەن جاریگ لە شوونەوار خوەیان باسکردنە و لەوانەیش (کوردوئین – گوردیای – کاردۆك) ك هەزاران ساڵ وەرجە ئیسە ئەوانە لە ناوچەگە ژیانە، وەلی تاریخنویسەیل و جوگرافیاناسەیل عەرەب وەل ئەوەیشا وە کەمی قسە لە بان بنەچەك و شوون کورد کردنە ك لەلیانیش ناونیشان ئاشکرا کردنە**

تیۆری دویەم: وەگوورەی ئی تیۆریە، کورد لە مللەتەیل ئاریایین و تایفەیل جیاجیا لەلیان هاتنەسەرا ئیران و دویاخر لە کوردستان مەندنەسەوەو لەتی نیشتەجی بوینە. لەوانەیش ك باوەر وەی تیۆریە دیرن و پشتگیری لەلی کەن ، لەیەکەودەر گەورا (کۆنتینۆ) وەل (رەشید یاسمی) ك لەو رویەوە ئەیە لە کتاو کوردۆ چشتەیل رەگەزی و تاریخی نویسانەو (یاسمی) ئویشیگ: مایەی فەخر و شانازیە ئەرام هەر یەکیگ لەو باوگ و باپیرەیل ناودارە قەوم و کەسوکاریان لەوانەن ك بنەرەت کورد پیکهاوردنە و پەیوەسن وە ئاریایەیل و مللەتەیل نیشتەجی کوردستان جویر گوتی و کاسی و لۆلۆی لە نەوەی جەمشید و فەرەیدون و زەرەدەیشت نین، ئەرا یەیش لەیەکەودەرەیل جویر (فەرزانەو حەبیبوڵلای تابانی) شیەوکردن فرەیگ لەبان قسەیل رەشید یاسمی ئەنجام دانەو ئویشن : ئەوانە لە خاك خوەیان میرنشینی و دەوڵەت و بارەگا داشتنە و هاوشیوەی جەمشید و فەرەیدون بوینە، وەل ئەوەیشا لە دید رەسەنایەتی و گەوراییشەوە خوەیان خاوەن پلەو پایە بوینە، بیجگە ئەوەیش ئویشن: مایەی شانازیە ئەرامان ك کورد تایفەیگن لەمللەتەیل کووچکردگ ئاریایی لە هەزارەی یەکم وەرجە زایین و ئەو تاریخیشە وەناو شوون تازەیان خوەنریاسەوەو هەر وەو جووریشە بویە .

کاسیەیلیش، لە زەمانەی کویەن ناو (کاشتۆ) نانەسە قەی لورستان و تەنانەت ناو خوداوەند تایفەگەی خوەیانیش وەو گوورەی شوونەگە ناوی نانە. وەگوورەی ئەوەك کورد لقیگن لەرەگەز ئاریایی و برای (ماد)ن و وەناو تازەیانەوە فەرمانرەوایەتی ناوچەی فراوانیگ کردنە لە زاگرۆس و مللەتەیلیش دویاتریش خوەیان وەبەشیگ لە کورد زانستنەو ناویان گویریاگە ئەرا ئەو ناوە.

داریوش یەکم (٥٢٢ – ٤٨٦ و . ز) وەگوورەی شوونەوارەگەی بیستوین ئشارەت وە تایفەی قەردو یا کوردۆ و شار هەولێر لە کوردستان باشوور کردگە لە بەند چوارەم نویساننەگەی، وەل ئەوەیشا کەسیگ تر وەناو (توخمە) ك ساگارتیەو شوورەت وەکەسەیل تر کردگە و لەهەمان وەخت وتگە: من پادشای ساگارتم و لە ئەشرەت (هۆخشترە)م . ئمجا داریوش ئویشیگ : من لەرووژگاریگ ك لەلای پارسیەیل و مادەیلەوە کلکریام ئەرا لای توخمە ك سەرکردەی گەورای ئەو لەشکرە بویم وتنە پیم بچوو وەو لەشکرەوە بچووە لای و بکوشەی.

تیۆری دویەم تەواو بوی و ئمجا وەگوورەی ئەو تۆریە مللەت کورد خاوەن رەسەن خاك کوردستانن و لە تاریخ کووچەر بوینە و ژیان کوومەلایەتیان ئنسانیانە بویە. شمارەیگ تر لە تاریخنویسەیل و زانایەیل وەك پرۆفیسۆر (سپایزەر و مینۆرسکی) باوەریان لەیواسە ك کورد یەکەمین ئادەمیزادیگ بوین لە چەرخ کوچگین کویەنەوە لە شوونەیل باشوور ئیرانەوە هاتنەسە باکوور خوەرئاوا و لەمەرز سلیمانی و رەواندوزەوە هاتنەسە خاك کوردستان. ئمروویش ئەوەسە وە زووانەیل جیاجیا ناو ئی مللەتە بەن جویر زاگرۆسیەیل یا بەشیگ لە مللەتەیل میزوپۆتامیا.

وە هەر حاڵ مادەیل تایفەیگن لە قەوم (کوتی) (کورد)ن ، یا کورد لقیگن لە قەوم ماد، مادەیلیش نزیکترن لە تایفەیل کورد و زووان تاریخی خوەیان دیرن. (دارمشتر) ئویشیگ: زووان کوردی لە زووان مادی وەرگیریاگە و تەنانەت قەیریگ لە شارەزایەیلیش هان لەو باوەرە ك زووان (پشتۆن) ئەفغانییش لەو زووانە وەرگیریاگە، ئمجا وەو جوورە زانای ئۆروپایی (میلیر) کوردەیل لەیوا دوینیگ ك نیشتەجی ناوچەی جەوەڵی ئاسیای بویچگن و بیجگە ئەوەیش زانایەیل لە ئەنجام لەیکەوداین و بەحسکردن هان لەبان ئەو باوەرە ك خاك کوردستان وەگوورەی ئەو هاوراییە ك وجوود دیریگ شوون دویەمین بنەچەك ئادەمیزاد لەتی دەرکەفتگە ك سەرەتای تاریخ مللەتەیل زاگرۆس لەورا شوون خوەی گرتگە.

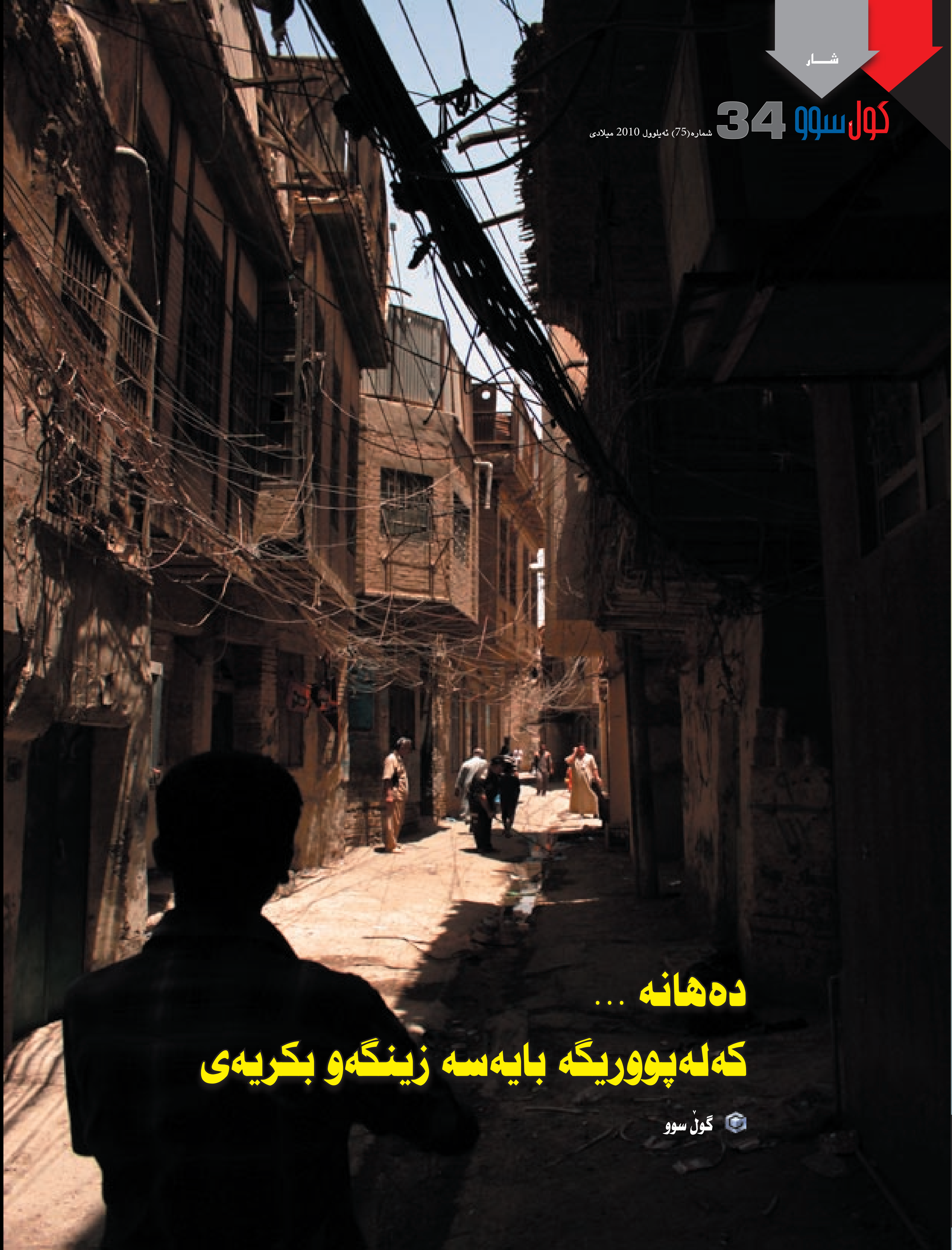

دەهانە ...
کەلەپووریگە بایەسە زینگەو بکریەی

گوڵ سوو

ناوچەیلیگ فرە کوردەیل فەیلی گردەوکردن و وەل هاوسایەیلیان کوومەڵگایگ لە بەغدا دروسکردن سیمای کوردی وەپیانەو دیار بوی .. ناوچەی دەهانە یەکیگ بوی لەو ناوچەیل بەغداییە ك وە دریژی سەدان ساڵ مەردم فرەیگ لە کوردەیل فەیلی گرتە خوەیەو وەل ناوچەیل قوشەل و هادی بادی و هیتاویین، بیجگە ناوچەیل سەدریە و باب الشیخ و ئەبو سەیفێن و قەمبەر عەلی و چەن گەرەکیگ لە شار سەدر ... و لە بان دیوار ئیماڵەیلە یادگاریەیل فرەیگ خێزانەیلیگ تۆمار کریا ك وە بی تاوان وەزوور کووچ وەپیان کریا تەنیا لەوەر ئەوە نەود ك کوردن.

دەهانە هاکاملا ؟ ئەرا ئی ناوە هەڵگرتیە؟ کی لەتی ژیایە؟

لە ئان گەردشمان وەناو کویچەیل تەنگ ئی گەرەکە و لەناونی دیوارەیل دارزیای و خوریایی و شەناشیڵەیلی ك تەحەدای زەمانەکردنە چەومان کەفتە هاووڵاتی حەمید ئەزغەر عەلی ك وت : من لە زەمان زویەو لەی ناوچە ژیەم ك شایەت ئەرا ساڵ ١٩٣٩ بچوودەو ، و کارم لەیرا دەلاکی یا حەلاقی بوی، وەگوورەی ئەو زانیاریەیلە ك رەسیەسە پیمان ئی ناوچە ئی ناوە لەوەوە هەڵگرتیە ك روین دان و دووشاو لەتی فرووشیەید، ئەوە بیجگە کارخانەیل جنگ رەنگکردن و تاریخی ئەرا زەمانیگ زوی چوودەو ك نیەتویەنم دیاریی بکەم.

ئی ناوچە فرە قەرەباڵغە ك ری کردن لەتی فرە سەختە وەلی لەوەر گەنەوبوین باروەزع ئاسایشی و ئاڵشت بوین حاڵ و گوزران مەردمەگەی فرەکەس لەلیان بار کردن و هیشتنەی جی، چوینکە ئەو مەینەتیەیلە ك تویش مەردمەگەی هاتیە لە کیشا نیە.

لەباوەت سنوور یا حدود ئی ناوچە خاڵوو(حەمید) ك یەکیگە لە نیشتەجایەیل ئی ناوچە ئویشی: لە مزگفت یا جامیەی مەسڵووبەو دەس کەیدە پی تا رەسیدە بازار (سووگ غەزل) ك وەناو بازار دەهانەوە رەی بوود و لە هەمان وەخت ریگ هەس رەسنیدەی شۆرجە، لە باوەت مەردمەگەیشی ئویشی هەم کورد و هەم عەرەب لەی ناوچە وە دریژی سەدان ساڵە وەیەکەو ژیەن وەبی جیاوازی و فەرق و سنەت کردن و تایفەگەری، وەلی کێشەیل فرەیگ هەس هیشت ئی ناوچە وەرەودویا بچوود وە تایبەتی لە لایەن خزمەتگوزاری جوور خەراوی ئاو ئاوەرۆ یا مەجاری؛ وەلی لەبان ئەوەیشە ناوچەگە فرە پاك و پرچ بوی چوینکە ئەو مەردمە ك لەتی ژیان هەمیشە پاك و تەمیسی کردیان، وەلی دویای ئەوەگ ئەیانە دەرچوین ناوچەگە پشتگووش خریا و کەس بایەخ وەپی نیەید...

قارەمانەیل فریەیگ لەی ناوچە سەرهەڵدان ك روی وەروی رژیمەیل دیکتاتۆری و فاشی وسیان و ئەوسا لە ناو یەگیگ لە حوسەینیەگان دەهانە یەکەوگردیان ك ناوی حوسەینیەی (سید عبدالكريم الحيدری)ە ك تا ئیسەیش مەنیەسەی ... لە وەخت گرژی و قەیران تایفی و سیاسی دویای رمیان رژیمیش ئی ناوچە خوەی گرد و کەس لە تی وەزوور دەرنەچوی و کووچ نەکرد...

لە باوەت پیشەو کار لەی ناوچە خاڵوو حەمید ئویشی شمارەی فرەیگ پیشەو کار لەیرا بوی وەلی زوورمیان نەمەنەی وەل مردن خاوەنەگانیان، جوور فرووشتن روین دان و دووشاو و دروسکردن شیرینی ك یەکیگ بوی لە تایبەتمەندیەگان بنەماڵەی (حاجی ئەمین مرایاتی) ، ئەوە بیجگە جنگ دروس کردن و خەیاتی.

لەلای خوەیەو هاووڵاتی باقر حەیدەری لەی باوەتە زیاتر وت :ناوچەی دەهانە ناوچەیگ دێرین و قەدیمیە ك تاریخی ئەرا سەردەم عەباسیەیل چوودەو و ئی ناوە وەبوونەی بفرووشەیل روین دانەو نریا قەیەو ، و هەر لەوسایشەوە هووزەیل کورد و عەرەب وەیەکەوە لەتی ژیانە.

زیاتریش ئویشی ك ناوچەی دەهانە هەرچەنی ك تویش ئەو هەمکە گیروگرفت خزمەتگوزاریە هاتیە وەلی بنەماڵەیل دەهانە پاداکوتانەسە بان کەلەپوور و فۆلکلۆر خوەیان ك هەمیشە لە هویرەو نیەوریەید وەتایبەتی ك پاڵەوانەیلیگ لەتی ژیان ناوبانگی دەرکردن لەوەر وەرگری کردن لە داگیرکەرەیل بەریتانی و رژیمەیل کۆنەپەرست و لەو قارەمانەیلیشە (جعفر ابو تمن و زيد كبه) و ئەوە بیجگە ئەوانەگ لە روی رژیم وەرین وسیان لەوەختیگ کەس نەویرستیاد ئی کارە بکەید جوور (جعفر الحيدری) ك جانشین خاسیگ (سيد عبدالكريم الحيدری) بوی ك زوی تر روی وەروی داگیرکەریل وسیا ... داوا لە حکوومەت لایەنیل پەیوەندداریش کرد ك لایگ بکەنە ناوچەیل کۆنەی بەغدادی ك هەوڵ دەن کەلەپوور خوەیان دوبارە زینگەو بکەن ك خەریکە لەناو بچوود.

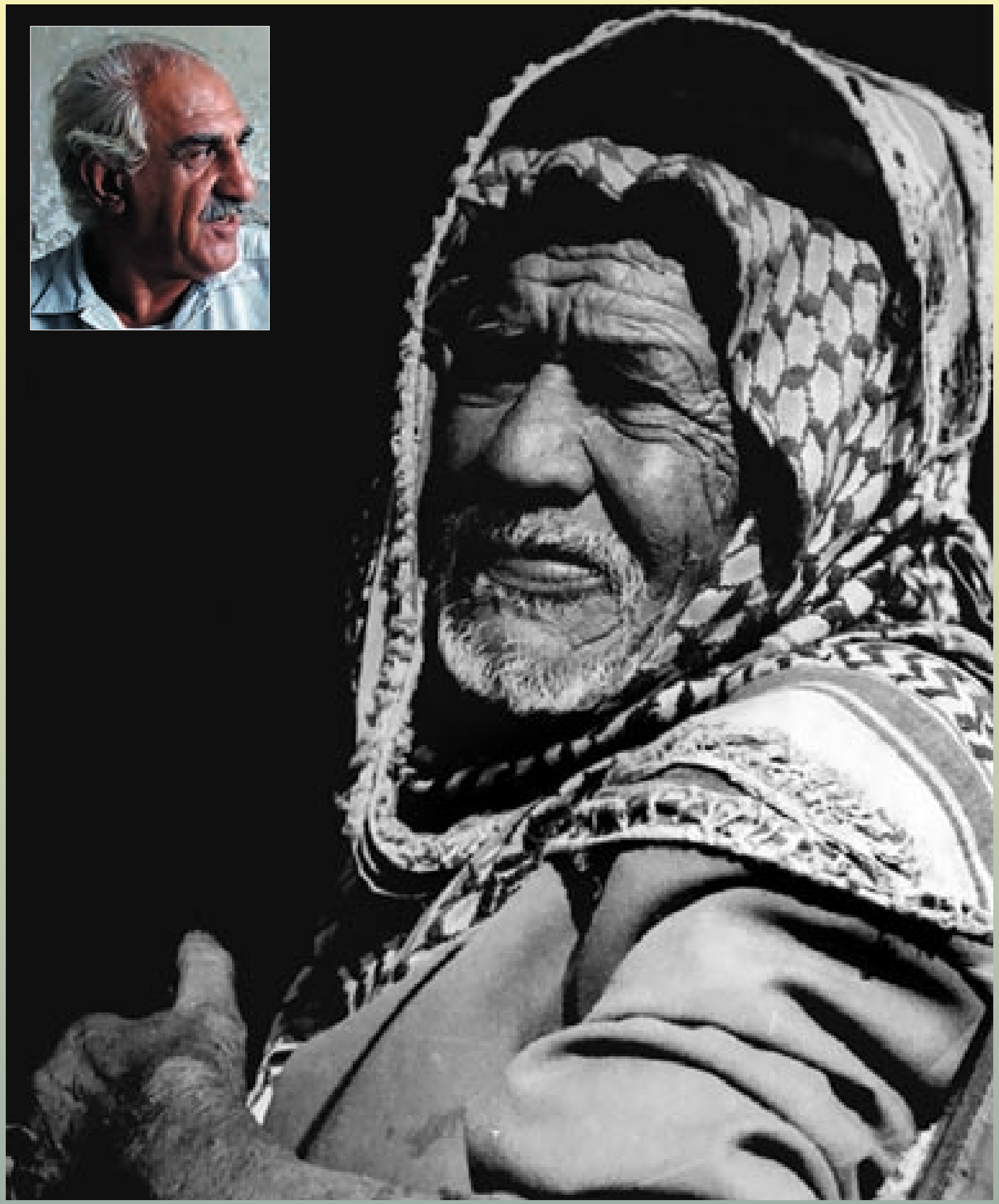

فۆتۆگرافەر فوئاد شاکر لە شاریگ لە دایگ بوی و ئەوزەڵ کرد ك شەوق کویچەو بازارەیلی سحر لەلی کردن و گیان داهێنانی دروس کردن و هیشتنەی لەحزەیل سەرسورمان بکەیدە رەسمەیلیگ ك ئەوسا و ئیسەیش ناو بەغدا هەڵگرتنە. ئی راوچی پیشەسازە ك رەسمەیل راوکەید وەرجلەوەگ لە دوریانەیل ژیان برفیەن، لە ساڵ ١٩٤٩ لە بەغدا پەیا بوی و کاروانەگەی وەل چەو کامیراوە لە ساڵ ١٩٦٢ ەو دەس وەپی کرد و هیمان وەردەوامە، هەرچەنی ك زەمانە و خەم نەنە رواڵ گرتە یا (لەقتە)یلەوە تا بکەنەیانە دەریایگ پرشە پۆل رویچەیل راسی.

هونەرمەند فۆتۆگرافەر کورد فوئاد شاکر:

کارەگانم کوتیگە لە دڵم

چەن پیشانگا یا مەعرەزیگ رەسمەیل فۆتۆگرافی و گرافیکی داشتیە و لەوانەیش:
خانیەیل شوونەیل – بەغدا- سەنتەر هونەرەیل ١٩٩١
بازنەیل شەوق – بەغدا – ١٩٩٢
رەسمەیلیگ عیراقی – پاریس – پەیمانگای جەهان عەرەبی
رووژەیل شارەیل عیراقی – ئۆهایۆ – ئەمریکا – ٢٠٠١
لە سەرەتا هونەرمەند فوئاد شاکر ئویشی :" کارەگانم ك پرن لە سەرسورمان هونەرمەند و هەست کردنی وە گەرمی ژیان و جوانیەگەی کەمە دیاری ئەرا تەماشاکەر".
لەباوەت ئەزموونە فۆتۆگرافیەگەی شاکر ئویشی :" ئەزموونەگەم لە ساڵ ١٩٦٢ ەوە دەسکردە پی وەختی هیمان ١٣ ساڵان بویم و لەوراوە کاروانەگەم وەل رەسمگرتنەو دەس کردەپی، لە چەن ستۆدیۆیگ وە رەنگکردن رەسمەیل و راسەوکردنیان وەختی هیمان رەسمگرتن رەنگامە نەوی و سیە و چەرمگ بوی، و لەشوون ئەوە وەرەو دونیای رووشنهویری چویم و من رەسمگر فۆتۆگرافی پیشەییگم ك چەو کامیراگەم لە دونیای واقعیەت سەفەر کردیاد و مەیدانەگەم ئاسۆی واز بوی (یەعنی فۆتۆگراف زنی)و یەیشە هیشتەم وەرەو دونیای رووژنامەنویسی بچم هەرچەنی ك ئی پیشە پیشەی مەینەتی و شەکەتیە" زیاتریش ئویشی :" لە ساڵ ١٩٧٥ تا ساڵ ١٩٧٧ لە رووژنامەی الجمهوریە کارکردم ك ئەوسا بەربلاو بوی و لە سەرەتا وەك رەسمگر بویم و دویاخر بویمە بەرپرس بەش رەسمگرتن".
لە باوەت فەلسەفەت کار هونەری خوەی، شاکر ئویشی :" فرە لە رەسمگرەیل مینەی رەسمەیلیان لە شوونەیل دویر دویر کەن و وەی خاترە سەفەرکەن، وەلی من ئەوە دوینم ك رەسمەگان هانە چواردەورد، لە گشت دوریانەگان ژیان، لە شوونەیل گشتی، لە کویچەیل مللی و لە جادەیل، هەر لە شوونەگەی خوەد و هەوەجەد وە سەفەر نیە، ئەگەر رەسم جوانی بتواید یا رەسمەیلیگتر، لە لای منەو گرنگی رەسمەگە هالە شەوق، هەمیشە شەوق لە گشت چشتی گرنگترە ئەرا هونەرمەند فۆتۆگرافەر و خوەی ئارەزوو و داواکاری رەسمگرە".
لە باوەت نزیکەو بوین و دیدار لە ناونی رەسمەگانی و ئەو جەهانە ك غائب توعمە فەرمان لە رۆمانەگانی رەسمیان گرتیە، فوئاد شاکر ئویشی :"من و غائب توعمە فەرمان لە یەك شار ژیایمن ك ناوی بەغدایە ك تاریخیگ چر و پر وە رویداگەیل پادشا و میرەیل دیری، لە کویچەو بازارەیلی ژیایمن و لە ماڵەیل تاریکیەو دەرچیمن و نەزانستیمن ك وەراسی ئیمە داهێنان یا مەوهبە دیریمن، غائب توعمە فەرمان رەسم فرەیگ لە ژیان عیراقیەیل گرت لە سەردەم تاریکیگ و منیش لەی واقع تیەڵە وە هەمان دیدگا و وەهەمان ئحساس کار کردم ك لە خەیاڵ ئەو رۆمان نویس گەورا بوی، و هەردگمان جەهانیگ رەسمکردیمن وەو جوورەگ بایەسە رەسم بکریەید، جەهانیگ پر چشتەیل هاودژ و ئارەزووەیل دویاخریای و تویەنستیمن یە گشتی وە دیدگایگ خولقێنەر یا (خلاق) وەل جیاوازی زەمان نیشان بیەیمن، تویەنستیمن واقع وە وردەکاریە شرین و تیەلەگانیەوە رەسم بگریمن ك هەست و وژدان لەرزنی".
فوئاد شاکر زیاتریش وت :" فرە چیمە فکر رۆمان (دارخورما و هاوسایەیل) ك غائب توعمە فەرمان پیشبینی رویدایەیل ئایندەیی عیراق لەتی کرد، لەیرا غائب کەفتە نوای زەمان خوەی لە رەسمگرتن ئەو رویدایەیلە ك عیراق لە ساڵەیل بیس و سی لەتی ژیاد و ئیمرووویش زەمانە خوەی دوبارەوە کەید، چوینکە عیراقیەیل لە هەمان بارووەزع ژیەن، چوینکە ئیسەیش پشتیان چەمیاس و خاتریان شکیاس و چەوەری هەق خوەیان کەن لە ژیانیگ ئازاد و کەرامەتدار".
لە باوەت ئەزموونەگەی وەل رەسمگرتن وە تەکنۆلۆجیای نوو فوئاد شاکر ئویشی :" وە کامیرای هونەری رەسمەیل فرەیگ گرتم و ئیمروو کامیرای دیجیتاڵ وەکار تیەرم، ئەوسا رەسمەگە لە مەیدانەگەی بردیام ئەرا تاقیگا یا مختبر و کارەیل فرەیگ ئەنجام دام، لەلیان لە واشنتۆن نمایش کریان و لە لیانیش لە مانگ دە لە تۆکیۆ نمایش کریەن، و زویتر کارەگانم نیشان فۆتۆگرافەیل یابانی دام و مایەی خوەشهاتنیان بوی و مکیسم کردن ئەرا ئەوەگ پیشانگایگ لە یابان نمایش بکەم".
لە باوەت نزیکترین کارەیل لە دڵی؛ فوئاد شاکر ئویشی :" هەر کاریگ لە کارەگانم کوتیگە لە دڵم".
لە باوەت ئەو مادە ك ئەرا کارەگانی هەڵوژنید شاکر ئویشی :" وەل وردەکاریەگان ژیانەو وە بی لایەنی تەواویگ مامڵەت کەم و من مەیل وەرەو واقعیەت دیرم هەرچەنی ك لە گشت تەکنۆلوجیاگان رەسمگرتن ئاشنایی دیرم، چوینکە هونەرمەند بایەسە رەسمەگە لە واقع وە زووریگ خولقێنەر یا (خلاق) هەڵکەنید و ئەرك رەسمگر ئەوەسە وە گشت ئەمانتیگەو وەل واقعەو مامڵەت بکەید و منیش ئی کارە کردم و ئەرا جەهان گشتی نەقلی کردم وەو شیوە ك بایەسە بوینیدەی".

هەر لە منالی

سالم خەمانی

من دووست داشتم هەلە منالی
باوەڕ بکە پیم لە دوانزەسالی
لەوسا تائێرنگەهویرم هالەلاد
ئاشقم وەشەوق و نازاری بالاد
ڕەنگین شەوقەگەم هەناسەی دڵم
دارەگوڵەگەی ناوباخچەی گوڵم
وەخودا وەبی تن خەوم حەرامە
خاسترین خوراك لەلام بیتامە
کوت کوتم بکەن ڕیزەبوو گیانم
ناود نیەسڕمەو لەبان زووانم
ناود وەل شەوقا ها لە ناو خوینم
هەر وەئەو شەوقەمن ڕی خوەم دوینم
دەلیل و دەس کیش ڕی ژیا نمید
نەرگس گوڵگەی ناو گوڵدا نمید

مەر مردن بووەیگ ناود لە یادم
ساز خوەشیمید وەو سازەشادم
شاباش سەربەرزی تن ئەرام کیشاید
من لە ڕی وڵ بویم ڕی نیشانم داید
دار وشکیگ بویم سەوزم کردیدەو
ئومید وەژیان ڕام هاوردیدەو
ماڵ و حاڵ گشتی کەم وە قورباند
ئەر گیان تواسید گیان نەم ئەوباند
تن دووس خاس شیرین زووا نمید
حەکیم دەرد و زام و ژا نمید
خزمەتکاردم تادونیا دونیاس
قەدەر ئشقمان هەر لەیوا نویسیاس
شوکر خودا کەم یەکەو گرتیمن
دەرد چەن ساڵەئەرا یەك وتیمن

خانەقینە نازارەگەم

محەمەد عەلی صابر

خانەقینەنازارەگەم کی وتیەسە تو بی کەسی؟
چوین نیە یەکی ئەراد شعر کوردی هەڵوەسی
خەم نەخوەی تاسەر نیە دەر ئومید قەت نیەوەسی
خودا خوەی کل کەی ئەراد لە ناکا یەی فەریاد ڕەسی
خانەقین نوور چەوەیل جەرگ و دڵم تو نەفەسی
چوی تویەنم لە یاد بکەم ڕووژەیل جوانی و سەرمەسی
چەن ساڵە دویرم لەلید ئەسر چەوەیلم نیەوسی

وە خودا هەلاکم ڕاد چوی بلبل ناو قەفەسی
خانەقین بەهەیشتەگەم تو گوڵ باخی تو نەرگسی
قەت نیەچوو تامی لە دەم قوخ و ئەنار و ئەشرەسی
ئاو ئەلوەن سازگارە قومیگ لەلی دنیا هەرسی
نە ئاو بتڵ مەئدنی نە شەمپانیا وە پی ڕەسی
خانەقین خاوەن کوڕی خاوەن دویەتی چە دەربەسی
هەرکەسی نازد کیشی من دەسخەمەناو دەسی

جە ور و زڵم و نالەباری ماڵویران حوکم بەئسی
نائومید بوی دشمنانت چوینکە ئازا و چەونەترسی
خانەقین شار خوەشی شار فیدا شار دووسی
ئەشرەتەیلد نەوەی شێرن ناحەز لە تاوی نیەوسی
باجەلان و ئەرکەوازی جاف و دەلۆ و قەڵەوڵسی
کاکەیی و سوێرەمەیری لە ڕووژ تەنگ ئەراد وسی
خانەقین ئەزیزەگەم قەلای کورد و کورد پەرەسی
کوردسان چەوەڕیە بچووە نوا قەت نەوسی
ئمڕوو ڕووژ ئازادیە مللە ت کورد تاریخ نویسی
بیبەش نیەوی ئیسەو دویا لە ژیر سایەی دیموکراسی

خوەم زانستم

جەماڵ ئەرکەوازی

گوڵڕەنگ وەهارد گوڵ نەکرد، باخ ئومیدم ناتە بەر
سەبر دڵم ئەناز بڕی، نك ناهمی و ڕەنج بیوەر
خوەم زانستم دەیدەی تالان چەنای چەن ساڵ نازکیشام
باڵ پەروازم شکانی دی لەسای چە بگرم لەنگەر
شەرتە هەتا ڕووژ حەشر دەسەو دوعا بووم لە خودا
لەوەر ئەوەگ زوڵم کردید ؛ ژیان خوەش نەوەیدە سەر
مەر نەوتید لە ئی دونیا لە تن زیاتر دڵ نیەمە کەس
ئەی دی ئەرا دڵ لەلیم نایـد، داید لە دڵم تیغ لەتکەر ؟
لە خودا توام ئووخەی نەکەی، ڕووژگارد گشت تار و تەم بوو
خوەشی نەوینید لە سای دووسد، هویچ وەختی لە خەم نایدە دەر
خوەزگ بزام یە کام ئشقە ؛ لەیوا زەنگی زڕیاس لەلاد
یاڕەب بیبەش بوید لە شادی، تەنگی لەلید باریگ زەفەر!!

ئەورەیل دەمەل دەم دە کیەنی باخ تو و نجن

نوور مراد رەزایی

واران چنیەس دەور مل سەونز تەر تو
خوەر دانەمیەسەو بویەسە تاج سەر تو
مانگ تا وە سەر شان تو دیای دووگە بەن زەرد
کەی مانگ دیارە دە قەی تاج زەر تو
ئەورەیل دەمەل دەم دە کیەنی باخ تو و نجن
چن گوڵ نم وارن ك بنەن سەر وە سەر تو
پاوەن وەن و ، قەی وەن دە بەروو، مل وەنتی گول
پر دە رەنگ ، بی وینەسە باخ هونەر تو
هەرچگ هەسە، هەرچگ نیە شەو دیاگ و دە روی چن
شەو وەی هەمگەی پڵپڵەوە ها دە وەر تو
پڕ دە گوڵ و دامان تو "مانشت" ك هەرچگ
نازارە گە پە و بوونە دە سای باڵ و پەڕ تو

غوربەت بوو نەیری

سارا عەلی

دویا سەردانە
نە ئەرای کوردستان دڵم
بەڵکم
وەرەو وڵات لەهویرەو بردن
وەرەو دویری...
ئەگەر ئمڕوو باڵاد کوڵە
مەرەنج !!
گوڵبانگ سوو
داخوازیەیلم
لەوەراوەر بزەی نووڕستند سەرچەمنن
دویا سەردانە
زانی ئەرای چە؟!
فکرم لەگەرمی باوەشد ڕەنجیاس
هاوارەیلمان...
وەرەو کوێسان سەرئەڵگرن

بــــــەو

سیامەك نەجەفی

بەو تا لەکویچەی خەڵوەت بێ دەنگی
وتەنیەیلم سەنگفەرش
قەیەم خەیریت بکەم
بەو تا لە تماشاگەیل
نیازێ تر یاگ بگریم
وە گەردێ دڵە چویزە چاپ بکەیم
بەو تا فاسڵەگەیل ئەرا کەسەیلێ تر

لە زووان نزیکی دیلماج بکەیم
بەو تا ئشتیاق دیدار
لە بان سۆفت ور (software) دووسی
جووری بیلیم سووار بوودن
و ڕکاو بێیەیە لێ
ك هویچ مەیلێ بێ مەیل نەویمنیمن
بەو تا وەشایەتەیل سەفای تر بووەخشیمن.

میلکـــان کەڵهـــوڕ

مەنووچەهر کەمەری

میلکان کەڵهوڕ ! شار گیەڵانم !
دار سەر سەوز باخ کوردانم
خاك غەیرەت خیز شار شەهیدان
گەورا میلکان ئیل بەگی خانان
قەدیم شارەگەی ماوای بوزورگان
کلوانگەگەی دەس کرماشان
شوون پای وەهار ها دەیشت گیاند
کویزەی لە زەخمیش، ها سەر شاند
پەژارە شەو نەید سەر وە سینەی ت
ئاسمان نیەخەفی لە وڕینەی ت
‹ سەرگو › نرمس چەوەیل تنە
‹ قڵاجە ›خوسەی شەوەیل تنە
‹ سەرەیوان › وەرەم چاڵ دڵدە
‹ تاقەیل › مەزار هەرچی گوڵدە
‹ ئەملەقویت › هاوسای دەس ڕاسدە
شانازی کوردان ڕووڵەی خاسدە
‹ سەرکەش › هاودەنگ ڕووزگاراند

سجیل زەخمد هویر جاراند
‹ کولەشك › خوردەی ئرمسەیلدە
نرمس دویری گشت کەسەیلدە
‹ گوڵین و سەراو › شیوەی بەهەیشتن
لە خوەش دیمەنی هویچ وە جی
نەیشتن

خوەر ئەزرەتەمەن جوانیدە
نەسیم وەهار دووس گیانیدە
کەلەیل کەلمەس هان لە دەیشت ت
حوریەیل جەمن لە بەهەیشت ت
‹ فەرهاد › ئەر یەی شەو بوودە
میواند

بیستوون کەنید لە کویەی گیاند.
میلکان کەڵهوڕ!
شار گیەڵانم!
دار سەرسەوز باخ کوردانم
تا دنیا دنیاس باخد لە بەر بوو
زەردی پایزان لید بی ئەسەر بوو

وەرك و ســـووار

محەمەد حەسەنی

سوواری وەرکی لە گورگ سەنەوە
سەریشی بری دەم وە خەنەوە
کەولی وەرك کەنی وکیشاگەی وە دار
پەی کز وکـــەواو هاتە کاروبـار
چزەی گووشت پی وەت وە داد و هاوار
م ك خوریامە چ گورگ چ سوار

هەی دڵ نامەردی

ڕەزا جەمشیدی

دڵا تو دەردی، دڵا تو دەردی
چەنی گناهان گەن گەن تو کەردی
ڕوی وە داوانەی هەر کەس ئاوەردی
قەیر لە نەهاتان چشتی ناوەردی

هەمیشە و دایم جوور پاییز زەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی
یەی جار مەکەری کار گەن وا گەن
یەی جار بی دەنگی جوور تەنیای ڕەوەن

هەرچی وتمە پید بیل نەوی وە پەن
چمای تیریگ بی، خواردیا وە سەن
ئاخر خوەمیش جز بەدنامان کەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی
ساڵان بی هەر جوور ڕووڵەیل ئایەم
خاسی مەکەردیام وە دڵ و وە دەم
ڕازی مەیامو وە زیای و کەم
وە خیاڵم نات نەهاتم بینەم
کول یانە تو وە سەرم هاوەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی

کەی من وە دیدە گووشەی چەو دیام
هەرگز وە واتەی دیدە گووش نەیام
تا ئەو مەگیرست وە پی مەخەنیام
ئیسە وە دستەی مەردمان جیام
ئەك تویش شەڕ بای یەی کوومە دەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی
یەکیەك تەی کەردەم هەر چی مەرامەن
هەر دویریم مەکرد هەر چیش هەرامەن
کردارم وە ڕوی بەند کەلامەن
خاسم مەزانست هەلالش کامەن

دی واز بارەوە، وە ویلاڵن گەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی
سەد دڵ مزگانی دام وە ئاوەرەش
هەر کەس هەر چی ویت کەردم باوەڕەش
تا پەی گونا چی بردم زاوەرەش
ئلتجاش کەردەم وە لای داوەرەش
هانا من وە رای ناخاسان بەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی
من لە ئاسمان تو زەمین جیت بی
من نەزرم مەکرد تو هەوەس پیت بی

هەم ویت گەند کرد هەم گەنی ریت بی
هەر چیت بەد مەکرد تەقسیر ویت بی
من چە مەیلم بی تو چە هاوەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی
دنیا مەگەردیم پەی هەرچی خاسەن
بەشم جیا کرد وە هەر چی راسەن
وا شیوەی ڕاسی کول م مەناسەن
کەیم بیاتا وە توم خەلاسەن
تونت من مەورد وە ڕای دڵسەردی
هەی دڵ نامەردی، هەی دڵ نامەردی

نەخش و دەور کورد فەیلی لە شاکارەیل ڕووشنهویری عیراقی

گوڵ سوو

ڕووشنهویری کاریگەری گەورایگ دیری لە دیاریکردن شناسنامەی مللەتەیل و قوناغەیل نەشونما و پیشکەفتن هویری و ماریفەتی، و ڕووشنهویری پەیوەندی وە ژینگەگەیەو دیری ك ئەویش نەخش و دەور گەورایگ لە گوێرانکاریەگانی دیری، و ڕووشنهویری وە مەعنا ژیاریە گشتیەگەی، ئەو هویر پیشکەفتیەسە ك وە گەوهەر داهێنان یا ئبداع شمارە کریەی لە هەردوگ بوار هونەر و زانست وە یەکەوە، ئەگەر ڕووشنهویری عیراقی بتواید ئاهەنگ ئەرا داهێنەرەیلی بسازی؛ نیەتویەنی باس لە داهێنان عیراقی بکەید بی ئەوەگ وە گشت ریزیگەوە لەوەردەم داهێنەرەیلیگ نەوسیەید جوور غائب توعمە فەرمان ڕۆمان نویس گەورا و بڵند حەیدەری شاعر مەزن و شاعرەیل و ئەدیبەیلیگتر لە چینیگ دیاری لە مللەتەگەمان ك چین کورد فەیلیە. چەن نویسەر و ئەدیبیگ عیراقی باس لە نەخش و دەور کورد فەیلی کردن لە ڕووشنهویری عیراقی و شاکارەگانی.

لە سەرەتا مەتەڵ و ڕۆمان نویس حەنون مەجید وت:" ڕووشنهویری عیراقی هەر لە سەرەتای ساڵەیل بیس سەدەی وەرینەو تایبەتمەندی ئەوە داشت ك قایم و بتەو بوی و روی وەروی ڕژیمەیل دیکتاتۆری وسیا، و ڕووشنهویری فەیلی یەکیگە لە دیاریترین ئەو ڕووشنهویریەیلە ك تویش زولم و پشتگووشخستن هات و کوردەیل فەیلی وە دەس مەینەتی سەرکوتکردن دەروینی و سیاسی و ڕووشنهویریەو ناڵانیان و فرە لە لیان زیندانی کریان و بی سەروشوین کریان و فرەیانیش وەزوور کووچوەپیان کریا، و ڕووشنهویری عیراقی دەنگەیل زوڵاڵ و بەرزیگ لە کیسی چوی جوور غائب توعمە فەرمان ڕۆمان نویس ك کەمونە بوی و یەکیگ بوی لە ڕووڵەیل کورد فەیلی و هەر لەیوا شاعر نووخواز و هەڵکەفتی بڵند حەیدەری".

حەنون مەجید زیاتر وت :" بی گومان ڕووشنهویری فەیلی بەشیگە لە ڕووشنهویری عیراقی؛ کاریگەری لەڵی وەرگرتیە و کاریگەریش ناسە بانی و ئەوسا تایفەگەری و مەزەوی نەوی و وەباوەر من کورد فەیلی لەوەر چالاکی ئابووری و ڕووشنهویری و کوومەڵایەتی دیارییان لە ناو کوومەڵگای عیراقی تویش سەرکوتکردن هاتن".

حەنون مەجید ئەوەیشە ڕووشنەوکرد ك:" ئیمروو دەرفەت گەورایگ ئەرا کوردەیل فەیلی پەیا بوی وە تایبەتی نویسەرەیل و ڕووشنهویرەیل تا ڕووشنایی بخەنە بان کێشەگەیان لە گشت بوارەگان داهێنان یا ئبداعی جوور مەتەڵ و ڕۆمان و شعر و هونەرەیل گشتی چوینکە خوەیان خاوەن کێشەگەن".

لەلای خوەیەو شاعر ئبراهیم خەیات لەی باوەتە وت :" ئەو سەرکوتکردن ترسناکە ك ڕژیم وەرین وەکاری هاورد دژ وە گشت پیکهاتەیل عیراق و وەتایبەت پێکهاتەی کورد فەیلی و نوواگیری کردنی لە گشت بوارەیل ژیان نەك هەر لە لایەن ڕووشنهویری و داهێنان؛ وەلی لەبان ئەوەیشەوە ناوەیل گەورایگ دیاردان جوور ڕۆمان نویس غائب توعمە فەرمان و مەتەڵ نویس عەبدولمەجید لوتفی ك یەکیگە لە یەکم داهێنەرەیل".

لەباوەت ژینگەی فەیلی ك لە شاکار داهێنان عیراقی خوەی نیشاندا و گوزارش لە خوەی کرد، خەیات وت:" ئەو ناوچەیلە ك کورد فەیلی لەتی ژیەن بوینەسە ماددەی گرنگیگ لە فرە لە کارەیل ئەدەبی جوور ڕۆمان و مەتەڵ و وەشیوەی ئاساییگ دیاردان و یەیشە ئەوە ئاشکرا کەید ك وەیەکەوژیان جوانیگ هەس لە ناونی پێکهاتەی فەیلی و ئەو باقی پێکهاتەیل کوومەڵگای عیراقی و چوین لەو وەختە ئی پێکهاتە خەم جەنگەیل و سەرکوتکردن و زولم و زوور خوارد، شان وەشان گشت عیراقیەیل".

خەیات ها بان ئەو باوەرە ك :" ئادەمیزاد هەرچەنی نیشتمانپەروەر بوود نەبایەد لە نەتەوە و مەزەو خوەی واز باریڎ؛ وەنە دی مەعنای یەکێتی نیشتمانی چەس بی ئەوەگ گشت لایەنەیل یەکەوبگرن و پشت یەکتری بگرن؟، ئەی دی ئی یەکێتیە چوین بوود و وەل کیەو بوود؟".

مەتەڵنویس و شاعر ماجد ئەلحەیدر وەی جووره ڕای خوەی دەربڕی و وت :" کورد فەیلی بەشداری گەورایگ دیرن لە شاکار داهێنان یا ئبداعی ڕووشنهویری عیراقی نەك هەر لە بوار ئەدەب بەڵکوو لە شانۆ و سینەما و گشت لایەنەیل ڕووشنهویری عیراقی؛ وەلی کێشەی کورد فەیلی وەو شیوە دەربڕین یا تەعبیر لەلی نەکریا ك ئیمروو دیاردایە جوور ئەو کووچوەپی کردنەیل

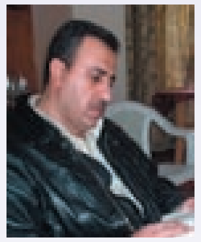

وەزوورە ك لە کووتایی هەفتاگان سەدەی وەرین ئەنجام دریان و هەر لەو وەختە هویر دەرخستن مەینەتی و کارەساتەگە گەلاڵە نەوی لە ناو کارەیل ئەدەبی عیراقی وەشیوەیگ گشتی و کوردی فەیلی وەشیوەیگ تایبەت، چوینکە عیراق کەفتویدە ژیر شەوە یا کابووس فاشیزم و هویچ دەرفەتیگ نەوی ئەرا دەرخستن کێشەیل کورد فەیلی لە ناو عیراق، وەلی لە دەیشت عیراق تا ڕمیان ڕژیم دیکتاتۆری ئی کێشە وە شیوەیگ گشتی دەرخسیا نەك وە شیوەیگ ورد و فراوان ".

ئەلحەیدەر زیاتریش وت :" ئادەمیزاد کورد فەیلی وەو جوورە نەنوورستە خوەی ك ئادەمیزادیگە جودا لە کوومەڵگای عیراقی و دەلیلمانیش بەشداریکردن کوردەیل فەیلیە لە زوورمی جمشتەیل سیاسی نیشتمانی هەر لە سەرەتای دامەزرانن دەوڵەت عیراقەو، و هویچ وەختیگ خوەیان جیاوە نەکردن لە زوورمی چالاکیەیل ئابووری و سیاسی و ڕووشنهویری لە عیراق".

داڵگە

دووسد دیرم

دیوار

دالگ شەکەت لە سەنن هاتەو و وە زامەت فرە زەمبیل قورس وە ناو ماڵ هاورد.

کوڕە گەوراگەی ك چەوەریی هانتی مەنوید، چیە پیرییەو وەت:

داڵگە داڵگە! وەختی م لە ناو هەوشەگە پسای بازی کردیام و باوگم داشت وە تەلەفۆن قسە کردیا، تامی وە ماژیك قەی دیوار ناو ماڵەگە ك تازە ڕەنگ بویە نەقاشی کرد!

داڵگی تویرە بوی و چی وە ناو وتاق تامی بویچگڵە. تامی لە ترس لە ژیری تەخت خوەی هشار کردوید.

داڵگی خوریا ملیا: تو کوڕ فرە گەنیگی. ئمجا تەمام ماژیکەیلەگەی وە ناو سەتڵ زباڵە خس.

تامی لە خوسە گیرەکرد.

دە دەقیقەی تر هنای داڵگی سەر وە ناو دیواخانەگەیان کیشا دڵی شکیا. ئاخر تامی لە رویی دیوارەگە وە ماژیك قرمز قەلب گەورای کیشاوید و لە ناوی نویساوید: داڵگە دووسد دیرم!

داڵگی لە حاڵی کە پسای ئەسر ڕشانیا هاتەو وە ناو مدوەقەگە و قاپی خالی هاورد و لە دەور قەلبەگە کردەی وە دار.

تابلۆ قرمز هیمان لە ناو دیواخانەگە لە قەی دیوار ها وە دار.

دز و هەگوەگەی

ت: محەمەد حەسەنی نیا

دزی نیمەشەو وەبی کرچە وە ناوی ماڵی چی، خاوەنی ماڵەگە لە سویکی وتاق خەفتوید.

دزەگە هەگوەی ك وەلا بردوید لە بانی زەوی وڵاوە کرد تا خەرازی ماڵەگە بنەیدنە ناوی و بووەید.

وڵام هەرچی کوڵەوشکنی کرد لە چوار سویکی وتاق چشتی نەیەو، وە نکی ناهمید هاتەو تا هەگوەگەی ئەڵگری و بچوود. هە لەی وەختە خاونی ماڵ وە دەمی خەوەو پلی خوارد و چیەو بانی هەگوەی دز خەفت.

دز لەی کاریساتە تویرە بوی و وە دەنگی بەرز وەت: عەجەو بەخت و ئەقباڵیدیرم، چشتی گیرم نات هویچ، هەگوەگەمیش لەدەسم چی! ئیجا کەفتەو ڕی تا بچوود.

خاوەنی ماڵ وە دەنگی بەرز وەت: های کاوڕای ژر گیانی خوەت وەختی لە ماڵەگە چیدەو دەر دەرەگە لە شوونی خوەت بووەس تا دزی تر وە ناوی ماڵەگە ناید.

دز وسا و وە خاوەنی ماڵ وەت: م ژیروانی ئراد هاوردم و ئیسە دەرەگە واز هیلم شایەد دزی ترەك چیشتی بارید بەیدنە ملا. تو لە واز بوینی دەرەگە زەرەر نەکردی و نیەکەیدیش!

سەی یاقوو ... شاعر و ڕووشنهویر و خەتخوەش و موسیقاژەن و دەنگخوەش

گول سوو

فرەجار لەناو مللەت کورد کەسەیل هەڵکەفتگ و خاوەن چەن بەهرەیگ کریەیگە دی جویر ئەوەك عەرەب ئویشیگ (سبع صنايع)، ئمجا نووریە لە مەیدانەیل فرەیگەوە ئەسپ خوەیان تاو دانە و خزمەت وە مللەتەگەی خوەیان کردنە، یەکیگ لەو کەسەیلیشە ك خاوەن کەسایەتی خوەشەویس و خاوەن بەهرەی جووراو جوور بویە، ئەویش (سەی یاقوو کوڕ سەی وەیس)ە ، ك لە سالْ ١٨٠٢ لە ئاوایی (قەمشە)ی مایەیشت کرماشان هاتیەسە دونیا.

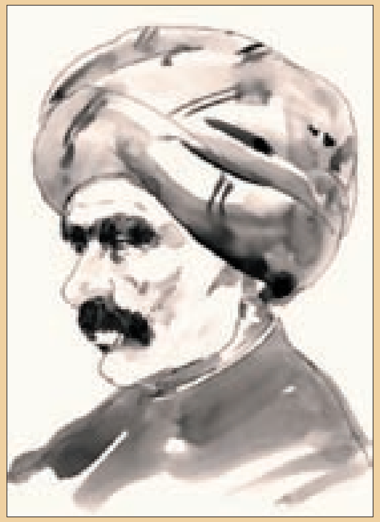

خوەندن سەی یاقوو لەبان ڕیرەو دین کویەن بویەو لەسەرەتای ژیانی هەوڵ ئەوە داگە بووگە میرزا، شوونەیل فرەیگ گەردیە، وەل ئەوەیشا دەنگ وباس خوەنەواری و شعر سەی یاقوو ڕەسیەسە دیوەخاݩ ئیمام قولی میرزا عیمادولدەولەی کوڕ دەولەت شا و ئاشنایەتی وەل ئەوانا داشتگە، ئمجا وەسەبەب ئەو بنەماڵەوە ڕەسیەسە مامە محەمەد حەسەن خان فەرمانڕەوای کەلهوڕ و جویر سکرتێر دیوەخان لە سالْ ١٨٣١ لەورا دامەزریاگە و تا ئاخرین ژیانی لەو مالْ گەورا مەندیەسەوە.

سەی یاقوو ڕووشنهویر خاس سەردەم خوەی بویە، وە خەتخوەشی ناوبانگی دەرکردگە، لە زانست مۆسیقا و وەکارهاوردن تەنبوور کەم کەس وەك ئەو بویە، شارەزایی فرەیگ داشتگە لە ئاواز و مەقامەیل، وەتایبەت ترپەی هووره، هەمیشە گەشتوگوزار و سەیران و ڕاو و شکار وەپی خوەش بویە، لە سوارخاسی ناوبانگی دەرکردگە، وەل ئەوەیشا لە ناوچەیل لوڕ و کەلهوڕ و بەختیاری ناسریاگ بویە، گوایا ئویشن ئاشنایەتی وەل یارسانەیل (ئەهل هەق)یش پەیا کردگە لەو سەردەمەیلە ك سەردان کرند کردگە.

بەعزە کەسەیلیگیش هانە بان ئەو باوەرە ك سەی یاقوو چویگە بان دین یارسان، وەلی لەناو شعرەیلی شوونەوار ئی دینە نیەکەفیگە وەرچەو. لەیوا باس کەن و ئویشن : گوایا سەی یاقوو بەعزە جاریگ ك تویش وەزع ئشق و مەسەلەی سۆفیزم بویە، ئمجا وەبان ولاخەوە غارغاران کردیە و هورە چڕیە.

نازناو شعر سەی یاقوو (سەید)ەو بەعزە جاریگیش (سەی یاقوو) هاوردیەسەکار، هەر لەوەر ئەوەیش لەژیان شاعریەگەیشی وە(سەی یاقوو) ناسریاگەو لەناو مەردم وە(سەید یاقوو ماهیدەشتی) ناوبانگ دەرکرد، شاعر لە سالْ ١٨٨١ مالْئاوایی یەکجاری لەدونیای شعر و هونەر و مۆیسقا کردگە و تەرمەگەیشی بریاسەوە ئەرا ئاوایی (قەمشە)و لەورا وەخاك سپاریاگە . یەیش نموونەیگە لە شعر سەی یاقوو :

شیرین شۆخ و شەنگ قەمەر عوزارەن
زولفش ئەسوەدەن دەیجوور تارەن
گرژەن چین چینەن حەلقە زونارەن
لوولەن هەلوولەن زنجیرەن مارەن
دشوارەن پەرێش دلْ گرفتارەن
حاجب چوون تاق میحراب حاجات
بەری کەی سۆفی نەڕای موناجات
گادینەی هیلال نە ڕووی سەماوات
یا قەوس و قوزەح هەزار عەلامات
کەمانەش پەیکان چەمش تەییارەن
دشوارەن پەرێش دلْ گرفتارەن
عەین عەین غەزالْ چەردەی تەتار
پەی من موقیمەن پەی تەرەف خومار
ئەسوەدە و ئەسفیل هەم لەیل و نەهار
دایم چون سەییاد ئامادەشکار
نیم نیگای نازش دایم نە کارەن
دشوارەن پەرێش دلْ گرفتارەن

ڕووشنهویر و زەروورەت نووەو کردن خوەی

گوڵ سوو

ئایا ڕووشنهویر هەوەجە دیریگە نووەو کردن زانیاریەیل ڕووشنهویری خوەی؟ یا نە ڕووشنهویری جیاوازە و هەوەجەیگ وە نووەو کردن زانیاریەیل و باوەڕەیل و هویر خوەی نەیریگ؟ ئەگەر ڕووشنهویر وەت هەوەجە نەیریگە پرۆسەی نووەوکردن هویر و باوەڕ و زانیاریەیل

و چشتەیل ترەك، وەی ماناسە ك ئەوقەرە لەی پلە تیرەو بویە ك دیدگا و باوەڕەیلی ئالْشتەو نیەود و وەشیوەی گشتی پشت بەساسە زانیاریەیل و هویرەیلیگ لە گوزەیشتە وەدەسیان هاوردگە. وەلی ئایا ڕووشنهویر تویەنیگ لەچوارچیوەی زانیاریەیل گوزەیشتەی خوەی زندانی بوود، وە ئایا گام ڕەد کردن و دویرەو کەفتن لە نووەوبوین وەل گوێرانکاریەیل ئەی سەردەمە گونجیەیگ و ئەو ڕووشنهویرە ها لە ڕیگەی ڕاس؟ .. ڕووشنهویر منالْ ڕووشنهویری ناوچەگە و ئامیر پیشکەفتنیە، و تاوەختیگ ڕووشنهویری بایەد چالاك بوود و وەل گوێرانکاریەیل سەردەم پیش بکەفیگ ، ئەو کەسە ك بەرهەمی تیەریگیش بایەد پیش بکەفیگ و نووەو بوود. وەشیوەی ئاسانتر تاوەختیگ ڕووشنهویر پیشنەکەفیگ و هویر خوەی نووەو نەکەی، ڕووشنهویری ولاتیش پیش نیەکەفیگ و لەشوون خوەی مینیگەی لەیواسە ك ڕووشنهویر پەیوەندی دیریگە ڕووشنهویری کوومەڵگا. ڕووشنهویر دو جوورە، یەکیگ ك تەنیا وە هویر و باوەڕ و زانیاریەیل خوەی باوەڕ دیریگ و تەقالایگ نیەکەی ئەرا نووەو کردنی وەلی لەوەراوەری ڕووشنهویر چالاك هەس ك لە سازین و نووەو کردن ڕووشنهویری کوومەڵگا بەشداری کەی و توانای دیریگ لە ڕووشنهویری خوەیش چاودیری بکاد. وەلی لەیرا ئەی پرسیارە بایەد بکەیم ك کام ڕووشنهویر توانایی فیشتریگ دیریگ ئەرا بەشداری کردن لە نووەو کردن ڕووشنهویری و پیشخستنی وەرەو قوناغ گەشە پەیاکردن و گفتوگوو، ئاشکراس ك ڕووشنهویر چالاك بەشداری بتەوتریگ لە نووەو کردن دیریگ و قەبوولی ئەکا و تویەنیگ لە دامەزرانن ڕووشنهویری سەردەمانە و پیشکەفتگ و چالاك بەشداری داشتوود.

کوومەڵگا وەك ڕێگر لە وەردەم ئارەزوو دویەتەیل زانکۆ

فەریبا موورادی

وەل بەرزەوبوین ئاست رووشنهویری و گەشەکردن زانست و زانیاری و بەرزەوبوین ئاست کوومەڵگایەیل جەهان، کوردیش وەك یەکیگ لەوان وەرەو نوا چووگ و جیاواز لە گوزەیشت ك ئیسە مللەت هوشیار ترەو بویە و هەوڵ دەیگ ئەرا زانست و زانیاری، وەتایبەت دویەتەیل ك دوینیم شمارەیگ فرە زیاتر لە جاران ڕوی کەنە زانکۆ یا جامعە وە ئومید ئەوە ك دویاڕووژ خوەیان بوینن و هەوڵ ئەوە دەن برەسنە خوەشبەختی ژیان، ئمجا وەل ئەو هەمگە پیشکەفتن و رووشنهویری و هوشیاریە تەماشا کەید دویەتەیل تویش قەیریگ کیشەی کوومەڵایەتی بوونەوە ك بووگە سەبەب شکەستیان لە خوەندن.یەکیگ لەموهمترین ئەو کیشەیلە ك ڕوی وەروی دویەتەیل زانکۆ بووگەوە و زوورم دویەتەیل وەدەسیەوە ناڵنن، ئەویش ئەوەسە ك وەخواست و ئارەزوو خوەیان لە زانکۆ یا جامعەیل وەر نیەگیریەن، نەك هەر ئەوان، بەڵکوو کورەیلیش، وەلی کورەیل خاسترن، چوینکە دویەتەیل فرەجار حەز لە یەکیگ لە بەشەیل کەن، وەلی وەچەواشەوە لە بەشیگتر ك خوەشی نیایگ لەلی ناوی تیەیگەوە یا وەرگیریەیگ.یەکیگتر لە کیشەیل ئمروو ئەوەسە ك بنەماڵە یا خیزانەیلیان نیەیلن دویەتەیلیان لە بەشەیل ناوخوەیی(الاقسام الداخلیە) بمیننەوە، یا تەماشا کەید ناچار کریەن لە شوون تەواوکردن قوناغ ئامادەیی یا ئعدادی دابمەزریەن وە مەعاش کەمیگ و هەرچەنی ك شایەت تەنیا ئارەزوو ئەو دویەتە تەواوکردن خوەندن بووگ. لەیرا کیشەو گرفت دویەتەیل پاك و ئاشکرا دیارە و ئەوەك تا ئیسە ئویشیم سەردەم پیشکەفتنە ڕاسە، وەلی باوگسالاری و فرەجاریش دایگسالاری دەور دوینیگ و فرە مەحاڵە و ئەگەریش بووگ فرە کەمە ك دویەتیگ وەل کوریگا ئەرا ماوەی چوار ساڵ وەیەکەوە خوەنن و هەڵسوکەفت کەن و لە هەمان وەخت ئەگەر خوەش یەکتری بتوان و خیزانەیلیان بیلن ژیان هاوسەری پیك بارن، بیگومان یەیش وە گەوراترین کیشە دانریەیگ، چوینکە بووگە سەبەب شکەست کەسایەتی ئەو ك هەر لەو وەختیشەوە لەیوا هس کەن ك روحیان دەرکریاگە و نیەلن گوڵەیل لەوەخت خوەیان وە یەکتری ئاشنا بوون و بوونە گوڵ دویاڕووژ و بوونە چراخیگ ئەرا مللەت و نیشتمان.ئاشکراس هەر جایەڵیگ یا دویەت یا کوریگ خونچە گوڵیگ ئی مللەتەسە، ئمجا هەر لەوەر ئەوەیش ئویشیم بایەسە سەنتەر جایەڵ جوانەیل و ڕیکخریاگ ژنەیل و سەنتەرەیلتر تا تویەنن هەوڵ ئەوە بیەن گەوراترین دەسکەفتەیل دویاڕووژ خوەیان وەدەس خوەیان زنگ وەچاڵ نەکەن، بەڵکوو بایەسە ئاویان بیەن تا هەرچی زویترە گەشە بکەن.

ژن و چەن خاڵیگ گرینگ زانستی

فەریبا موورادی

ژن وە سەبەب قەیریگ تایبەتمەندی لە ناو زانست دەروینناسی فرەجار شیەوکردن تایبەت لەبانی کریاگەو هویر و ڕای جووراوجووریش لەبانی دەرکەفتگە و ئیمەیش لەی باوەتە باس چەن خاڵیگ تایبەت ژنەیل کەیم و قەیریگ هویر و ڕا خەیمنە ڕوی :- بیگومان خوەشەویسی کەم و فرە لەلای گشت ژن و پیاویگ دەروین ساق پەیا بووگ، ژنەیل لە خوەشەویسیکردن لە پیاوەیل خاستر و شارەزاترن، چوینکە زەوق و هەڵسوکەفت ژنەیل لەو مەیدانە زیاترەو سروشت ژن زیاتر حاڵەت خود مقەیەتیکردن دیریگ نەك پەلاماردان. ئمجا لەیوا تیەنە وەرچەو ك زوورم ژنەیل و دویەتەیل سروشت جەنگکردن نەیاشتوون و هەر لەوەر ئەوەیش پیاو خوەش ژنیگ توایگ ك لە خوەی قایمتر و دەسڵاتدارتر نەوگ. وەختی ژن و پیاو خوەش یەکتری بتوان و لەیەکتری برەسنەوە ئەوە خیزان خاس و ساقیگ دروس کەن، هەر لەوەر ئەوەیشەسە ك ئویشن خیزان سەرکەفتگ لە ئەنجام پەیوەندی پڕ خوەشەویسی ژن و شوی دروس بووگ. وەلی ئەرا خاستر وەیەکەوە ژیان ژن و شوی چەن خاڵیگ لەوەرچەو گیریاگە ك گیرنگتر یا موهمترینیان گونجیان عومرە، یەیش وەو مەعنا ك جیاوازی ناونی عومر ژن و پیاو بایەسە (٣ تا ٧) ساڵ بووگ لەوەر ئی هووکارەیلە :-

١- ژن زویتر ڕەسیگە حاڵەت باڵغی و کامڵبوین ئەقڵی و فکری .

٢- ژن زویتر ڕەسیگە باڵغی لەش. هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە زویتر جواو پرسیارەیل جنسیی بدریەیگەوە.

٣- ژن وەسەبەب مناڵبوینەوە زویتر و فرەتر جوانی و سەڵامەتی خوەی لە دەسدەیگ، هەر لەوەر ئەوەیش عومر پیاو لە دروسکردن ژیان هاوبەش فرە گرینگ یاموهمە و بایەسە لەوەرچەو بگریەیگ.

٤- هەوەجەیل جنسی ژنەیل زویتر خوەی دەیگ لە کزی و نەمەندن، یا وە مەعنایگ تر ژنەیل دویای عومر (٥٠) ساڵ کەمتر مەیل جنسی دیرن، وەلی لە هەمان حاڵەت پیاگەیل فرەیگ هەس لە شوون عومر (٨٠) ساڵیش توانای جنسی دیرن و بەعزە جاریگ مناڵیش خستنەسەوە.

٥- ژن وەرجە پیاو چووگە باڵغی کوومەڵایەتیەوە و ئامادە بووگ ئەرا شویکردن.

ئی هووکارەیلەو هووکارەیل تریش ئەوە نیشاندەن ك جیاوازی عومر ئەرا هەردوگ ڕەگەز (٣ تا ٧) ساڵ بووگ خاسە، ك بایەسە پیاو ەگە لە ژنەگە وە ٣ تا ٧ ساڵ گەوراتر بووگ. ئمجا ئی عومر ناونییشە بووگە سەبەب ئەوەك ژن و شوی لەمەیدان ئەقڵ و ئەزموون و فکرەوە هاوکار و هاوبەش بوون و زەوق جنسیش لەلایان خاس بووگ. شمارەی ئەو خیزانەیلە ك تویش تەڵاق و جیایی و ناخوەشی تیەن سەبەب بنەڕەتیەگەی هەر ئەو چشتەیلەسە ك باسیان کردیم، یا تەماشا کەید گەوڕایی عومر ژنەگە ك لەپیاوەگە گەوراترە وە چەن ساڵیگ زەرەدیگ لەلی کەفیگەوەو دی وەرەو جیایی یا تەڵاق یا خودسزانن چووگ و مەگەر جارجاریگ وەیەکەوە بسازیەن و بتویەنن وەردەوامی بیەنە ژیانیان.

لە باوەت عومریشەوە نیەوگ ئەوەنە فرە بووگ ك بووگە سەبەب کیشەو گرفت، یەیش وەو مەعنا ك نیەوگ لە (٧ تا ١٠) ساڵ زیلتر بووگ، چوینکە لە پەیوەندیەیل جنسی ژن و شوی وەتەنیا کامڵبوین لەش گرینگ یاموهم نیە، بەڵکوو هاوفکری و تەواوبوین ئەقڵ و هویریش بنەڕەتیگ موهم ژیان هاوبەش ژن و شویە.

یۆگا چەس؟

ڕاوکەو خدر

یۆگا، دو سەدە وەرجە زایین لە هندستان، بنەمایەیلی لەلایەن کەسیگەوە نویسریانە وەناو (پتا نجلی) لە ناو کتاویگ لەژیر ناونیشان (یۆگا سترا)، بنەڕەت وشە یا کەلیمەی یۆگا لە سانسکریتیەوە بریاگە ك مەعنای یەکگرتن لاشە و ڕەوان دەیگ. یۆگا فەلسەفەیگ روحیە و مەبەس لەلی خودرەسانن لە ڕوی لاشە و ڕوح و هووشەوە، مەشقەیل یۆگا ئەوەسە ك ئادەمیزاد لە تەمەڵی و ئازار و ناخوەشیەیل ژیان دویرەو خەیگ و هوشیاری دەیگە ئەقڵ و دەروین و گشت وزە یا تاقەت ئادەمیزادیش خەیگە کار، وەل ئەوەیشا کووتایی وەو کەسایەتیە دروونە تیەریگ ك ئادەمیزاد ئەرا خوەی دروسی کردگە. یۆگا هیز و ئیرادە ئەرا ئادەمیزاد تیەریگەوەو لەیوا وەپید تیەیگ هس وەکەم و کوری نەکەید لەژیاند، هاوکاری خەیگە ناونی لاشەو ڕوح و هووش، یۆگا ئادەمیزاد دویرەو خەیگ لە دلەڕاوەکی و خود وەکەمزانین و توڕەیی و نەخۆەشی و ئاسوو تازەیگ بەخشیگە دڵ و دەروین و چەوەیلیمان. زانستی یۆگا وەپی لەیواسە، پیکهاتەی ئادەمیزاد لاشەو ڕوح و ئارەزووە، ئارەزوویش لاشە هەڵوژانگەو فەرامووش ڕوح کردگە، لە هەمان وەخت تویەنیگ خوەی لە لاشە جیاوە بکا و ڕوح هەڵوژنیگ، ئامانج سەرەکی یۆگایش جیاکردنەوەی ئارەزووە لە لاشە و تیکەڵکردنیە وەل ڕوحا، وەل ئەوەیشا وەپی لەیواسە ئی کارە سەرەکیترین ئەرك ئادەمیزادە لەژیان. وەلای یۆگاوە ڕوح پیکهاتەیگ نەمرە و ئادەمیزادەیلیش لە ڕوی بەهرە و توانای روحیەوە یەکسانن، لاشە نەخوەش کەفیگ و لەناو چووگ، وەلی روح نەمرە، هەر وەختی ئادەمیزاد نەتویەنست زاڵ بووگە بان لاشە و ئارەزووەیلی ئەوە بووگە بەنەیان و بۆشایی یا فراغیگ لەلی دروس بووگ و ئەرای پڕەو نیەکریەیگ. ئەرا نموونە : کەسەیلیگ هەن پاشایانە ژیەن و هویچ چشتیگ گرفت نیە لەوەردەم ئەزموونکردن ژیانیان، وەلی هەر شەکەت و نیگەران و دودڵن، وەل ئەوەیشا کەسەیل فرەیگ وەمەرگ کووتایی وە ئارەزووەیلیان هاوردن و بەختەوەر نەوین. ئادەمیزاد تا ئارەزووەیلی ئەرای کۆنترۆل نەوگ و ڕوح لەلای نەوگە سەروەر لاشە نیەتویەنیگ پەی وە ڕاسی ژیان بووەیگ، بایەسە لە ڕوح بگەردیمنە شوون ژیانا. ئادەمیزاد وە یەکم هەناسداین تیەیگە ژیان و، وە دویاهەناسەیش کووتایی وەژیانی تیەیگ، ئمجا قانجازەیل هەناس فرەن ك وەچەن جوورە مەشقکردنیگ ئەنجام دریەن و هەر یەکیگ لەلیان تایبەتمەندی خوەی دیریگ و ئەرا ئی مەبەسە کتاو تایبەت و سەنتەر تایبەت وە مەشقەیل یۆگا هەس و گشت کەسیگ تویەنیگ نەف لەلیان وەربگریگ ، چوینکە زوورمان گرینگی یا ئەهمیەت خاسیگ وە هەناسداین نیەیم ك هەناسەی قویل و ڕاس و ڕەوان نهێنی یا ڕاز ژیانە. گشت ئەو چالاکیەیلە ك لاشە ڕەسنیگەیانە ئەنجام کەفیگە بان ئەو نسبەی ئۆکسجینە ك چووگە ناو لاشەوە. هەناسەی قویل بیجگە قانجازەیلی، مقەیەتیکەرە لە نەخوەشیەیل لاشە و ئەقڵ و دەروین، ئمجا ئەگەر کەسیگ بتویەنیگ لە ڕووژیگ چوار جار مەشق هەناسەداین ئەنجام بەیگ، لە ماوەی سێ مانگ بووگە خاوەن لاشەیگ ساق و دویرەو کەفیگ لەگشت نەخوەشی و شوونەوارەیلی.

کی (واق واق) بەڵەیە؟

جەماڵ ئاوارە

فرە کەس لە ئیمە هەر لەوەختیگ منالیش بویمنە ناو دویرگە یا جزیرەی (واق واق) ژنەفتیمنە و لە وەختیگ ئشارەت وە شوونیگ دویر بکریاتاگ و نەزاستان ها لە کوورا، ئمجا وتیان ها جزیرەی واق واق، ك تا ئیسەیش ئی قسە هەر باوە لەناو کوومەڵگای کوردەواری خوەمان، وەلی ڕاسیەگەی ئەوە بوی ئی دویرگە نەزانستیم کەفتگەسە کاملای ئی بان گووشەی زەویە و ها لەچ وڵاتیگ و چەنیگ دویرە، وەلی ئیسە وەبوونەی وەسیلەیل تەکنۆلۆجیا و خوەندنەوە و زانیاری گورجتر و زیاترەوە تویەنید دویرترین شوونەیل دونیا بناسید و زانیاری لەباوەتیانەوە باریدە دەس.

دویرگەی (واق واق) جویر ئەوەك قەزوینی لە کتاو (ئاسار ئەلبلاد و ئەخبار ئەلعباد) باسی کردگە لە وەخت خوەی گوایا ژنیگ حوکمی کردگەو، کەفیگە دەریای هند یا چین و بەسیەیگە دویرگە یا جزیرەی (زانج)ەوە . ئەوسا گەشتکەرەیل و ئەوانەك تواستنە هەواڵ وڵات و شوونەوارەیل بزانن جویر ئیسە ڕی و بان ئەرایان ئاسان نەویە و نەتویەنستنە وە ئاسانی برەسنە شوون مەبەس، هەر لەوەر ئەوە پەنا بردنەسە ئاسارەیل و دی وەگوورەی نیشانکردن ئاسارەیلەوە تویەنستنە برەسنە ئەو شوونەیلە ك مەبەس لەدیدەنی داشتنە، ئمجا دویرگە یا جەزیرەی (واق واق)یش یەکیگ بویە لەو شوونەیلە ك مەردمان فرەیگ ئارەزوو ئەوە داشتنە زانیاری لەبانی بارنە دەس و بزانن کەفیگە چ وڵاتیگ لەی گووشەی زەویە. ئویشن ك ئی دویرگەی گەورا هەزار و شەسەد دویرگەی بویچگ گرتگەسە خوەی و هەر لەوەر ئەوەیش ناوی نریاگە واق واق چوینکە داریگ ها لەتی بەرەگەی لە شیوەی ژنیگە ك وەقژەوە هەڵواسریاگە و لە وەختیگ نزیکەو بوید لەلی دەنگ واقواقیگ تیەیگە گووشد، ئمجا قەزوینی لە کتاوەگەی باسی کردگە و ئویشیگ : مەردم ئەو وڵاتە خوەیان زانستنە ئەو دەنگە چەیگە و هەر وەختی ئەو دەنگە بژنەفتان لەلی دویرەو کەفتیان و حەز وەو دەنگە نەکردیان یا جویر نوقلانەی شوومیگ بویە لەلایان، یەیش جویر ئەوەك لە کوردەواری خوەمان ك مەردمان فرەیگ هەس لە وەختیگ پژمەیگ ژنەفن یا کەسیگ لەوەخت سەفەر کردن کەسیگ تر لەلای بپژمنیگ تەماشا کەید سەفەرەگەی دویاخەیگ و نیەچووگ یا هیلیگەی ئەرا وەختیگ تر، ئەویش وە هەمان شیوە ك مەردم ئەو وڵاتە دەنگ واقواق لەو دارەیلە بژنەفتیان وە شەر زانستیانەی و دویرەو کەفتیان لەلی. ئمجا ئەو دویرگە یا جزیرە وەگوورەی تاریف سەرچەوەیل ك گشتیان هەمان باس کەن لە سەردەمەیل کویەن پڕ بویە تەلاو جەواهر، وەجووریگ مەردم ناوچەگە لەلی بردیان و لە لیشی کردیانە زەنجیر و پاوەن ئەرا دەس و پای سەگەیل و مەیموونەیلیان، وەلی دی سەرچەوەیل تر تاریخی ئشارەت وە ئەوە کردنە ك نیەزانن ئی چشتە ئایا خەیاڵە تا ڕاسە؟

پادشا و ژن بەقا نەیرن و قەومەیل پشتدگرن!

ماجد سوێرەمەیری

دیارە لە دریژی مێژوو یا تاریخەوە ئادەمیزاد ئاسایی جووریگ لە بی متمانەیی و ترس لە سیاسەت و سیاسەتمەدارەیل داشتیە، و وەختی ناو پادشا و حکوومەت لەلایان هاوردنە وە ئەو پەر رخ و دڵەلەرزیەوە باسی کردنە و چەن پەندیگ لەی باوەتە هاوردنە یەکیگیان ئویشید: حکوومەت وە عەرەبانە کەرویشك گرید و وە دەرزی بیر یا چاڵاو کەنید!... دیاریشە ك پیشینەیل سەبەب رەوای خوەیان داشتنە و تا ئیسەیش کاریگەری و ئاسەواری لەبان کوومەڵگا دیارە، لەوەر ئەو زوڵم و زوور و ستەمکاریە ك دەسڵاتدارەیل هاوردنەسەی مل مەردم رەش و رویت و هەژار، وەتایبەتی مللەتەیل رووژهەڵات ناوراس وەگشتی و مللەت کوردمان وە شیوەیگ تایبەتی، لەوەر ئەوە ئی هویر نەرێنی یا سلبیە لەلایان گەلاڵە و وەرجەسە بویە...

وەلی ئەوەگ مایەی سەرسورمانە ك بیجگە حاکم و دەسڵاتدارەیل ژنیش هاوریاسە مەیدان و جووریگ لە گومان خریاسە ناو ئەو پەیوەندیە ك وەل پیاوەو جەمیەو کەید، ئەوە دی من نیەزانم ئەسڵ و ئەساس ئی مەسەلە چەس و خوەزەو یەی پەیجووری و دپیەکەوکردن گەورایگ لەلایەن زانایایەیل کوومەڵناسی ئەنجام بدریەید ئەرا رەسین وە هووکار سەرەکی ئی دیدیگای نەرێنیە لەباوەت ژن ك وەرای من شایستەی ئەوە نیە بخریەیدە هاوشان دەسڵاتدارەیل ك تا رووژ ئمروویش و لە سەردەم دیموکراسییش دەیان و سەدان دەردسەر کردنەسە تویش کوومەڵگا وەگشتی و لەنووای ئەوانیش دایگ و خوەیشکەیل ئەزیزمان ك لە گشتی زیاتر ئاسەوار ستەم لە سەر و سیما و هەتا جنگ وەریانیش ئاشکرا و دیارە... بەڵی ئەزیزەیل بیلا زیاتر لەی باوەتە سەردان وەژان ناریم و وەسەرهات ئیجارەمان ئەرادان باس بکەیم ك بەڵگە و دەلیلیگە لەبان قسەگانمان :

ئویشن پادشایگ وەل وەزیرەگەیەو شەویگ جنگ مەردم ئاسایی پووشان و وەدزیەو وەناو کویچەو بازارەیل شارەگەیان گر خواردیان تا لە حاڵ و گوزران مەردم بزانن، تا رەسینە دەرماڵیگ لە پەر شار و دان لە درانەگەی و پیرەمەردیگ درانە ئەرایان وازکرد و مکیسیان کرد میوانیان بکەید، دویای خواردن شام و وەرج لەوەگ لە ماڵگەی بدران پادشا وتە پیەمەردەگە: ئیمە حکمەت و دانایی لەناوچەوەیل تو دوینیمن، ئاموژگاری و نەسیحەتمان نیەکەید؟! پیرەمەردەگەیش وت : وە پادشا بەقا نەیاشتوید ئەگەر تانجیش ناسەبان سەرد. پادشایش خەڵات خاسیگ داپی و داوای نەسیحەتیگتر لەلی کرد ئەویش وت : وە ژنەیل بەقا نەیاشتوید ئەگەر پەرەسینەسەد. پادشایش دوبارە خەڵاتی کرد و ئیجاریشە داوای نەسیحەتیگتر لەلی کرد، ئەویش وت: پشت نەکەیدە قەومەیلد ئەگەر سەردیش دانەسە فەتارەت، پادشایش ئەرا سێیم جار خەڵات خاسیگی کرد و وەل وەزیرەگەوە دەرچوی و لە ریگەی وەرەو کووشك شایی پادشا نارەزایەتی خوەی نیشان دا لە قسەگان پیرەمەردەگە و وت قسەگانی گشتی دروون و دەسکردە تویلەکی کردن وەپی... وەزیرەگەیش زانست ك پیرەمەدەگە دانا و ئاقڵە و تواست ئی چشتە ئەرا پادشا ئسپات بکەید و هات یەکی لەو بلبڵەیلە ك پادشا ناویدەی باخچەی کووشکەگەی و فرە دووسی داشت دزی و بردەی ئەرا لای ژنەگەی و داوا لەلی کرد بشاریدەوەی و باسی لەلای کەس نەکەید و دویای چەن رووژیگ وتە ژنەگەی ئەو ملوانك مرواریدە بیەپیم تا بووەمەی پەنج شەش دانە مرواری گەوراترەك ئەراد بخەمە بانی، ژنەیش وە دلخوەشیەو ملوانکەگە داپی، چەن رووژیگ وەپی چوی، وەزیرەگە ملوانك ژنەگەی هەر نەیارەو و ئەویش لەلی پرسی، وەلی وەزیرەگە خوەی وە چشتەیلیگ تر خەلەتانیاد و جوواوی نەیاد، ژنەیش تویرە بوی و بوخت ئەوە کردە پیەو ك داسەی ژنیگتر، یەیش نق نەکرد، ژنەیش زیاتر سوخت بوی و کوت پر چوی ئەرا لای پادشا و بلبڵەگە ئەرای برد و وتە پی ك شویەگەی دزیەسەی، پادشایش فرە تویرە بوی و فەرمان لە سێدارەداین وەزیرەگە دا و لە ناوراس مەیدان شار سێدارەگە ئەرای دامەزرانن، و وە دەس و پای زەنجیرکریایەو بردنەی وەرەو سێدارەگە و لە ریگە وەلای ماڵ باوگ و برایەیلیەو رەی بوی ك وەختی دینەی سەریان سورمەن و باوگی ئامادەیی خوەی نیشاندا ك خوەی و گشت دارایيەگەی بکەیدە فیدای سەر کورەگەی، وەلی پادشا پاداگەز و وت بایەسە سەری بووریەید، وەلی وەرج لەوەگ جەلادەگە شمشیر لەلی بکیشید، داواکرد قسەیگ ئەرا پادشا بکەید، ئەویش ئزن دا پی، ئەیش ملوانکەگە لە گیرفانی دراورد و وتە پادشا: ئایا قسەی پیرەمەرد دانا و حەکیم ها هویرد، وەختی وت : بەقا وە پادشا نەیاشتوید ئەگەر تانجیش ناسە سەرد و وە ژنیش بەقا نەیاشتوید ئەگەر پەرەسیەدیش و پشت لە قەوم کارەد مەکە ئەگەر سەردیش دانەسە فەتارەتا؟... لەی ئانە پادشا لەوە رەسیەو ك وەزیرەگە ئەو کارە ئەرا ئەوە کردیە تا راس و دروسی ئەو پەند و حکمەتەیلە بچەسپنید، لەوەر ئەوە عافی کرد و هاوردەوەی ئەرا وەزیرەی و زیاتر لە خوەی نزیکیەوکرد!!

وە هویر هاتنت زرکەێ چەمم دیاێ

جەلیل سەفەربێگی

هەر شەو وە هویر هاتنت زرکەێ چەمم دیاێ تا وە سوو
دی رووژنای رووژ هەم تامازروو چەم نیەورێ
چەمم دە خوەر بیزانیە، بەختت بسوزێ مانگ نوو
***
بێ دووس وجاخ کووریە ئەر دەس خوەر ئەو دەستوو
چوی زاروو خوەێ خەڵەتن پرسم هەواڵ هاتنت
دە وا، دە ماڵ خاڵوان، دە وەیل و چیەیلێ چوی کە پوو
***
ملوانگێ بریاگەسەو، پەخشە دە دەیشت ئاسمان
دارا و نەدار روی زەمین شەو گشتمان هایمە تەما
ئەر میەرگێ دەێ داجرێ کەێ بکەفێ دە تاڵەمان
***
دە ئی شەماڵەێ ئاگرە پا نیەگرێ دی ئی تویەمە
چوی داوڵ هشك و رەق ك قورو قامەتێ چگە
بویمەسە سا بەشەوکەر هەرچگ قلاسە دەێ شویەمە

RADIO SHAFAQ
BAGHDAD 102 FM
SHAFAQ
102 FM
MENU
Music is life
Music is my LIFE!
www.shafaaq.com